Vlaams
Parlement
De Kracht van je Stem

De Kracht van je Stem

voor de leraar 3e graad aso kso tso

Handleiding bij de werkmap over democratie, burgerzin en politiek

Handleiding voor de leraar

Inhoudstafel

1 **Algemene inleiding: De Kracht van je Stem** 4

2 **Didactische opzet van de Werkmap voor de leerlingen voor de 3e graad aso kso tso** 8

3 **Extra informatie en achtergrond voor de leraar** 10

4 **Toelichting bij de Werkmap voor de leerlingen** 11

Module 1: Mensenrechten en kinderrechten 13

Module 2: Democratie en rechtsstaat 33

Module 3: Verkiezingen en partijen 53

Module 4: Overheden en instellingen 97

Colofon 131

1 Algemene inleiding: De Kracht van je Stem

Verantwoording

Wie ben ik? Wie is die andere? Hoe sta ik tegenover die andere? Zet ik mij samen met anderen in om beslissingen te nemen? Engageer ik mij? Ook politiek?

Al die vragen vertrekken vanuit het individu als lid van de maatschappij. En dat nodigt uit tot nadenken. Want onze maatschappij is complex en ze eist steeds meer inzicht en flexibiliteit, openheid en bereidheid om oplossingen uit te werken, zin voor verantwoordelijkheid en waardebesef. Het kader waarbinnen we oplossingen voor maatschappelijke problemen kunnen plaatsen, is de democratie en de fundamentele rechten van de mens.

Democratie mag geen abstract begrip zijn dat zich alleen maar vertaalt in een structuur en ver van ons afstaat. Democratie is onze verantwoordelijkheid en moet zich uiten in ons handelen. Maar democratisch handelen krijgt wel vorm binnen bepaalde structuren. En daar knelt het schoentje. Onderzoekers over heel Europa stellen immers vast dat er een wantrouwen bestaat tegenover de maatschappelijke structuren en instellingen en tegenover de politiek. Dat wantrouwen tast het draagvlak van de democratie aan, want het vertaalt zich in een antipolitieke en antidemocratische opstelling.

Ook met de politieke kennis van de Vlamingen blijkt het slecht gesteld. Enkele decennia geleden stelden onderzoekers[1] vast dat Vlamingen een verregaand gebrek aan kennis hebben over de staatsstructuur waarin zij leven en de plaats van de overheid daarin. Er zijn niet meteen aanwijzingen dat er sindsdien veel veranderd is aan die kennis.
In 2004 stelden de professoren Dewachter en Fiers[2], een 'lamentabele politieke kennis' vast bij een aanzienlijk deel van de kiezers, ook bij jongeren, en een niet optimale politieke kennis bij leraren.
In 2009 en 2016 deed het ICCS (International Civic and Citizenship Education Study)[3] een onderzoek naar de burgerschapscompetenties van jongeren (14-jarigen). De vergelijking van Vlaanderen met de andere deelnemende landen leert ons dat onze jongeren het in het beste geval gemiddeld, maar vaker niet goed doen.

De onderzoekers benadrukken de centrale rol van het onderwijs in zowel het bijbrengen van de noodzakelijke kennis over de politieke besluitvorming en instellingen, als het ontwikkelen van burgerschapscompetenties bij de leerlingen.

Niemand wordt immers met burgerschapscompetenties geboren. Burgerschapscompetenties leer je in het gezin, op school, in je buurt,… en je hele leven lang, van jongs af aan en al doende. Positieve ervaringen met actief deelnemen aan de eigen leefomgeving zijn de grootste hefboom voor actief burgerschap. En voor jongeren is de school een leefomgeving waar ze heel veel tijd doorbrengen.

1 Cambré, B., Billiet, J., Swyngedouw, M., De kennis van de Vlamingen en hun houding tegenover de Vlaamse overheid en haar advertentiecampagnes', Leuven, ISPO, 1995.
2 W. Dewachter, W., Fiers, S., Een ijselijke leemte: politieke vorming in het secundair onderwijs, in: School en Samenleving, 7, 2004, pp. 41-63.
3 Meer informatie over dit onderzoek vindt u op de website van de Kracht van je Stem (**www.dekrachtvanjestem.be**)

De Kracht van je Stem wil met zijn didactisch materiaal leraren ondersteunen om op school te werken aan democratisch burgerschap. De democratische opvoeding die wij voorstaan geeft kennis en inzichten mee en brengt de noodzakelijke attitudes en vaardigheden bij, die jongeren nodig hebben om democratisch te handelen. En omdat je daar uiteindelijk niet vroeg genoeg mee kunt beginnen, leggen we reeds de fundamenten in de derde graad van het basisonderwijs.

Democratische opvoeding wordt gedragen door dialoog. Het gesprek is de basis voor het samen zoeken naar oplossingen. De school is de plaats bij uitstek om inzicht te verwerven en vaardigheden in te oefenen. De leerlingen kunnen er door actief te participeren kennismaken met de democratische spelregels.

De Kracht van je Stem biedt materiaal aan dat de leraar naar eigen goeddunken binnen één klas kan gebruiken, maar dat ook als basis en inspiratiebron kan dienen voor een themadag of een projectweek die klassen, graden, en zelfs scholen samenbrengt.

Er is materiaal voor:

- de derde graad van het basisonderwijs
- alle graden van het secundair onderwijs

Doelstellingen

Al het lesmateriaal, de educatieve activiteiten en de vormingen van De Kracht van je Stem zijn gericht op het opvoeden tot democratisch burgerschap. Wat verstaan we daaronder?

Opvoeden tot democratisch burgerschap bevat in essentie drie taken:

1. het overbrengen van kennis en inzichten over de democratie en de rechtsstaat;
2. het aanleren en inoefenen van vaardigheden om te kunnen participeren aan democratische processen (burgerschapscompetenties);
3. het vormen van een open, respectvolle en kritische houding en het bevorderen van de bereidheid tot participeren.

1. Welke kennis en inzichten zijn fundamenteel?

- kennis van en inzicht in de samenleving als een geheel van socio-economische, culturele en politiek-juridische contexten;
- inzicht in de politiek als het georganiseerde meningsverschil en het zoeken naar draagvlak en consensus;
- kennis van en inzicht in de fundamenten van de rechtsstaat en de democratie;
- kennis van en inzicht in de burgerlijke rechten en vrijheden;
- inzicht in de besluitvorming die ingrijpt in de samenleving op alle niveaus van de gemeenschap;
- kennis van en inzicht in de elementaire regels, procedures en instellingen van ons democratische bestel;
- kennis en inzicht in mechanismen van uitsluiting en discriminatie en manieren om ze te voorkomen.

Kennis van de instellingen volstaat niet, leerlingen moeten zichzelf ook ontdekken als (actieve) deelnemer aan de samenleving.

2. Welke vaardigheden zijn fundamenteel?

- creatieve vaardigheden: oplossingen kunnen ontwikkelen en uitvoeren;
- zelfredzaamheid: zijn weg vinden in de maatschappelijke dienstverlening,gebruik kunnen maken van inspraakkanalen;
- mediawijsheid: via klassieke en nieuwe media actief kunnen participeren aan de publieke ruimte, berichtgeving in de media kritisch kunnen interpreteren;
- kritisch denken: een maatschappelijke discussie kunnen voeren, een genuanceerde mening kunnen vormen;
- communicatief vermogen: zijn mening op een respectvolle manier kunnen uitdrukken;
- samenwerking: kunnen samenwerken om gemeenschappelijke doelen te realiseren, kunnen zoeken naar een compromis.

3. Welke attitudevorming wordt nagestreefd?

- een democratische basishouding;
- verantwoordelijkheid opnemen voor zichzelf en anderen;
- bereidheid tot participeren;
- bereidheid tot luisteren en tot overleg;
- spontaan engagement;
- respecteren van andere meningen en van verschillen;
- doorprikken van vooroordelen en stereotypering;
- toetsen van de eigen mening aan andere standpunten;
- bereid zijn om deel uit te maken van de bredere samenleving.

De eindtermen

Dit educatieve materiaal draagt bij tot het behalen van de eindtermen Burgerschapscompetenties. Ook eindtermen Aardrijkskunde, Geschiedenis, Nederlands en Project Algemene Vakken en specifieke eindtermen aso Economie en Humane Wetenschappen kunnen, afhankelijk van de gekozen oefeningen en opdrachten, aan bod komen.

Een volledig overzicht van de eindtermen vindt u op **onderwijsdoelen.be** .

2 Didactische opzet van de Werkmap voor de leerlingen voor de 3e graad aso kso tso

Uitgangspunten en opbouw van het lesmateriaal

De Werkmap voor de leerlingen is opgebouwd rond vier modules die u helpen een eigen lessenreeks samen te stellen. Het is mogelijk om een selectie te maken aansluitend bij de politieke actualiteit en de belangstelling van de leerlingen. U kunt de volgorde van de hoofdstukken en de behandeling binnen elk hoofdstuk aanpassen, aan uw voorkeur voor bijvoorbeeld een inductieve of deductieve werkwijze. Niet elke opdracht hoeft uitgevoerd te worden. Kies in functie van de doelgroep en de gestelde doelstellingen. Attitudes als respect voor andere culturen, verdraagzaamheid en eerbied voor democratisch tot stand gekomen wetten moeten de grondtoon vormen in alle opdrachten, stellingen, klasgesprekken,...

Deze Handleiding voor de leraar bevat de doelstellingen, een inhoudsoverzicht, een beschrijving van de opbouw van elk hoofdstuk en verdere literatuurverwijzingen. We geven methodologische wenken om opdrachten zo effectief mogelijk te laten verlopen en antwoordmodellen waar mogelijk.

In elk hoofdstuk in de Werkmap voor de leerlingen komen een aantal vaste onderdelen terug. Er is telkens:

Basisinformatie

De basisinformatie beschrijft kernachtig de leerinhoud. Dit onderdeel reikt de leerlingen de nodige basiskennis en inzichten in het thema aan. Ze ontwikkelen geleidelijk een referentiekader.

Methodieken worden voorafgegaan door een icoontje:

Opdracht

Het materiaal biedt een hele waaier van opdrachten aan: dat kunnen verkennende opdrachten zijn (zoals het verzamelen van informatie over het thema), opzoeken van begrippen, simulatiespelen, opdrachten die aanzetten tot kritische reflectie, dialoog en uitdieping van het thema, enzovoort.

Een belangrijk uitgangspunt is dat de opdrachten gezamenlijk vastgelegd worden, in een voortdurende dialoog met de leerlingen. Hun betrokkenheid verhoogt wanneer ze zelf de nodige input kunnen geven.

Leesopdracht

In een leesopdracht verdiepen de leerlingen zich in een tekst die aansluit bij het thema, en beantwoorden ze de vragen.

Focus

Dit onderdeel brengt de actualiteit in de module. De leerlingen worden gestimuleerd om de actualiteit te volgen. Ze leren de gebeurtenissen waarover de media berichten, plaatsen en duiden. Ze worden aangespoord om zich een genuanceerde mening te vormen.

Het is belangrijk dat u de focus-opdrachten goed begeleidt. Maak daarom duidelijke afspraken over:

- de verdeling van de bronnen (kranten, internet, tijdschriften, tv, radio...);
- de op te volgen thema's (zie hiervoor de inhoudstafel van elke module);
- de classificatie van de verzamelde informatie zodat ze toegankelijk wordt (trefwoorden, mappen achteraan in de klas);
- de verdeling van de jongeren in werkgroepjes.

Stelling

Stellingen zijn concrete oefeningen waardoor de leerlingen verschillende opvattingen met elkaar kunnen confronteren. Ze leren kritisch nadenken en een oplossing zoeken.

Actie

De modules combineren theorie met praktijk. De Acties zetten aan tot effectief handelen, zodat de leerlingen ervaren dat zij als leerling, als jongere, als burger een democratische verantwoordelijkheid dragen. Ze moeten samenwerken en tot afspraken komen. Ze leren tot besluiten komen die voor iedereen aanvaardbaar zijn.

Terugblik

Een aantal activiteiten en opdrachten bevat een terugblik. Het is de bedoeling dat u met de klas terugblikt op die activiteit om zo stil te staan bij en iets te leren over de democratische samenwerking en besluitvorming tijdens de activiteit. Op die manier wordt door het leerproces heen een systematische bewustwording van en openheid voor democratische vaardigheden en attitudes ingevlochten.

Doordenker

Doordenkers zijn een verdieping van wat vooraf ging en werpen een andere blik op de zaak.

Leren leren en evaluatie

De ondertitels van de basisinformatie zijn dikwijls in vraagvorm opgesteld. Als een jongere een vraag kan beantwoorden, heeft hij/zij zich de basisinformatie voldoende eigen gemaakt. Achteraan elke module worden de kernwoorden opgelijst. De leerlingen moeten na de module in staat zijn om de begrippen te verklaren en te gebruiken. Het is nuttig om samen met hen tot een nauwkeurige begripsomschrijving te komen.

Een zinvolle evaluatieopdracht kan zijn om de jongeren een tekst of beeldfragment uit de actualiteit aan te bieden en dit door hen te laten duiden.
Hou bij de evaluatie niet alleen rekening met het bereiken van cognitieve doelstellingen maar ook met het blijk geven van democratische vaardigheden en attitudes.

3 Extra informatie en achtergrond voor de leraar

Behalve deze ‘Handleiding’ kan de leraar ook gebruik maken van de ‘Informatiemap over democratie, burgerzin en politiek’. De ‘Informatiemap’ geeft een een inhoudelijk kader voor de thema’s die aan bod komen in het leerlingenmateriaal. Waar nodig wordt de historische achtergrond geduid.

De inhoud van de ‘Informatiemap’ en de modules van het leerlingenmateriaal lopen dan ook gelijk. Module 1 behandelt mensenrechten en kinderrechten, Module 2 democratie en rechtsstaat, Module 3 verkiezingen en partijen en Module 4 onze overheden en instellingen, hun bevoegdheden en werking.

4 Toelichting bij de Werkmap voor de leerlingen

Module 1: Mensenrechten en kinderrechten 13

Module 2: Democratie en rechtsstaat 33

Module 3: Verkiezingen en partijen 53

Module 4: Overheden en instellingen 97

Module 1

Mensenrechten en kinderrechten

Mensenrechten en kinderrechten

Vooraf

Mensenrechteneducatie in het onderwijs kan gezien worden als de bewuste inspanning, zowel inhoudelijk als wat werkwijze betreft, om bij jongeren en volwassenen het bewustzijn van hun rechten en verantwoordelijkheden te ontwikkelen, hen gevoelig te maken voor de rechten van anderen en hen aan te moedigen tot verantwoordelijke actie om de rechten van allen veilig te stellen. Scholen kunnen en moeten daarbij gezien worden als een voorbeeld van respect voor de waardigheid van het individu, voor verschillen, voor verdraagzaamheid en gelijkheid in kansen.

In deze module vindt u:

A **Wat zijn mensenrechten en kinderrechten?** 17

B **De hoofdcategorieën van mensenrechten, plichten en verantwoordelijkheden** . 21

C **Uitvoering, naleving en toezicht** 24

D **Participatiemogelijkheden van jongeren** 26

E **Samenvatting Module 1** 29

Bijlage: Verwachtingenlijst gemeentelijke participatie 30

Mensenrechten en kinderrechten in de klas

Mensenrechteneducatie is meer dan leren over mensenrechten.
Het gaat om de algemene context van interacties tussen jongeren onderling, tussen jongeren en leraren, tussen leraren onderling, tussen leraren en ouders en tussen de school en de bredere gemeenschap. Mensenrechten- en kinderrechteneducatie heeft met andere woorden een omgeving nodig waarin menselijke waardigheid, gelijkheden en verschillen gerespecteerd worden. De school kan die context op directe wijze beïnvloeden in reglementen of op indirecte wijze via de schoolcultuur. Ze kan dat zowel doen via formele als via informele kanalen.

De boodschap die jongeren over mensenrechten krijgen, uit zich in belangrijke mate in de manier waarop die jongeren betrokken worden bij beslissingen die genomen worden en die hen aanbelangen, het schoolklimaat en de manier waarop directies en leraren met leerlingen omgaan.

Didactisch betekent dat:

- het creëren van een democratisch klasklimaat waardoor een gevoel van vertrouwen tussen leerlingen onderling en tussen leraren en leerlingen wordt aangemoedigd;
- een maximale samenwerking;
- het gebruik van actieve leermethodes, zoals simulatie en rollenspel;
- het geven van steun aan jongeren zodat ze hun eigen waardensystemen kunnen verduidelijken en evalueren;
- het vertrekken vanuit gebeurtenissen uit het eigen leven, uit de klas, uit de media om zo over te gaan naar het algemene niveau;
- het opnemen van situaties waarin waardendilemma's voorkomen;
- aandacht voor sociale verantwoordelijkheid en actie.

Steun van de directie en van de ouders

Mensenrechteneducatie heeft de betrokkenheid en steun van de directie nodig. Duidelijkheid over de doelstellingen en hoe die passen in de pedagogische visie van de school zijn onontbeerlijk. Uit de geplande mensenrechteneducatie moet ook blijken dat de leerlingen mogen brainstormen over een hele reeks aspecten en dat de leraar hen geen vooraf bepaald standpunt oplegt. Er moeten ook afspraken gemaakt worden over hoe de ouders geïnformeerd en betrokken worden. Een informatieavond of nieuwsbrief kan daarbij een hulp zijn. De steun van de directie is ten slotte ook belangrijk omdat sommige projecten uitstappen en aanpassingen van het lessenrooster kunnen vragen.

Doelstellingen

Concreet werken we in deze module aan:

Kennisinhoud

- de hoofdcategorieën van mensenrechten, plichten en verantwoordelijkheden;
- verschillende vormen van onrecht, ongelijkheid en discriminatie;
- belangrijke personen, bewegingen en gebeurtenissen in de strijd voor mensenrechten en de mobiliserende kracht van de mensenrechten voor verandering in de samenleving;
- de belangrijkste mensenrechteninstrumenten: internationale verklaringen en verdragen over mensenrechten en de mechanismen om mensenrechten te beschermen.

Vaardigheden

- communicatieve vaardigheden;
- kritisch denken;
- kritisch omgaan met informatie;
- sociale vaardigheden.

Attitudes

- respect opbrengen voor het mensenrechtenproject: zich bewust zijn van de eigen omgeving, openstaan voor de anderen, aanvaarden dat mensen verschillend zijn en de fundamentele gelijkheid van mensen erkennen;
- bereid zijn om zich in te zetten voor de mensenrechten, van henzelf en van anderen.

Handleiding bij module 1 van de Werkmap voor de leerlingen

Focus

Elke module begint met een opdracht om actuele informatie te verzamelen en deze te ordenen. Maak met de leerlingen afspraken over de manier waarop ze de informatie zullen bijhouden. In deze eerste module verzamelen de leerlingen informatie over mensen- en kinderrechten.

A Wat zijn mensenrechten en kinderrechten?

In hoofdstuk A worden de begrippen ‘recht’ en ‘mensenrechten’ geïntroduceerd. Bij ‘mensenrechten’ staan inhoudelijk volgende concepten centraal: onderlinge afhankelijkheid, ondeelbaarheid, universaliteit, democratie, vrede en ethiek.

Opdracht: Beelden over mensenrechten

In de eerste opdracht leiden de leerlingen uit cartoons en foto’s mogelijke rechten van mensen af. De vereenvoudigde versie van de UVRM in hoofdstuk B kan hen helpen om de artikelen te vinden die bij de beelden horen.

Antwoordmodel
Afbeelding 1: de artikels 9, 18, 19 en 20 van de UVRM
Afbeelding 2: het artikel 7 van de UVRM
Afbeelding 3: de artikels 3 en 12 van de UVRM
Afbeelding 4: de artikels 2 en 26 van de UVRM
Afbeelding 5: de artikels 6, 7 en 9 van de UVRM
Afbeelding 6: de artikels 1, 2, 7 en 16 (ter discussie) van de UVRM
Afbeelding 7: de artikels 5, 18 en 19 van de UVRM

Vraag de leerlingen de mediaberichten die ze vooraf verzameld hebben er bij te nemen.

- Welke mensenrechten staan momenteel volop in de belangstelling? Is daar een verklaring voor?
- Kwamen die rechten reeds aan bod in de cartoons? Zo niet, laat ze zelf illustraties zoeken bij die rechten.

Focus: Het begrip recht in de krant

Uit de verzamelde informatie proberen de leerlingen een omschrijving van het begrip recht te maken.

Recht is: het geheel van wetten en rechtsregels, rechtvaardigheidsbeginselen, bevoegdheden en vrijheden waarop iemand aanspraak kan maken, wat iedereen toekomt.

De leraar kan daarbij de bedenking maken: hoe brengt men dat recht in de praktijk? Wat vindt men redelijk, billijk, eerlijk, rechtvaardig?

Opdracht: Het begrip recht in onze taal

Deze opdracht vertrekt vanuit concrete situaties om duidelijk te maken wat ‘een recht’ is.
Wat betekent het woord ‘recht’ in de volgende uitspraken?

- De leraar heeft het **recht** om mij te straffen. *(legitieme bevoegdheid; hij is gerechtigd, gemachtigd bepaalde handelingen te verrichten of maatregelen te nemen, bijvoorbeeld door een schoolreglement)*
- De vader van het meisje nam het **recht** in eigen handen.
  (hij speelde zelf voor rechter, bepaalde zelf wat al of niet toelaatbaar was)
- Met deze beslissing treedt zij het **recht** met voeten. *(ze handelt in strijd met rechtvaardigheid, gerechtigheid, billijkheid, redelijkheid, de bestaande wetten en voorschriften)*
- Iedereen heeft **recht** op privacy. *(wat hem toekomt, waarop hij aanspraak kan maken als mens volgens de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens; iedereen heeft recht op een privéleven, men mag niemand lastigvallen, geen brieven openen, telefoon afluisteren, kwaadspreken,…)*
- Het **recht** is vastgelegd in de wetboeken. *(de rechtspraak, het complex van rechtsregels en wetten)*
- Je moet niet te licht **recht** spreken. *(een oordeel vellen)*

Door de verschillende betekenissen van recht in onze taal kunnen de leerlingen ook het onderscheid maken tussen waarden, normen, rechtsregels, wetten en gebruiken. De betekenis van ‘recht’ roept immers vragen op vanwaar dit recht komt, wat het inhoudt en wie het vastlegt.

Waarden zijn idealen in een samenleving, waarnaar men wil streven. Vrijheid, gelijkheid en respect zijn voorbeelden van waarden die we in onze westerse samenleving erg belangrijk vinden. Normen vertalen de waarden in gedragsregels. Ze zeggen dus hoe men zich moet gedragen in concrete omstandigheden. Normen kunnen positief zijn (geboden) of negatief (verboden). De belangrijkste normen zijn in onze samenleving meestal neergeschreven in wetten en door formele instanties zoals politie en gerecht gecontroleerd en gesanctioneerd. Minder belangrijke normen noemen we gebruiken. Gebruiken zijn meestal ongeschreven regels, maar we merken wel afkeuring of sociale druk wanneer we die gebruiken overtreden.

Actie: Het schoolreglement onder de loep

Het schoolreglement regelt heel wat aspecten van het samenleven op school. Vandaar dat in deze opdracht het schoolreglement geanalyseerd wordt.

Basisinformatie

- Van intern-nationaal naar internationaal
- Mensenrechten zijn universeel
- Mensenrechten zijn onderling afhankelijk

Opdracht: Je rechten als jongere

De jongeren kunnen aan de volgende rechten denken:

- Recht op een mening en recht van meningsuiting: impliceert dat je ook een ander zijn/haar mening laat zeggen.
- Recht op vrijheid: impliceert dat je de vrijheid van een ander respecteert. Eindigt jouw vrijheid waar die van een ander begint?
- Iedereen is gelijk voor de wet.
- Je hebt recht op werk.
- Je hebt recht op onderwijs.
- Je hebt recht op privacy.
- Je bent onschuldig tot je schuld is bewezen.
- Je mag niet zomaar gevangengezet worden.
- Mannen en vrouwen zijn gelijk en moeten hetzelfde loon krijgen voor hetzelfde werk.
- Recht op leven.
- Recht op bescherming.
- Recht op bijstand, op medische verzorging.

Opdracht: Mensenrechten in de wereld

Deze opdracht geeft inzicht in de verschillende interpretaties van mensenrechten in verschillende culturen. Daartegenover staat de universaliteit en ondeelbaarheid van de mensenrechten. Zijn mensenrechten wel universeel? Gelden ze overal ter wereld en altijd? Het is belangrijk dat jongeren dit 'dilemma' zien en daarover een eigen mening vormen. De vereenvoudigde versie van de UVRM in hoofdstuk B kan hen helpen om de artikelen te vinden die bij de situaties horen.

Antwoordmodel Opdracht Mensenrechten in de wereld

Situatie 1

a. Recht op bescherming, bijstand, onderwijs (artikels 22, 25 en 26)
Recht op vrije meningsuiting (persvrijheid) (artikel 19)

b. De landen die de UVRM hebben onderschreven, onderschrijven ook dat mensenrechten 'ondeelbaar en onderling afhankelijk' zijn. Internationaal wordt dus aangenomen dat er geen hiërarchie bestaat tussen de rechten. De case toont echter aan dat er wel degelijk discussie kan zijn over rechten.

Bovendien komt het vaak voor dat er een conflict ontstaat tussen rechten. De VN-verdragen geven aan dat de wet beperkingen kan aanbrengen om de rechten van anderen of de openbare orde te beschermen. Ondanks het recht op vrije meningsuiting zijn bijvoorbeeld oproepen tot racisme en andere haatspraak toch verboden (VN-Verdrag tegen rassendiscriminatie, 1965).

Situatie 2

a. Recht op gelijke behandeling (artikel 7)

c. Onze wetgeving verbiedt discriminatie. We hebben daarvoor drie wetten: de Antiracismewet, de Antidiscriminatiewet en de Genderwet. Discriminatie is het ongelijk of oneerlijk behandelen van een andere persoon op basis van persoonlijke kenmerken. Volgens de wet zijn zowel discriminatie, pesterijen, haatboodschappen en haatmisdrijven tegenover een persoon of een groep van personen omwille van specifieke persoonlijke kenmerken strafbaar. Om discriminatie tegen te gaan heeft de overheid een openbare instelling opgericht (Unia) die discriminatie bestrijdt en gelijke kansen bevordert. Op de site van Unia **www.unia.be** vindt u gelijkaardige situaties als in de case met de adviezen en acties die ondernomen werden.

Situatie 3

Recht op gelijke behandeling (artikel 7)
Verbod op slavernij (artikel 4)
Verbod op foltering en onmenselijke of onterende behandeling (artikel 5)
Iedereen heeft recht op alle rechten, zonder onderscheid (artikel 2)
Recht op leven in vrijheid en veiligheid (artikel 3)

Opdracht: Kinderarbeid

Controversieel: een controverse is volgens Van Dale:

1. een strijd van geleerden
2. een ideologische strijd
3. een pennenstrijd, een twistpunt.

Kinderarbeid wordt hier controversieel genoemd omdat enerzijds de internationale gemeenschap het erover eens is dat kinderen niet mogen werken, maar naar school moeten gaan. Anderzijds staat dat streven ver van de realiteit van miljoenen gezinnen voor wie het heel normaal is dat kinderen meewerken en bijdragen aan het gezinsinkomen.
Die tegenstelling wordt in de twee standpunten van de oefening naar voren gebracht.

Maar ook in onze westerse wereld kun je je de vraag stellen of de inzet van kinderen in bijvoorbeeld reclame, showbizz, enzovoort vormen van kinderarbeid (kunnen) zijn.

B De hoofdcategorieën van mensenrechten, plichten en verantwoordelijkheden

Hoofdstuk B beschrijft de mensenrechten en kinderrechten. Elke opdeling in 'soorten' mensenrechten is eigenlijk een aanfluiting van de geest van het mensenrechteninstrumentarium. Wanneer we dus over generaties mensenrechten of over categorieën spreken, dan moet steeds de ondeelbaarheid en onderlinge afhankelijkheid van mensenrechten benadrukt worden.

Opdracht: Rechten vergelijken

In deze opdracht vergelijken de jongeren de rechten die zij belangrijk vinden met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Basisinformatie

- De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
- Drie generaties mensenrechten
- Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
- De indeling van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in drie P's

Extra

In de Opdracht Beelden over mensenrechten die eerder in deze module aan bod kwam hebben de leerlingen aan de hand van beelden en cartoons en verzamelde mediaberichten verschillende rechten van mensen opgesomd. U kunt deze opsomming er opnieuw bijnemen en ordenen volgens de generaties van mensenrechten.

Schrijf de door de leerlingen genoemde rechten in drie kolommen op het bord waarbij de eerste kolom staat voor de eerste generatie mensenrechten, de tweede kolom voor de tweede generatie en de derde kolom voor de derde generatie mensenrechten.

De beelden en cartoons in de Werkmap gaan voornamelijk over de burgerrechten en politieke rechten. De andere twee kolommen kunnen ingevuld worden met rechten uit de verzamelde mediaberichten.

Het bordschema kan er zo uitzien:

Het recht op leven, het recht op een naam, op een identiteit en een nationaliteit, het non-discriminatiebeginsel, het recht op eigendom, het recht op een eerlijk proces en het recht op juridische bijstand, het recht op persoonlijke vrijheid, het recht op eerbiediging van het privéleven en het gezinsleven, het recht op bescherming tegen fysiek geweld, tegen foltering en tegen een onmenselijke of vernederende behandeling of straf, het recht op bescherming tegen een willekeurige arrestatie.	Het recht op arbeid, het recht op bescherming tegen uitbuiting, het recht vakverenigingen op te richten en er zich bij aan te sluiten, het stakingsrecht, het recht op speciale bescherming voor bepaalde categorieën van arbeiders zoals kinderen en jongeren. Het recht op sociale zekerheid, het recht op gezondheid, het recht op medische en sociale bijstand, het recht op een behoorlijke levensstandaard.	Het recht op vrede, het recht op een gezond leefmilieu, het recht op eigen cultuuruitingen, het recht op bescherming van landschappen die heilig zijn voor een volk, het recht op zelfbestuur, …
De vrijheid van mening en meningsuiting, de vrijheid van drukpers, de vrijheid van vreedzame vereniging en vergadering, de vrijheid van godsdienst en geweten, de vrijheid van toegang tot informatie	Het recht om deel te nemen aan het culturele leven, het recht op onderwijs, het recht om de voordelen te genieten van de wetenschappelijke vooruitgang en de toepassingen daarvan. Specifiek voor kinderen is er het recht op spel.	
Burgerrechten en politieke rechten	Economische en sociale en culturele mensenrechten	Volkenrechten en solidariteitsrechten
Eerste generatie mensenrechten	Tweede generatie mensenrechten	Derde generatie mensenrechten
(In UVRM)	(In UVRM)	(Niet in UVRM)

Opdracht: Relaties en verbanden tussen kinderrechten

In de volgende opdracht krijgen de leerlingen één levensechte situatie. Laat de jongeren onderzoeken welke artikels uit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind aansluiten bij het verhaal en laat hen verbanden zoeken tussen die rechten.

Situatie 1

Dit verhaal illustreert artikel 24 van het Verdrag (IVRK): elk kind heeft recht op een goede gezondheid en de best mogelijke gezondheidszorg. Maar het verhaal vertelt ook dat de ouders te ver van een gezondheidscentrum woonden waardoor het recht op bijstand en voorzieningen uit artikel 18 niet uitgeoefend kon worden. Het gevolg voor het kind is vervolgens dat het recht op onderwijs (artikel 28) in het gedrang komt en dat het artikel 23 heel erg belangrijk wordt.

Op dezelfde manier kunnen de volgende situaties benaderd worden:

Situatie 2 artikels 28, 32, 36
Situatie 3 artikels 31, 32, 36
Situatie 4 slaat iets specifieker op artikel 33
Situatie 5 artikels 9 en 25
Situatie 6 artikels 9 en 42
Situatie 7 artikel 16

C Uitvoering, naleving en toezicht

Hoofdstuk C behandelt de thematiek van de uitvoering, de naleving en het toezicht van en op de mensenrechten. In dit deel staan de volgende concepten centraal: het verschil tussen een verklaring en een verdrag, internationale en regionale mensenrechteninstrumenten, de rol van de VN, de plichten van de overheid.

Hoe kun je nagaan of mensenrechten echt toegepast worden?

Om na te gaan of de mensenrechten uitgevoerd en nageleefd worden, is er een instrument en een criterium nodig[1].

Opdracht: Statistieken

In deze opdracht krijgen de leerlingen de opdracht om aan de hand van statistieken de mensenrechtensituatie van verschillende landen met elkaar te vergelijken.

Opdracht: Mensenrechtenorganisaties

Deze opdracht gaat dieper in op de rol van mensenrechtenorganisaties.

Actie

Deze Actie toont aan dat jongeren ook zelf initiatieven kunnen nemen. Naast de briefschrijfacties van Amnesty International vindt u inspiratie bij de Liga voor Mensenrechten en tal van andere organisaties.

Focus

Deze focusopdracht toont de rol van de media aan in het bekendmaken van schendingen van mensenrechten.

Opdracht: Film

De koppeling van de mensenrechten aan verantwoordelijkheden van de overheid komen aan bod in de basisinformatie. Een ruim aanbod met technische steekkaarten van films vindt u op **www.bevrijdingsfilms.be** en **www.moviesthatmatter.nl**.

1 The Challenge of Human Rights Education, Hugh Starkey, Council of Europe, 1991, p. 113-115

Basisinformatie: Hoe worden mensenrechten omgezet in nationale wetten?

- Het verschil tussen een verdrag en een verklaring
- Hoe komen internationale verdragen tot stand?
- Wat heeft voorrang: een internationaal verdrag of de bestaande nationale wetgeving?
- Mensenrechteninstrumenten, na 1948

In de basisinformatie wordt het belang van juridisch bindende verdragen aangetoond, worden mechanismen van rechtsbescherming onder de loep genomen en wordt de rol van de Verenigde Naties toegelicht. U kunt dit hoofdstuk ook aanvullen met de werking van de Verenigde Naties, zoals dat achteraan module 4 wordt behandeld.

Basisinformatie: Hoe gebeurt de controle op de naleving van mensenrechten?

- De rol van de Verenigde Naties
- De rol van nationale en internationale rechtbanken
- Hoe kun je mensenrechten juridisch afdwingen?
- Misdrijven tegen de menselijkheid en genocide

In Europa is het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg een belangrijk orgaan voor het afdwingen van mensenrechten.

Bij dit orgaan van de Raad van Europa kunnen individuen, groepen, organisaties en landen een klacht indienen tegen een lidstaat, door een beroep te doen op het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM). De uitspraken van het Hof zijn definitief en bindend voor de betrokken staten.

Verzoekschriften kunnen betrekking hebben op kwesties als lijfstraffen, opsluiting van psychiatrische patiënten, rechten van gevangenen, krijgstucht en beroepsregels, het afluisteren van telefoongesprekken, homorechten, persvrijheid, voogdij over kinderen, gezinshereniging en uitzettingskwesties.

Participatie op school

Opdracht: Mensenrechten in het onderwijs

Onderwijs komt aan bod in de preambule (het interpretatief kader) en in artikel 26 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

De onderwijsrechten in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) gaan over het recht *op* onderwijs, rechten *in* het onderwijs en rechten *door* het onderwijs.
Artikel 28 van het IVRK bevat middelen om het recht *op* onderwijs effectief te maken. Voorbeelden hiervan zijn het non-discriminatieprincipe, de kosteloze toegang tot het onderwijs, de invoering van verplicht lager onderwijs, enzovoort.
Artikel 29 van het IVRK gaat nader in op de doelstellingen en de waarden die met dit recht beoogd worden: onder meer de gerichtheid op een optimale ontplooiing van de persoonlijkheid, het bevorderen van een actieve en verantwoordelijke participatie aan het maatschappelijk leven, de eerbied voor de natuur, het wederzijds begrip en de vriendschap tussen de volkeren en het bijbrengen van een fundamenteel respect voor de rechten van de mens en zijn fundamentele vrijheden (Mensenrechten *door* het onderwijs).
Het IVRK bevat in zijn artikelen 12 tot en met 16 belangrijke basisvrijheden (recht op vrije mening, hoorrecht, vrije meningsuiting, vrijheid van vereniging, enzovoort). Hierdoor worden een aantal zelfbeschikkingsrechten aan kinderen toegekend die ook in de concrete onderwijssituatie gerealiseerd moeten worden. Het gaat hier uitdrukkelijk om mensenrechten *in* het onderwijs.

U kunt bepaalde aspecten verder uitdiepen in punt b. en c. van de opdracht.

Mensenrechten in en door de school:

- Het schoolregelement.
- Belangenbehartiging van leerlingen, bijvoorbeeld door de Vlaamse Scholierenkoepel (VSK). Als er op school een leerling lid is van VSK kan die er over komen vertellen in de klas.

Actie

Participatie op school kunt u het best bekijken vanuit de praktijk. Meestal is leerlingenparticipatie formeel aanwezig, maar zijn heel wat leerlingen er nauwelijks bij betrokken. In deze actie is het de bedoeling om niet uitsluitend de formele inspraak- of participatiemogelijkheden te bekijken, maar ook vormen van informele participatie te bespreken.

Tip:

Samen met het Steunpunt Leerlingenparticipatie maakte het Kinderrechtencommissariaat een map ('Oprechte deelneming') met heel wat praktische tips over leerlingenparticipatie. Die map is bestemd voor leraren van de basisschool, maar de methodieken om leerlingen te betrekken

bij het school- en klasgebeuren zijn ook in een secundaire school bruikbaar. Denk maar aan een klankbordgroep, verbetergroep, gemengde werkgroep, leerlingenraad, ...
De map kunt u downloaden op **www.dekrachtvanjestem.be**.

De website van het Kinderrechtencommissariaat **www.kinderrechten.be** biedt daarnaast heel wat aanknopingspunten om concreet met de leerlingen over hun rechten te praten.

Opdracht: Simulatiespel en Terugblik

Het simulatiespel heeft als doel de leerlingen bewust te maken van de eigen verwachtingen ten opzichte van de school en beleidsproblemen op schoolniveau te ervaren. Ze kunnen ook inzien dat hun verwachtingen ingekleurd zijn door hun eigen achtergrond (als jongerengroep). Het is zinvol om van hieruit de noodzaak aan te tonen van participatie van alle groepen in de samenleving in de beleidsvoering.
Deze activiteit biedt tevens een aantal modaliteiten voor concrete actiemogelijkheden van leerlingen. U kunt de activiteit verder uitdiepen door bijvoorbeeld de schooldirectie uit te nodigen. De verwachtingen van de leerlingen ten aanzien van de school kunnen dan getoetst worden aan het schoolbeleid. Dit simulatiespel is ook geschikt om toegepast te worden op het gemeentelijke beleid. U kunt dus ook deze opdracht aan bod laten komen wanneer het in module 4 over het beleid en de dienstverlening van de gemeente gaat. Om de leerlingen op weg te helpen, kunt u de Verwachtingenlijst gemeentelijke participatie uit de bijlage van deze module gebruiken. De rubrieken kunnen dan als volgt geformuleerd worden:

SCHOOLTHEMA	GEMEENTELIJK BELEID
Sport & Ontspanning	Sport & Recreatie
Lokalen & Infrastructuur	Ruimtelijke ordening & Huisvesting
Cultuur	Cultuur
Veiligheid	Veiligheid
Gezondheid & Voeding	Welzijn
Racisme & Pesten op school	Welzijn & Jeugd
Verder studeren & Werk	Onderwijs & Werk
Informatie & Inspraak	Informatie & Inspraak
Milieuvriendelijke school	Leefmilieu
Europa & de Wereld	Europa & de Wereld

Participatie in je vrije tijd

Basisinformatie: De jeugdraad

Elke gemeente is bij decreet verplicht om een jeugdraad te hebben ("decreet houdende de ondersteuning en de stimulering van het gemeentelijk, het intergemeentelijk en het provinciaal jeugd- en jeugdwerkbeleid" van 14 februari 2003).
Art. 10. § 1. Met het oog op de organisatie van het overleg en de inspraak bij de voorbereiding en de uitvoering van het jeugdbeleid, inzonderheid de opmaak en de uitvoering van een gemeentelijk jeugdwerkbeleidsplan, erkent of richt elke gemeenteraad van het Vlaamse Gewest een of meer jeugdraden op.

Er kunnen afzonderlijke jeugdraden worden opgericht voor delen van de gemeente in kwestie. In dat geval moet een overkoepelende jeugdraad worden geïnstalleerd waarin ten minste een vertegenwoordiger van alle erkende jeugdraden is opgenomen. Die overkoepelende jeugdraad krijgt de naam 'gemeentelijke jeugdraad'. Ook als de gemeenteraad slechts één jeugdraad erkent, wordt die zo genoemd.

Opdracht: De jeugdraad

Terugblik

E Samenvatting Module 1

In de samenvatting staan de basisbegrippen en de kernwoorden die in de module uitgewerkt werden. Ze vormen een controlemiddel om na te gaan of de leerlingen de kernleerstof voldoende beheersen.

Bijlage: Verwachtingenlijst gemeentelijke participatie

Welke verwachtingen heb je over het gemeentebeleid?
Hoe kun je die verwachtingen omzetten in acties?
Lees onderstaande verwachtingenlijst met mogelijke acties. Welke acties zou jij willen realiseren in de gemeente?

Verwachtingenlijst:

Sport en Recreatie

- opzetten van een goede coördinatie via een sportraad
- bevorderen van sport via sportklassen, sportstages, vakantiesport
- inrichten van open ruimten tot sportterreinen
- promoten van gemeentelijke sportclubs
- uitbreiden van wandel- en fietsroutes
- een app met alle info over de gemeentelijke sportaccommodaties
- organiseren van een jaarlijkse sportweek

Ruimtelijke ordening en Huisvesting

- heraanleggen van de dorpskernen
- meer betrekken van de bevolking bij de ruimtelijke ordening
- creëren van groene ruimtes als barrières tussen de industriële zones en de woongebieden
- inspanningen leveren om de grond-, koop- en huurprijzen in te perken
- uitbouwen van een reglement op leegstand, verkrotting en onbebouwde kavels
- actief optreden inzake voorzieningen voor beschermd en sociaal wonen
- beter informeren van de inwoners over de huisvestingspremies
- herinrichten van verouderde woonwijken
- invoeren van een gemeentelijke renovatiepremie
- aanleggen van een openbaar register van beschikbare bouwgronden
- opstellen van een meerjarenplan voor huisvesting

Cultuur

- restaureren van monumenten
- verruimen van de mogelijkheden van de bibliotheek
- een jongerencultuuraanbod ontwikkelen
- repetitieruimtes voor jonge muziekgroepen uit de gemeente aanbieden

Veiligheid

- nemen van maatregelen om de snelheid te beperken
- uittrekken van een groter budget voor fiets- en voetpaden
- promoten van het openbaar vervoer
- uitvoeren van veiligheidsstudies in de buurt van scholen
- uitbouwen van buurtpreventiesystemen
- beter verlichten van bushalten
- strenger aanpakken van vandalisme en onmiddellijke herstelling van beschadigingen

Welzijn

- beter bekendmaken van de sociale dienstverlening, het OCMW-dienstenpakket en de gemeentelijke sociale toelagen
- toegankelijker maken van de openbare gebouwen
- voorzien in toelagen voor huisvesting van gezinnen in armoede
- uitbouwen van diverse vormen van kinderopvang
- oprichten van een seniorenraad
- voorzien in woningen voor beschermd en sociaal wonen
- voorzien in toelagen voor de zwakste bevolkingsgroepen

Jeugd

- uitbouwen van de jeugddienst
- verhogen van het budget voor subsidies aan jeugdgroepen en voor jeugdactiviteiten
- meer gebruik maken van de jeugdraad om adviezen in te winnen
- opzetten van acties voor jongeren rond seksualiteit en drugs
- opzetten van speciale werkgelegenheidsprogramma's voor jonge, langdurig werklozen
- uitbouwen van een speelpleinwerking
- uitbouwen van een materialenbank voor de jeugdbewegingen

Onderwijs

- organiseren van een beter busvervoer naar en van school
- uitbouwen van een voor- en naschoolse opvang
- betrekken van de ouders bij het onderwijs
- openstellen van de scholen voor gemeenschapsdoeleinden na schooluren

Werk

- meer steun aan en begeleiding van mensen met een leefloon
- aanwerven van langdurig werklozen als gemeentelijk personeel
- verbeteren van de begeleiding van en dienstverlening aan werklozen
- het uitwerken van een middenstandsvriendelijk beleid
- aantrekken van nieuwe industrieën en diensten
- verbeteren van de mobiliteit en toegangswegen voor nieuwe bedrijventerreinen
- uitwerken van ondersteunende maatregelen voor land- en tuinbouw

Informatie en inspraak

- beter verzorgen van de gemeentelijke informatie
- betrekken van de bevolking bij openbare werken
- beter onthalen van de bevolking op de gemeentelijke diensten
- verbeteren van de werking van de inspraakorganen
- verbeteren van het aantal en de kwaliteit van de aanplak- en infoborden
- promoten van het onderricht in de scholen over de werking van de gemeentelijke diensten
- online streamen van de gemeenteraad

Leefmilieu

- beschermen van groengebieden
- promoten en aanplanten van streekeigen bomen, hagen en struiken
- beter organiseren van huisvuilophaling en recyclage
- sensibiliseren van de bewoners voor milieuproblemen
- strikt controleren van de bedrijven op het naleven van de milieuwetgeving
- controleren van de geluidshinder bij discotheken en bedrijven
- aanstellen van een milieuambtenaar

Europa en de Wereld

- ondersteunen van derdewereldinitiatieven door lokale groepen
- opvangen en begeleiden van vluchtelingen
- meer aandacht opbrengen voor ontwikkelingssamenwerking
- oprichten van een raad voor ontwikkelingssamenwerking
- bevorderen van aandacht in het onderwijs voor Europa en de derde wereld
- maximaal gebruik van fairtradeproducten door de gemeentediensten
- samenwerking met bevriende gemeenten in andere Europese landen

Module 2

Democratie en rechtsstaat

Democratie en rechtsstaat

Vooraf

Het begrip rechtsstaat (zie ook 'Informatiemap over democratie, burgerzin en politiek', Module 2) voor jongeren duidelijk maken, ligt niet zomaar voor de hand. In een rechtsstaat is het recht de norm, niet de wil van een dictator, van een partij of van verontwaardigde burgers. In een rechtsstaat bestaan wettelijke regels die zowel gelden voor de burgers als voor de regeerders. Een rechtsstaat aanvaardt het recht als het hoogste gezag.
In het kader van burgerschapscompetenties moet daaraan aandacht besteed worden. Als burgers kunnen jongeren nu reeds verantwoordelijkheden opnemen, bijvoorbeeld op school, in jeugdbewegingen. Vanaf 18 jaar worden ze voor hun politieke verantwoordelijkheid gesteld: zij zullen minstens moeten deelnemen aan verkiezingen door het uitbrengen van een stem. Maar beter nog, nemen ze een democratisch engagement op in de samenleving.

In deze module vindt u:

A Democratie als waarborg voor de rechtsstaat 36

B De Grondwet: neerslag van afspraken 39

C De regels worden door de meerderheid vastgelegd 42

D De Belgen zijn gelijk voor de wet 43

E De scheiding der machten 45

F Zonder persvrijheid geen democratische rechtsstaat 48

G Democratie versus autoritaire staat 49

H Samenvatting Module 2 51

Doelstellingen

Concreet werken we in deze module aan:

Kennisinhoud

- regels en afspraken zijn noodzakelijk om het samenleven vlot te laten verlopen;
- leven in een democratische rechtsstaat heeft een impact op de organisatie van ons persoonlijke leven;
- de strijd voor en het behoud van een democratische rechtsstaat gaat nog altijd verder;
- de drie staatsmachten. Het belang van de scheiding der machten voor de goede werking van de rechtsstaat. De werking van die staatsmachten is in de dagelijkse werkelijkheid niet eenvoudig.

Vaardigheden

- participeren aan een groepsdiscussie zodat democratische spelregels gerespecteerd worden;
- luisteren in een groepsdiscussie naar verschillende argumenten en standpunten en deze integreren in afspraken of besluiten die voor iedereen aanvaardbaar zijn.

Attitudes

- respect opbrengen voor de democratische rechtsstaat;
- belangstelling tonen voor de impact die het al of niet leven in een democratische rechtsstaat op het persoonlijke leven kan hebben;
- verantwoordelijkheid opnemen om de democratische rechtsstaat te beschermen en te bevorderen;
- de rechtsstaat boven de autoritaire staat verkiezen;
- respect opbrengen voor democratisch tot stand gekomen rechtsregels.

Handleiding bij module 2 van de Werkmap voor de leerlingen

Focus

Geef de jongeren, reeds enkele weken voor zij rond deze module gaan werken, de opdracht in de media informatie te verzamelen over:

- democratische en autoritaire staten;
- grondwet en grondwetswijzigingen;
- politiek en publiek debat over wetsontwerpen en ontwerpen van decreet;
- de drie machten: wetgevend, uitvoerend, rechterlijk;
- persvrijheid.

A Democratie als waarborg voor de rechtsstaat

Het eerste hoofdstuk 'Democratie als waarborg voor de rechtsstaat' vertrekt vanuit een zeer herkenbare situatie – afspraken maken thuis en in de klas – om aan te tonen dat afspraken noodzakelijk zijn als mensen respectvol met elkaar willen samenleven, zonder onderdrukking of discriminatie.

Opdracht: Tot een afspraak komen en Terugblik

Belangrijk in de oefening is dat de leerlingen ervaren dat 'democratie' niet zomaar betekent dat de meerderheid zijn wil kan opleggen, wanneer daarbij de rechten van de minderheid worden geschonden. Democratie betekent dat er plaats is voor debat en dat ieders rechten worden gerespecteerd. Elke democratische beslissing moet daarmee rekening houden.

Basisinformatie: Wat is een democratische rechtsstaat?

Concrete voorbeelden bij de vijf voorwaarden zijn makkelijk te vinden. Vooral de schending van de voorwaarden in de geschiedenis en in niet-democratische landen tonen scherp aan hoe belangrijk ze zijn. Voorbeelden uit de geschiedenis: nazi-Duitsland, Spanje ten tijde van Franco, de volksdemocratieën uit Oost-Europa zoals Oost-Duitsland. Maar ook in de actualiteit vinden we tal van voorbeelden waarbij verkiezingen niet eerlijk verlopen, rechtbanken niet onafhankelijk recht spreken, de overheid willekeurig optreedt, de mensenrechten niet gerespecteerd worden.

Focus en Terugblik

Het antwoord op de vraag of België een democratische rechtsstaat is, is wellicht "Ja, maar...." want jongeren zullen nog veel voorbeelden van ongelijkheid en onrecht geven. Het besluit moet zijn dat de democratische rechtsstaat een streefdoel is, waaraan de burgers en de overheid voortdurend moeten werken. Dit thema kan uitgediept worden door gebruik te maken van de 'Freedom House Index' of de 'Democracy-index'.

Kun je democratie meten?

In de 'Freedom in the World Survey' van de Amerikaanse mensenrechtenorganisatie Freedom House worden jaarlijks de politieke en burgerrechten in elk land beschreven en beoordeeld met cijfers van 1 (democratisch en vrij) tot 7 (tirannieke dictatuur). De politieke rechten in de index worden beoordeeld aan de mate waarin een individu "zinvol kan deelnemen aan het politieke proces". Worden er in een land regelmatig verkiezingen gehouden, hoeveel oppositiepartijen zijn er en hoe eerlijk wordt er campagne gevoerd? De burgervrijheid meet Freedom House met indicatoren als vrijheid van meningsuiting, de vrijheid om te kunnen reizen en het recht op onderwijs. De Freedom House Index heeft veel gezag in de politieke en wetenschappelijke wereld. **www. freedomhouse.org**

De Duitse Bertelsmann Stiftung stelde de afgelopen jaren een online 'transformatie-atlas' samen: **www.bti-project.org**.

Democracy index

De Britse mediagroep The Economist publiceert een democratie-index. De Economist Intelligence Unit (EIU) gaat uit van het standpunt dat onderzoeksmethodes die alleen maar de mate van politieke en burgerlijke vrijheden in een land weergeven, een veel te beperkt beeld geven van democratie. Bepaalde kwalitatieve aspecten van democratie moeten ook in beeld gebracht worden. Daarom stelde de EIU voor zijn onderzoek 60 indicatoren op die gegroepeerd werden in 5 categorieën:

1. Het verloop van de verkiezingen en de reële aanwezigheid van politiek pluralisme. Er wordt nagegaan in welke mate zowel nationale, regionale als lokale verkiezingen vrij en eerlijk verlopen, of de stemming geheim is en de veiligheid van de kiezers gegarandeerd, of de kiezers de keuze hebben tussen verschillende partijen en kandidaten, of alle partijen gelijke kansen hebben om campagne te voeren enzovoort.

2. Respect voor de burgerlijke vrijheden. Dat houdt respect in voor de mensenrechten zoals opgesteld in de belangrijkste internationale verdragen, inclusief de wettelijke bescherming van minderheden. Een ander aspect daarvan is de mogelijkheid van een eerlijke rechtsgang via onafhankelijke en onpartijdige rechtbanken.

3. Het functioneren van het staatsbestuur. In een democratie zijn politieke beslissingen gebaseerd op het meerderheidsbeginsel. Maar als democratisch genomen beslissingen niet uitgevoerd (kunnen) worden, is democratie een lege huls.

4. De politieke cultuur. Democratie is meer dan de som van alle democratische instellingen. Een cultuur van passiviteit en apathie en een te gedweeë bevolking gaan niet samen met een gezonde democratische politieke cultuur. Een gezonde democratische politieke cultuur houdt ook in dat de verliezende partijen en hun aanhangers zich neerleggen bij het oordeel van de kiezers (als de verkiezingen althans eerlijk zijn verlopen), en een vreedzame machtsoverdracht mogelijk maken.

5. Politieke participatie. Eén aspect van politieke participatie is deelnemen aan verkiezingen. Maar een verkozen staatsbestuur is slechts een onderdeel van een breder sociaal weefsel van instellingen, politieke organisaties en verenigingen waarin burgers hun stem kunnen laten horen en zich actief inzetten. Democratieën bloeien wanneer burgers uit alle lagen van de bevolking deelnemen aan het openbare debat, lid worden van politieke partijen, mandatarissen kiezen enzovoort. Zonder die brede, ondersteunende participatie, is democratie slechts een zaak van een kleine elite.

Indeling van landen

Het onderzoek leverde verrassende en interessante resultaten op. De EIU kwam tot een indeling van de landen in vier soorten regimes:

1. volwaardige democratieën;
2. onvolkomen (of mank lopende) democratieën;
3. gemengde regimes;
4. autoritaire regimes.

Het rapport van 2019

In de Democratie-index worden 167 landen opgenomen. Bijna de helft van alle landen kan als een democratie beschouwd worden, maar slechts 22 landen vallen onder de noemer 'volwaardige democratie'. Het meest democratische land is Noorwegen, gevolgd door IJsland, Zweden, Nieuw-Zeeland en Finland.

België staat op de 33e plaats (met een lage score voor politieke participatie) en behoort daarmee tot de 'manke' democratieën. Tot de 'manke' democratieën (53 landen) behoren bijvoorbeeld ook de Verenigde Staten, Italië, Griekenland en Japan.

Gemengde regimes (38 landen) zijn bijvoorbeeld Oekraïne, Albanië, Marokko en Turkije. Helemaal onderaan staat Noord-Korea, voorafgegaan door Congo, Syrië, Tsjaad, en verder ook Saoedi-Arabië en China uit een lijst van 54 autoritaire regimes.

Het meest recente rapport kunt u downloaden (gratis mits registratie) op **www.eiu.com/topic/democracy-index** .

B De Grondwet: neerslag van afspraken

Dit hoofdstuk beschrijft enkele grondwetsartikels die noodzakelijk zijn in een democratische rechtsstaat. Jongeren moeten inzien dat er nooit sprake kan zijn van een democratische rechtsstaat als deze artikels ontbreken. Uiteraard gaat het in de realiteit om nog veel meer artikels.

Focus

Opdracht: De Grondwet

De tekst van de Grondwet vindt u terug op **http://www.senate.be/doc/const_nl.html**.
De Grondwet bevat 198 artikels. De indeling volgens de thema's die aan bod komen, ziet er als volgt uit:

Titel I
Het federale België, zijn samenstelling en zijn grondgebied

Titel II
De Belgen en hun rechten

Titel III
De Machten

Hoofdstuk I De federale kamers
- Afdeling I De Kamer van Volksvertegenwoordigers
- Afdeling II De Senaat

Hoofdstuk II De federale wetgevende macht

Hoofdstuk III De koning en de federale regering
- Afdeling I De koning
- Afdeling II De federale regering
- Afdeling III De bevoegdheden

Hoofdstuk IV De gemeenschappen en de gewesten
- Afdeling I De organen
- Afdeling II De bevoegdheden

Hoofdstuk V Het Grondwettelijk Hof, de voorkoming en de regeling van conflicten
- Afdeling I De voorkoming van de bevoegdheidsconflicten
- Afdeling II Het Grondwettelijk Hof
- Afdeling III De voorkoming en de regeling van de belangenconflicten

Hoofdstuk VI De rechterlijke macht

Hoofdstuk VII De Raad van State en de administratieve rechtscolleges

Hoofdstuk VIII De provinciale en gemeentelijke instellingen

Titel IV
De buitenlandse betrekkingen

Titel V
De financiën

Titel VI
De gewapende macht

Titel VII
Algemene bepalingen

Titel VIII
De herziening van de Grondwet

Titel IX
Inwerkingtreding en overgangsbepalingen

Basisinformatie: Wat is de Grondwet?

Actie

Hoewel leerlingen verondersteld worden het schoolreglement te kennen en na te leven, wordt er vaak pas naar gegrepen wanneer er iets fout loopt op school. Deze oefening nodigt de leerlingen uit om dat reglement onder de loep te nemen en te vergelijken met de informatie over de democratische rechtsstaat.

1. De regels beschermen de mensenrechten en de burgerrechten van iedereen zonder onderscheid.

   Vertaald naar de school: hoe beschermt het schoolreglement de rechten van de leerlingen? Zijn er bijvoorbeeld regels in het schoolreglement die het recht op privacy en het recht op meningsuiting waarborgen voor alle leerlingen? Voorziet het schoolreglement inspraak van leerlingen in het schoolbeleid?

2. De regels worden door de meerderheid vastgelegd.

   Vertaald naar de school: hier zullen de leerlingen wellicht vaststellen dat het schoolreglement een gegeven is dat ze moeten onderschrijven en waar niet schooljaar na schooljaar een debat over gevoerd kan worden. Dat zou eenvoudigweg niet werkbaar zijn. Maar kunnen leerlingen ook voorstellen doen om het schoolreglement aan te passen? Zouden ze dat willen? En hoe zouden ze dat dan aanpakken?

3. De regels worden altijd toegepast zonder enige vorm van willekeur, iedereen is gelijk voor de wet.

   Vertaald naar de school: hoe garandeert het schoolreglement dat er niet gediscrimineerd wordt en dat er geen willekeur is op school? Wat betekent het dat regels op dezelfde manier worden toegepast? Ook in de maatschappij en in het strafrecht wordt er rekening gehouden met (verzachtende of verzwarende) omstandigheden, met recidivisme, met een minimum of maximumstraf. Hoe gebeurt dat op school? En wat betekent discriminatie eigenlijk?

4. De burgers kunnen controleren of de regels toegepast worden. Iedereen moet zich kunnen informeren en controleren of de regels worden toegepast en iedereen moet er vrij zijn mening over kunnen geven. Het politiek systeem functioneert transparant en zonder machtsmisbruik.

   Vertaald naar de school: transparantie over het schoolbeleid is hier de kernboodschap. Hoe weten de leerlingen wie wat beslist? Is het voor iedereen duidelijk wat bijvoorbeeld de bevoegdheid van de leerlingenraad is en wat de acties en resultaten van de leerlingenraad zijn?

5. De toepassing van de regels kan afgedwongen worden voor onpartijdige en onafhankelijke rechtbanken.

   Vertaald naar de school: als er discussie is over het toepassen van het schoolreglement, waar kan een leerling dan terecht? Is er een vertrouwenspersoon of een bemiddelaar voorzien?

Wilt u verder ingaan op dit thema? Een alternatieve oefening vindt u in de methodiek ‘Een Grondwet voor je klas’, waarin de leerlingen zelf een ‘grondwet’ opstellen. U kunt de oefening downloaden op **www.dekrachtvanjestem.be**.

In de volgende hoofdstukken wordt telkens één basisvoorwaarde voor een democratische rechtsstaat uitgewerkt.

Focus

Opdracht: Een meerderheid verwerven

Het voorbeeld van het debat over het statiegeld op blik en plastic flessen toont aan hoeveel inspanningen het soms vergt om een meerderheid te vinden in het parlement en hoeveel belangen er meespelen.

Antwoordmodel

a.

b. De gewesten zijn bevoegd. Het Vlaams Parlement moet dus het decreet voor Vlaanderen stemmen.

c. De politieke partijen in het Vlaams Parlement waren verdeeld. Groen, sp.a (nu Vooruit), Vlaams Belang en CD&V waren voorstanders. N-VA en Open Vld waren tegenstanders.

d.

Voorstanders van statiegeld:

- Het Algemeen Boerensyndicaat (“welzijn van dieren”).
- Verschillende steden en gemeenten, provincies en organisaties die zich aansloten bij de ‘Statiegeldalliantie’ (“de enige manier om zwerfvuil aan te pakken”).
- Bond Beter Leefmilieu (“de enige manier om zwerfvuil aan te pakken”).

Tegenstanders van statiegeld:

- Ondernemingsorganisaties, Unizo, Comeos en het Neutraal Syndicaat voor Zelfstandigen (“hoge kostprijs voor handelaars”).
- Voedingsfederatie Fevia, grote voedingsbedrijven en de verpakkingsindustrie maken heel wat bezwaren (“hoge kostprijs en verregaande aanpassingen nodig”).

Basisinformatie

Deze basisinformatie over meerderheidsbesluiten benadrukt de rol van de politieke partijen enerzijds en de invloed die georganiseerde burgers kunnen uitoefenen anderzijds. Dat laatste kan met de leerlingen ook op het gemeentelijke niveau verder uitgediept worden.

De infographic ‘Hoe kun je aan politiek doen’ in module 4 van de Werkmap van de leerlingen biedt een handige leidraad.

D De Belgen zijn gelijk voor de wet

Een mogelijke instap voor dit hoofdstuk is om “De Belgen zijn gelijk voor de wet ...” (Grondwet artikel 10) uitdagend op het bord te schrijven. Reacties zullen waarschijnlijk heel snel volgen. Concreet wordt het voorbeeld van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de parlementen uitgewerkt.

Focus

Opdracht: Cijferanalyse

Om de deelname van vrouwen aan de politieke besluitvorming te stimuleren werden vanaf de jaren ’90 wettelijke genderquota voor de kandidatenlijsten ingevoerd. Sinds 2004 mag zowel op de effectieve als op de opvolgerslijsten het verschil tussen het aantal kandidaten van elk geslacht niet groter zijn dan één. En sinds 2009 mogen bovendien de eerste twee kandidaten op een lijst niet van hetzelfde geslacht zijn.
Wanneer we kijken naar de vrouwelijke kandidaten die verkozen raakten voor het Vlaams Parlement, dan werden in 2014 55 vrouwelijke kandidaten (44%) rechtstreeks verkozen en in 2019 59 (46,7%).

Opdracht: Discriminatie en racisme bestrijden

De Europese Unie heeft over discriminatie en racismebestrijding twee richtlijnen uitgevaardigd:

- richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 juni 2000 betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van de gelijke behandeling tussen personen zonder onderscheid in ras of etnische afstamming;
- richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 houdende instelling van een algemeen kader ter bevordering van de gelijke behandeling inzake tewerkstelling en arbeid.

Beide richtlijnen bestraffen zowel de rechtstreekse als onrechtstreekse discriminatie.

Deze richtlijnen werden in Belgisch recht omgezet:

1. **Wet tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden (30 juli 1981, zoals gewijzigd 12 april 1994)**
   - Aanzetten en publiciteit geven aan voornemen tot discriminatie, haat of geweld wegens ras, huidskleur, afkomst of nationaliteit, jegens personen of groepen (artikel 1).
   - Discriminatie bedrijven jegens personen of groep op die gronden bij het leveren of bij het aanbieden van een levering van een dienst of in de arbeidsrelatie (artikel 2 en 2bis).
   - Behoren tot een groep of tot een vereniging die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie bedrijft of verkondigt, dan wel aan zodanige groep of vereniging medewerking verlenen (artikel 3).
   - Strafverzwaringen voor ambtenaren (artikel 4).

2. **Wet van 20 januari 2003 tot versterking van de wetgeving tegen het racisme (BS 12 februari 2003)**
   Deze wet versterkt de wet van 1981.
   Er werd toegevoegd: “Elke handelwijze die erin bestaat om het even wie opdracht te geven tot discriminatie jegens een persoon, groep of gemeenschap of leden ervan, wordt beschouwd als discriminatie.”
   Werd vervangen: “ras” door “zogenaamd ras” “nationaliteit” door “nationale of etnische afstamming”.

   Racisme is volgens de wet de discriminatie wegens nationaliteit, huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming. Enkele concrete voorbeelden: bij een sollicitatie wordt een kandidaat geweigerd vanwege zijn niet-Europese nationaliteit; in een verhuuradvertentie staat ‘Geen zwarten’ gedrukt; een cafébaas zegt tegen zijn klanten dat ‘Joden en honden’ bij hem niet welkom zijn; op een discussieforum wordt opgeroepen tot ‘de deportatie van moslims’ – enzovoort.

3. **Wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie (BS, 27 maart 2003)**
   - Aanzetten tot en openlijk zijn voornemen te kennen geven tot discriminatie, haat of geweld wegens geslacht, seksuele geaardheid, de burgerlijke staat, de geboorte, het fortuin, de leeftijd, het geloof of de levensbeschouwing, de huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een handicap of een fysieke eigenschap (artikel 6 § 1).
   - Discriminatie door ambtenaren (artikel 6 § 2).
   - Verzwarende omstandigheden indien een van de drijfveren van het misdrijf bestaat in de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens diens zogenaamd ras, zijn huidskleur, zijn afkomst, zijn nationale of etnische afstamming, zijn geslacht, zijn seksuele geaardheid, zijn burgerlijke stand, zijn geboorte, zijn vermogen, zijn geloof of levensbeschouwing, een handicap of een fysieke eigenschap (artikel 7-14).

Discriminatie is gelijk aan elke vorm van onderscheid, uitsluiting of voorkeur die als doel of gevolg heeft dat de erkenning, het genot of de uitoefening van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden aangetast, beperkt of vernietigd wordt. Op grond van de 5 criteria van racisme (nationaliteit, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming) zijn dus strafbaar:
- directe of indirecte discriminatie: iemand ontslaan, of weigeren om hem aan te nemen; weigeren aan iemand te verhuren enzovoort;
- haatboodschappen: aanzetten tot haat, geweld of discriminatie;
- haatmisdrijven: diverse vormen van geweld, fysieke en verbale agressie of pesterijen op school, op het werk, bij sport, op internet en sociale media.

Informatie over de recente **rechtspraak** vindt u bij Unia: **www.unia.be**.

Actie

E De scheiding der machten

Opdracht: Bespreek de volgende situatie

Degene die de regels moet controleren (de scheidsrechter) is ook degene die bestraft (opnieuw de scheidsrechter). Die scheidsrechter is niet onpartijdig (want directeur van school Z).

Basisinformatie:

- Wat betekent de scheiding der machten?
- Trias politica

Door de macht te verdelen, vermijdt men willekeur en misbruik. Maar dat de scheiding der machten in de praktijk minder strikt is dan wat de Grondwet voorschrijft, wordt hierna verder uitgediept.

1. Het parlement is de wetgevende macht

Opdracht: Cijferanalyse

a. Een voorstel van decreet wordt door een of meerdere volksvertegenwoordigers ingediend bij het parlement.
Een ontwerp van decreet wordt door de regering ingediend bij het parlement.

b. De afgelopen twintig jaar nam het aantal decreten in Vlaanderen fors toe, maar verminderde het aandeel van het parlementair wetgevend werk. Terwijl twintig jaar geleden 30 procent van de goedgekeurde decreten door parlementsleden werden ingediend, gold dat voor de regeerperiode '14-'19 slechts voor 19 procent van de goedgekeurde decreten. Het initiatief voor regelgeving komt dus meer van de uitvoerende macht dan van de wetgevende macht. Wat niet wegneemt dat het Vlaams Parlement nog steeds alle decreten moet goedkeuren.

Basisinformatie

Opdracht: Controle door het parlement

Op **www.vlaamsparlement.be** vindt u verslagen van onder andere commissievergaderingen. Die geven een concreet beeld van de vragen die de volksvertegenwoordigers stellen aan de ministers. Ook de Actuele Vragen in de plenaire vergadering zijn voorbeelden van de controletaak van het parlement. De vragen en antwoorden worden letterlijk op de website weergegeven.

Stelling

Deze stelling kan ook besproken en voorbereid worden door de leerlingen, om er nadien over te debatteren met een volksvertegenwoordiger uit hun regio. De volksvertegenwoordigers kunnen zelf het best duiden hoe hun werk invloed heeft op de regelgeving en het beleid van de regering.

Doordenker

Een **verzoekschrift** of een petitie is een brief, gericht aan het Vlaams Parlement of aan de voorzitter van het Vlaams Parlement, waarin iemand een verzoek formuleert. Het recht om verzoekschriften in te dienen, heet het **petitierecht**.

Om een idee te hebben van welke verzoekschriften er al gericht zijn aan het Vlaams Parlement, kunt u op de website **www.vlaamsparlement.be** de lijst van de verzoekschriften vanaf 2006 raadplegen. Het petitierecht is een vorm van rechtstreekse democratie. Dat betekent dat iedereen het parlement kan verzoeken om een concreet voorstel te bespreken om het beleid of een decreet te wijzigen. Zo kan iedereen dus een onderwerp op de politieke agenda plaatsen, onverwachte effecten of lacunes in de decreetgeving signaleren: het Vlaams Parlement is verplicht om een standpunt in te nemen over het onderwerp dat door de verzoeker aangekaart wordt.
In verzoekschriften worden ook vaak vragen gesteld bij het beleid van de regering. Dergelijke verzoekschriften ondersteunen het parlement in zijn opdracht de regering te controleren.

2. De regering is de uitvoerende macht

Opdracht: Wie zijn onze ministers?

Belangrijk is erop te wijzen dat elke regeringsbeslissing een collegiale beslissing is, en dus gedragen wordt door alle ministers. Logisch dat regeringsbeslissingen dus een compromis zijn.

Basisinformatie

3. De rechterlijke macht

Basisinformatie

- Een onafhankelijk gerecht
- Conclusie

‘Een onafhankelijk gerecht’ uitleggen is niet zo eenvoudig. Er is het principe van de scheiding van de machten. De concrete inhoud van arresten en vonnissen is uitsluitend de bevoegdheid van de rechter.
De onafhankelijkheid van rechters mag echter niet betekenen dat zij niet ter verantwoording geroepen kunnen worden wanneer de doeltreffendheid van hun werking in vraag wordt gesteld. De wet bepaalt de regels en procedures van een gerechtelijk onderzoek en de rechten van de verdediging.
Met dat onderscheid heeft de publieke opinie het nu juist heel moeilijk. Zij begrijpt niet dat rechtsregels altijd gevolgd moeten worden, ook wanneer het om de meest verwerpelijke criminele feiten gaat. Indien daarvan afgeweken wordt, al naargelang de aard van de rechtszaak, dan staat de rechtsstaat op de helling, dan komt men tot rechtsonzekerheid. Dat mag juist niet gebeuren, want rechtszekerheid is een van de fundamentele kenmerken van de rechtsstaat.

Leesopdracht: GAS-boetes

- GAS-boetes kunnen door een gemeentebestuur worden bepaald en door gemeentepersoneel worden geheven. Wie een GAS-boete krijgt, kan er niet tegen in beroep gaan. En in elke gemeente kunnen de redenen voor een GAS-boete verschillend zijn.
- Rechtsonzekerheid: men heeft geen zekerheid dat de rechtspraak volgens bepaalde normen, die voor iedereen gelijk zijn, geschiedt.

Leesopdracht: Scheiding der machten

- De rechtbank (de rechterlijke macht) veroordeelt de staat (de uitvoerende macht) in beide artikels. De wet moet immers ook door de staat nageleefd worden.

- De Belgische staat moet zich houden aan heel wat internationale regels en verdragen over de behandeling van gedetineerden en mensen die geïnterneerd zijn omwille van een geestesstoornis.

  Rechtsgronden zijn onder meer:
  - artikel 5 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
  - een geheel van minimumregels van de Verenigde Naties voor de behandeling van gedetineerden (uit 1957)
  - artikelen 6 en 7 van het EU-Verdrag en artikel 4 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, die betrekking hebben op de bescherming van de mensenrechten
  - artikel 3 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
  - het Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (uit 1987)
  - resoluties en aanbevelingen van de Raad van Europa, oa. resolutie (73)5 over het geheel van minimumregels voor de behandeling van gedetineerden

  Die internationale en Europese verdragen bepalen dat elke gevangene volgens de mensenrechten moet worden behandeld en dat de detentieomstandigheden in overeenstemming moeten zijn met de beginselen van waardigheid van de menselijke persoon, niet-discriminatie en eerbiediging van het privé- en gezinsleven.

- In het tweede artikel baseert de rechter zich op het EVRM en op de discriminatiewet, die discriminatie verbiedt. Maar hoe discriminatie dan wel kan worden vastgesteld, daar heeft de uitvoerende macht nog geen concrete regels voor gemaakt. Een van de mogelijke middelen zou bijvoorbeeld de praktijktest kunnen zijn. Alleen is er over die praktijktest nog geen Koninklijk Besluit geschreven.

F Zonder persvrijheid geen democratische rechtsstaat

Focus en Actie en Opdracht: Van persbericht tot artikel

Dit hoofdstuk begint met een analyse van de functies van de pers. Het is de bedoeling dat de jongeren inzien over welke macht de pers in een democratische rechtsstaat beschikt: ze neemt bijvoorbeeld de werking van de overheid op de korrel.
De overheid gaat dikwijls over tot het verstrekken van informatie over haar eigen werkzaamheden (cfr. de regeringsmededelingen en persberichten). De vraag mag dan wel gesteld worden of die overheid objectief informeert ofwel haar eigen optreden zoveel mogelijk in een mooi daglicht voorstelt en wil aantonen hoe goed zij het wel doet. Enige kritische zin tegenover dergelijke overheidsinformatie is hier dan ook op zijn plaats.

Niet voor niets wordt de pers aan banden gelegd in niet-democratisch bestuurde staten.
De geschiedenis biedt talloze voorbeelden van het manipuleren van de vrije pers. Dictators allerhande hebben altijd geprobeerd invloed te hebben op wat het volk te lezen of te horen kreeg. De mogelijkheden die zij ter beschikking hebben zijn talrijk: beïnvloeding van de auteurs (journalisten), publicaties afhankelijk maken van voorafgaande toestemming, censuur met schrapping van bepaalde artikels tot gevolg, beperking van levering van papier, inroepen van gevaar voor de nationale veiligheid, aanspannen van processen tegen journalisten, gevangenzetting van journalisten, enzovoort.

Basisinformatie

- Welke functies heeft de pers?
- Enkele punten van kritiek

Extra

Nieuwssites op het internet zijn er in overvloed. Naast de sites van de geschreven pers en de televisieomroepen, zijn er talrijke nieuwssites die uitsluitend online werken. Een site die heel wat achtergrondinformatie biedt over persvrijheid en journalistiek is die van Reporters zonder grenzen **www. rsf.org**.

Werken met media in de klas kan onder andere via het Nieuws-in-de-klas-project (**www.nieuwsindeklas.be**).

Opdracht: Het nieuws

De digitale mediawereld bracht nieuwe problemen met zich mee. Het is steeds moeilijker om de juistheid van informatie te achterhalen. De verantwoordelijkheid ligt niet alleen bij Facebook, Google en Twitter. Ook journalisten en fact-checkers hebben daarin een rol. De burgers zelf moeten dan weer leren hoe kritisch te staan tegenover online informatie. Maar altijd zal rekening gehouden moeten worden met de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting als grondbeginselen van de democratie.

Kijk ook eens op **mediawijs.be**.

Opdracht

Actie: De (digitale) schoolkrant

G Democratie versus autoritaire staat

Focus

Basisinformatie

- Wat is een autoritaire staat?
- Wat is een totalitaire staat?
- Wat is fascisme?

Dit hoofdstuk is vooral bedoeld om het verschil tussen beide staatsvormen meer invulling te geven. Het is de bedoeling dat de jongeren inzien dat een democratie de meeste waarborgen voor een rechtsstaat biedt.

Doordenker

a. De basisregels voor onze democratie en de bescherming van de rechten van de burgers zijn vervat in de Grondwet en in de EVRM. Ook een parlementaire meerderheid moet zich daaraan houden en kan ze niet zomaar veranderen. Maar helemaal waterdicht zijn die regels niet.

b. In Europa zijn er verschillende landen waar de democratische basisregels geschonden worden. De Raad van Europa maakt zich zorgen om landen waar de rechtsstaat niet ten volle functioneert door corruptie, of landen waar de persvrijheid in gevaar komt, door censuur. We hoeven niet naar andere werelddelen te kijken, om te zien dat democratie geen verworven goed is.

Bezorgdheid over de democratie en de rechtsstaat in Hongarije

In Hongarije heeft premier Victor Orbán met zijn Fidesz-partij een tweederde meerderheid in het parlement. Daardoor kan hij de grondwet wijzigen en wetten invoeren zonder rekening te houden met andere partijen. De premier maakt van die macht ook gebruik. Sinds zijn verkiezing in 2010 heeft premier Orban verschillende wijzigingen doorgevoerd die tot stevige kritiek uit binnen- en buitenland leidde.

In 2011 werd een nieuwe mediawet goedgekeurd in het Hongaarse parlement. De wet voorzag in een mediawaakhond, die de Hongaarse media controleert en hoge boetes oplegt als de media niet 'objectief' berichten. De wet legt radio- en tv-ketens boetes tot 730.000 euro op voor de 'aantasting van het algemeen belang, de openbare orde en de moraal, of voor partijdige informatie', zonder dat die begrippen duidelijk gedefinieerd zijn. Deze wet is in strijd met Europese regelgeving, waarin wordt bepaald dat nieuws zonder censuur verspreid moet worden.

In 2013 is een omstreden grondwetswijziging goedgekeurd door het parlement, die de rechterlijke macht inperkt en de vrijheden van de burgers aantast. Zo kunnen in Hongarije daklozen voortaan opgesloten worden en krijgen studenten enkel nog een studiebeurs als ze na hun afstuderen ook in Hongarije blijven werken. Tegelijk verving Orban ook de opperrechter van het Constitutionele Hof.

De Europese Unie, het Europees Parlement en de Raad van Europa, die zich inzet voor democratie, rechtstaat en mensenrechten, zijn bezorgd over de ontwikkelingen in Hongarije. De voorzitter van de Europese Commissie waarschuwde de Hongaarse premier ervoor dat zijn voorstellen tegen de Europese regelgeving ingaan.

De Europese Unie maakt zich ook zorgen over ontwikkelingen in Polen die tegen de democratische waarden van de EU ingaan en onderneemt stappen.

Samenvatting Module 2

De samenvatting geeft de basisbegrippen en kernwoorden van deze module weer. Ze helpen de leerlingen bij het verwerken van de nieuwe inhouden.

Module 3

Verkiezingen en partijen

Verkiezingen en partijen

Vooraf

Van alle beroepen genieten politici het minste vertrouwen, zo blijkt uit onderzoek. De burger wantrouwt de politiek, keert zich af of laat betijen en probeert zo goed mogelijk zijn eigen leven te organiseren, ver weg van de politiek. Het is nog maar de vraag of dat 'laten betijen' wel mogelijk is, want met de politiek krijgen we allemaal te maken. Verkozen politici nemen elke dag beslissingen die een grote invloed uitoefenen op ons dagelijks leven.
Laat de jongeren daarvan enkele voorbeelden zoeken uit de eigen leefwereld en uit de algemene politiek.
Politici beslissen over ons gedrag, over hoeveel belastingen en sociale bijdragen de burgers betalen en wat met die staatsinkomsten gebeurt, zij beslissen met andere woorden ook waaraan dat geld wordt besteed. Het gaat elk jaar om miljarden. Het is in het belang van elke burger om toe te kijken op wat met die middelen gebeurt. Het is immers zijn of haar geld.
Daarom bekijken wij in deze module hoe burgers kunnen deelnemen aan het beleid en hoe zij hun verlangens aan de politici kenbaar kunnen maken en – misschien ook – doordrukken. Politici hebben de verantwoordelijkheid het algemeen belang te dienen. Verkozen worden betekent immers een mandaat, een opdracht van de kiezer uitvoeren.

In deze module vindt u:

A **Democratie en inspraak** 57

B **Het kiesrecht** 58

C **Verkiezingen moeten vrij en eerlijk georganiseerd worden op regelmatige tijdstippen** 61

D **Kiesstelsels** 62

E **Verkiezingen in de praktijk** 64

F **Politieke partijen** 65

G **Samenvatting Module 3** 67

Extra: Verklarende woordenlijst over verkiezingen, parlement en regering . . 67

Bijlage 1 Verkiezingen op school: een draaiboek 73

Bijlage 2 Over politiek in de klas: wat mag en wat mag niet? 94

Doelstellingen

Concreet werken we in deze module aan:

Kennisinhoud

- verkiezingen zijn voor de burger een belangrijk middel om te participeren aan de democratische besluitvorming;
- verkiezingen zijn een middel om de rechtsstaat in stand te houden en te verbeteren (zie ook in module 2);
- de burger heeft ook andere middelen (belangengroepen, referenda, betogingen, petities...) om te drukken op de politieke besluitvorming.

Vaardigheden

- een geldige stem uitbrengen;
- kritisch omgaan met informatiestromen;
- op basis van informatie een gefundeerde positie innemen;
- gebruik maken van andere inspraakkanalen dan verkiezingen;
- aan de democratische besluitvorming participeren;
- als oefening verkiezingen organiseren.

Attitudes

- interesse tonen voor verkiezingen en politieke partijen;
- respect opbrengen voor verkiezingen als democratische procedure;
- het politieke burgerschap aanvaarden en minstens passief (= zich informeren) deelnemen aan het politieke leven;
- respect opbrengen voor andere inspraakkanalen die de burger ter beschikking heeft.

Handleiding bij module 3 van de Werkmap voor de leerlingen

Opbouw van module 3

Deelnemen aan verkiezingen is belangrijk, maar politieke besluitvorming komt evenzeer tot stand door onderhandelingen, overleg met middenveldorganisaties en door druk van de burgers. In deze module 3 wordt niet enkel uitgegaan van inzicht in het verkiezingsproces in onze representatieve democratie, maar wordt met de leerlingen ook gewerkt aan inzicht en vaardigheden om als burger invloed te kunnen uitoefenen en aan democratische attitudevorming.
In de verschillende hoofdstukken van deze module komen telkens de formele aspecten van het verkiezingsproces aan bod. Daarnaast krijgen de leerlingen ook telkens opdrachten en acties om de eigen verantwoordelijkheid te duiden.

Focus

Volg de verkiezingen op de voet!
Als er verkiezingen in aantocht zijn, is het evident om de jongeren daarover informatie te laten verzamelen. We denken aan partijprogramma's, electorale publicaties, opiniepeilingen. Laat ze een verantwoorde selectie maken uit de informatie over het kiesgebeuren en de regeringsonderhandelingen.

De ordening kan als volgt gebeuren:

- de partijprogramma's
- kandidatenlijsten
- kiessysteem
- prognoses, peilingen en verkiezingsresultaten
- regeringsvorming

Als er geen verkiezingen op stapel staan...
is het toch zinvol om in de media de binnenlandse politiek te volgen en informatie te verzamelen over:

- de standpunten van verschillende partijen over concrete thema's en de grote ideologische lijnen die er uit afgeleid kunnen worden;
- hoe partijen hun standpunten in de media brengen (via de partijvoorzitter of ministers en parlementsleden en of ze dat via de traditionele of de sociale media doen);
- andere inspraakkanalen en actievormen van de burger waarmee hij zijn mening kenbaar maakt.

Wellicht is het nuttig om na te gaan of er in het buitenland ergens verkiezingen aan de orde zijn en die te volgen.

- Welke informatie sijpelt door tot in onze media?
- Wat zijn de belangrijkste thema's in de verkiezingscampagne?
- Welke partijen doen mee en welke programmapunten verdedigen ze?
- Weet je iets over het kiessysteem (de verdeling van de zetels of kiesstelsels)?
- Weet je iets over de opkomst van de kiezers?

A Democratie en inspraak

Dit hoofdstuk wil aantonen dat burgers verschillende middelen ter beschikking hebben om op de politieke besluitvorming te wegen.
Burgers kunnen de politieke besluitvorming actief beïnvloeden en verkiezingen zijn daarbij een heel belangrijk moment. Om de leerlingen te laten inzien dat burgers niet machteloos hoeven toe te kijken, gaan we stapsgewijs te werk.

Stelling

De stelling vertrekt van het basisprincipe van de parlementaire democratie, namelijk de volksvertegenwoordiging. Wie zijn onze vertegenwoordigers? Kennen we ze? Weten we wie ons vertegenwoordigt in het parlement?

Basisinformatie

De basisinformatie plaatst de mogelijkheid van een directe democratie naast de representatieve democratie. Volksraadplegingen en referenda zijn een mogelijke vorm vandirecte democratie. Een directe democratie is in een complexe samenleving met miljoenen mensen niet haalbaar. Maar het wordt wel op lokale schaal gebruikt voor goed afgebakende beslissingen. Het is nodig om met de leerlingen stil te staan bij argumenten voor en tegen en bij de beperkingen van referenda.

Leesopdracht en debat

De argumenten PRO en argumenten CONTRA bij referenda komen hier duidelijk naar voren. Een bijkomend belangrijk nadeel van referenda is dat ze de bevolking verdelen in twee kampen en polarisering in de hand werken. Het referendum over de Brexit in het Verenigd Koninkrijk is daar een sprekend voorbeeld van.

Opdracht: Berichten over acties

Deze opdracht reflecteert over vormen van beïnvloeding van de politieke besluitvorming door drukkingsgroepen en acties.

Actie:

Het actievoorstel biedt de mogelijkheid om de inspraak in het lokale beleid uit te testen. U kunt hier tevens de link leggen naar de inspraakkanalen en openbaarheid van bestuur uit Module 4, hoofdstuk B De gemeente.

Vanuit dit hoofdstuk kunt u tevens de link leggen naar Module 2.

B Het Kiesrecht

Dit hoofdstuk beschrijft de stemvoorwaarden en toont met een tijdlijn aan dat stemmen in het verleden gedurende vele decennia een privilege was van de bezittende klasse en voorbehouden was aan mannen. Het is de bedoeling dat jongeren inzien dat 'een stem hebben' niet zo vanzelfsprekend is en dat daaraan een hele strijd voorafgegaan is.

Basisinformatie: Wie mag in België stemmen?

Opdracht: Tijdlijn Wie mag stemmen?

- Foto 1 hoort bij de tekst:
  "In vergelijking met de suffragettes in andere landen zijn de Belgische feministen erg braaf in hun eisen in verband met vrouwenstemrecht. Ze richten zich eerst op de juridische en economische ongelijkheid van de vrouw. Pas in 1913 verzamelt de Fédération belge pour le suffrage des femmes diverse feministische strekkingen rond het centrale thema van het vrouwenstemrecht. Dan breekt de Eerste Wereldoorlog uit."

- Foto 2 hoort bij het vrouwenstemrecht vanaf 1949.

- Illustratie 3 verwijst naar een filmfragment uit de film Daens van Stijn Coninx en hoort bij de tekst: "In 1894 wordt priester Adolf Daens in Aalst verkozen. Samen met zijn broer Pieter had hij een jaar voordien de Christene Volkspartij opgericht. Zij klaagden het onrecht aan, de mensonterende werkomstandigheden en de kinderarbeid."

- Illustratie 4 illustreert de tekst:
  "In 1902 legt een algemene staking het land plat. Er zijn her en der grote betogingen voor het algemeen stemrecht. De regering doet geen toegevingen, wel integendeel: ze beslist om hardhandig op te treden. In Leuven schiet de 'garde civique' (de burgerwacht) op de ongewapende betogers. Er vallen zes doden en vele gewonden."

- Illustratie 5 hoort helemaal onderaan de tijdlijn in de huidige tijd en verwijst naar de discussie over stemrecht vanaf 16 jaar.

- Illustratie 6 verwijst naar het verzet tegen het algemeen meervoudig mannenstemrecht en hoort bij de periode 1893 – 1918.

- Foto 7 is een beeld dat we nog vaak in onze steden opmerken: dichtgemetselde venstergaten, om minder belastingen te betalen. De foto hoort bij het cijnskiesrecht, omdat de personenbelasting onder meer berekend werd op het aantal buitendeuren en vensters.

- Foto 8 is Isala Van Diest, die heel veel moeite heeft moeten doen om geneeskunde te kunnen studeren en daarna haar beroep ook te mogen uitoefenen. Ze heeft tijdens haar leven nooit mogen stemmen. De foto hoort bij de tekst “In vergelijking met de suffragettes in andere landen zijn de Belgische feministen erg braaf in hun eisen in verband met vrouwenstemrecht. Ze richten zich eerst op de juridische en economische ongelijkheid van de vrouw. Pas in 1913 verzamelt de Fédération belge pour le suffrage des femmes diverse feministische strekkingen rond het centrale thema van het vrouwenstemrecht. Dan breekt de Eerste Wereldoorlog uit.”

Bronnen: www.senate.be/home/sections/geschiedenis_en_erfgoed/AES-SU/index_nl.html
rosavzw.be

Stemrecht of opkomstplicht?

Sommige wetenschappers wijzen erop dat bij het invoeren van het stemrecht een deel van de bevolking afhaakt en de uitslag van de verkiezingen geen representatieve weergave meer is van de stemgerechtigde bevolking.
Anderen zijn dan weer van oordeel dat het stemrecht ervoor zorgt dat de partijen meer moeite moeten doen om de groep die niet geïnteresseerd is in politiek toch te bereiken. De afschaffing van de opkomstplicht zou daarom meer beweging brengen in het beleid, volgens deze voorstanders van stemrecht.

Opdracht: Debat over stemrecht of opkomstplicht

Argumenten voor het behoud van de opkomstplicht:

- Deelnemen aan verkiezingen is een burgerplicht. Burgers hebben niet alleen rechten maar ook plichten (zoals belastingen betalen, de wet naleven, en ook deelnemen aan verkiezingen).
- Een parlement dat maar verkozen wordt door een beperkt aantal kiezers is niet democratisch. Dat parlement vertegenwoordigt niet meer de hele bevolking.
- Door de opkomstplicht zijn de politici verplicht met alle bevolkingsgroepen rekening te houden.
- Door de opkomstplicht weten we wat leeft bij de bevolking, we weten dus ook dat er ongenoegen leeft bij de bevolking.
- Opkomstplicht is niet hetzelfde als stemplicht, men kan immers nog steeds een blanco stem uitbrengen in het stemhokje. Opkomstplicht beperkt de vrijheid van de burger dus niet.
- De opkomstplicht afschaffen zou weinig veranderen aan de machtsverhoudingen tussen de partijen.
- De opkomstplicht afschaffen zou betekenen dat vooral mensen uit kansengroepen, laaggeschoolden en vrouwen minder vertegenwoordigd zijn.

Argumenten voor de afschaffing van de opkomstplicht:

- De opkomstplicht beperkt onze vrijheden. We hebben als burger niet meer het recht om ons afzijdig te houden van verkiezingen.
- De opkomstplicht verdoezelt de politieke apathie van de burgers.
- Afschaffing van de opkomstplicht zou de partijen verplichten om de burgers veel meer te sensibiliseren voor hun programma.
- Afschaffing van de opkomstplicht zou meer beweging brengen in het beleid.

- Door afschaffing van de opkomstplicht zouden alleen bewuste kiezers gaan stemmen en zouden mensen minder om domme redenen gaan stemmen of hun stem uitbrengen op scherts- of antipartijen.
- Er zal altijd een groep burgers zijn die niet geïnteresseerd zijn in de politiek. Het is beter wanneer deze mensen niet wegen op het verkiezingsresultaat.
- Wie nu niet komt opdagen bij verkiezingen wordt daar niet voor gestraft. Dan is het beter om de opkomstplicht af te schaffen in plaats van toe te laten dat de wet overtreden wordt.

De verschillende politieke partijen hebben over stemrecht of opkomstplicht een verschillende mening. De leerlingen kunnen de standpunten van de politieke partijen ook opzoeken als een onderdeel van de opdracht in hoofdstuk F Politieke partijen, namelijk het onderzoek naar de partijprogramma's.

Het regeerakkoord van de regering Jambon voor 2009-2024 voorziet een wijziging van de opkomstplicht bij lokale verkiezingen (dus voor gemeenteraad en provincieraad). De regering neemt zich voor om de opkomstplicht af te schaffen, net zoals de lijststem. Ze wil de burger ook meer invloed geven op de verkiezing van de burgemeester. Deze wijziging zal een invloed hebben op de gemeente- en provincieraadsverkiezingen op 13 oktober 2024. Een wijziging in het kiesdecreet die voor de leerlingen dus rechtstreekse gevolgen zal hebben.

De discussieteksten over stemrecht/opkomstplicht laten zien dat er in dit debat geen eenduidige antwoorden zijn, en dat ieder stelsel zowel voor- als nadelen heeft.
Het debat moet tot de conclusie leiden dat 'inspraak' een universeel recht is en dat het uitsluiten van mensen bij de politieke besluitvorming onaanvaardbaar is.

Dit hoofdstuk kan ook een aanzet zijn om het thema burgerschap en nationaliteit aan te snijden. Het kiesrecht is immers een van de bouwstenen van democratisch burgerschap. Dat burgerschap wordt in de formeel-juridische betekenis gekoppeld aan nationaliteit. Wie de nationaliteit heeft is burger van het land.
Daarnaast betekent burgerschap: deel uitmaken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan leveren. De koppeling van burgerschap aan nationaliteit komt in die laatste betekenis onder druk te staan, aangezien in onze samenleving steeds meer mensen met een niet-Belgische nationaliteit deel uitmaken van de gemeenschap.

Opdracht: Debat in verband met het kiesrecht

Verkiezingen moeten vrij en eerlijk georganiseerd worden op regelmatige tijdstippen

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op een belangrijke voorwaarde in een democratische rechtsstaat, namelijk verkiezingen moeten vrij en eerlijk georganiseerd worden op regelmatige tijdstippen. De organisatie van verkiezingen in ons land verloopt volgens strikte procedures die zijn vastgelegd in de Grondwet en in de kieswetten en die nauwgezet worden gevolgd.

Doordenker: Een voorbeeld uit het buitenland: verkiezingen in de VS

Het Amerikaanse kiessysteem vertoont een aantal kenmerken en praktijken, die vrije en eerlijke verkiezingen niet altijd garanderen. Laat de leerlingen de artikels lezen en vraag hen de meest opvallende verschillen met onze verkiezingen te noemen en de gevolgen voor de kiezers in de VS.

Opvallende verschillen met onze verkiezingen zijn onder meer:

- De verplichte registratie als kiezer: in de VS moeten kiezers zich vooraf registreren. Ongeveer 50 miljoen Amerikanen die wel stemgerechtigd zijn, zijn niet geregistreerd als kiezer en vaak zijn dat arme en niet-blanke kiezers. Alleen de staten Oregon, California, West Virginia, Vermont en Connecticut hebben een vorm van bijna automatische registratie, namelijk je moet je slechts éénmaal registreren waarna je levenslang geregistreerd kiezer bent in die staat.

- De deelname aan verkiezingen beïnvloeden: bepaalde bevolkingsgroepen van het kiesgebeuren weghouden of net motiveren om te gaan stemmen, kan voordelen geven voor een van de twee politieke partijen. Dat proberen de partijen dan ook op verschillende manieren maar niet altijd op een even eerlijke wijze. Er is uiteraard niets mis met het motiveren van kiezers om te gaan stemmen. Maar het weghouden van kiezers van de stembus is natuurlijk democratisch onaanvaardbaar en toch gebeurt het.

  Een veel toegepaste methode is het schrappen van namen op kieslijsten, omwille van een zogenaamde fout in de naam of omwille van eenzelfde naam op de kieslijsten van een andere deelstaat van de vorige verkiezingen. Personen met dezelfde of bijna dezelfde naam worden dan geschrapt “omdat ze twee of drie keer hebben gestemd in andere staten”, zelfs al is dat niet zo. Vaak vernemen de geschrapte kiezers pas op de verkiezingsdag zelf dat ze worden geweigerd en is er geen tijd meer om in beroep te gaan. Kiezers demotiveren gebeurt ook door het veranderen van de plaats van het stembureau op het allerlaatste ogenblik of het verminderen of slecht bereikbaar maken van het aantal stembureaus. Zelfs intimidatie van de wachtenden aan de stembureaus komt voor. Deze methoden treffen de minst goed opgeleide kiezers die het minst op de hoogte zijn van hun rechten het meest en vaak zijn dat niet-blanke kiezers.

- Gerrymandering komt niet ter sprake in de artikels maar is een courante praktijk in de Verenigde Staten. Gerrymandering is een begrip dat betekent dat de grenzen van kiesdistricten in de VS regelmatig worden hertekend door en ten voordele van de heersende politieke partij.

D Kiesstelsels

Er bestaan verschillende soorten kiesstelsels. De regels over wie mag/moet stemmen en de zetelverdeling tussen partijen, beïnvloeden sterk de uitslag van de verkiezingen.

Opdracht: Invloed kiesstelsel op zetelverdeling

In de tabel lees je gegevens over het aantal kiezers, het aantal zetels en de zetelverdeling in de Kamer.

a.

b. De toename van het aantal kiezers kan verklaard worden door twee factoren: de aangroei van de bevolking en de uitbreiding van het kiesrecht.

c. Door de aangroei van de bevolking.

d. Voorbeelden:

- In 1847 mocht stemmen wie rijk was en dat leverde de liberalen veel zetels op.
- Vanaf de verkiezingen van 1894 mochten ook de arbeiders meestemmen en zo verschenen de socialisten in de Kamer.
- Door het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen (vanaf 1919) werd het aandeel van de socialisten groter en verschenen er ook andere partijen in de Kamer.
- Vanaf de verkiezingen van 1949 konden alle vrouwen meestemmen en was er algemeen stemrecht. Daar profiteerde vooral de katholieke partij van, zo lijken de cijfers aan te tonen. Het aantal zetels voor de katholieke partij steeg namelijk. Maar toch was dit geen gevolg van het stemrecht voor vrouwen, zo blijkt uit onderzoek. L. Van Molle en E. Gubin* tonen aan dat vrouwen ongeveer hetzelfde stemmen als hun echtgenoot (en omgekeerd), en dat het vrouwenstemrecht daardoor niet tot grote verschuivingen heeft geleid.

Basisinformatie:

- Kiesstelsels beïnvloeden wie er verkozen wordt
- Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen de kiesstelsels?

Opdracht: Verkiezingen in het Verenigd Koninkrijk

De cijfers spreken voor zich: de conservatieven halen met 42,4 % van de stemmen 49% van de zetels in het parlement. De resultaten van het Londonse district Wimbledon tonen aan dat de conservatieve kandidaat met 5.622 stemmen meer dan de labourkandidaat, de zetel wint. Alle andere stemmen gaan verloren. Hoewel het meerderheidsstelsel het voordeel van de duidelijkheid heeft, gaan er in het Verenigd Koninkrijk toch stemmen op om het systeem te veranderen.

* Van Molle,L., Gubin, E., Vrouw en Politiek in België, 1998, Tielt, Lannoo, pp. 44-46.

Basisinformatie:

- Hoe gebeurt de zetelverdeling bij ons?
- De kieskringen en de te verdelen zetels voor de Kamer en het Vlaams Parlement
- De berekening van de zetelverdeling

Opdracht: Gevolg van de kiesdrempel

a. Voor alle partijen die geen 5% van de stemmen behaalden in de kieskring(en) waar ze een lijst neerlegden.

b. Met de versplintering van het politieke landschap wordt bedoeld dat er veel kleine partijen bestaan, die elk een of enkele vertegenwoordigers in het parlement hebben. U kunt hier bijvoorbeeld verwijzen naar de Nederlandse Eerste Kamer, waar 75 volksvertegenwoordigers uit 14 verschillende partijen zetelen. Zij worden verkozen op basis van evenredige vertegenwoordiging. (**www.eerstekamer.nl**).

c. In 2014 behaalde PVDA 2,53% van de stemmen en viel daarmee buiten de zetelverdeling. In 2019 behaalde PVDA met 5,32% van de stemmen 4 zetels in het Vlaams Parlement.

Opdracht: Verkiezingsresultaten in jouw kieskring

De leerlingen kunnen met de echte resultaten uit hun kieskring de zetelverdeling volgens het systeem D'Hondt berekenen.

E Verkiezingen in de praktijk

Met dit hoofdstuk willen we niet alleen kennis over verkiezingen als democratische procedure overdragen, maar de jongeren ook vaardigheden bijbrengen om te participeren aan de democratische besluitvorming. Vandaar de uitwerking van een verkiezingsproject op school (zie de bijlage 'Verkiezingen op school' achteraan deze module).Wanneer u kiest voor een inductieve aanpak kunt u dit project het best aan het begin van de module uitvoeren.

Basisinformatie:

- Hoe geldig stemmen?
- Na de verkiezingen de regeringsvorming

Voor de burger is het onderscheid tussen wat partijen 'beloven' voor verkiezingen en het beleid dat gevoerd wordt na verkiezingen vaak onduidelijk. Het gaat hier dus om het onderscheid tussen een partijprogramma en het regeerakkoord, althans voor die partijen die deel uitmaken van de meerderheid en de regering.
Een mogelijke oefening is de leerlingen bepaalde punten in de partijprogramma's van verschillende partijen uit de meerderheid te laten opzoeken en die naast het regeerakkoord van de huidige legislatuur te leggen. Zo kunnen ze nagaan welke punten van welke partijen wel of niet opgenomen zijn in het compromisakkoord om samen te regeren. (Zie ook de opdracht: Partijprogramma's in het volgende hoofdstuk).
Regeerakkoorden kunnen gedownload worden van de websites van de federale en Vlaamse overheid (**www.belgium.be** en **www.vlaanderen.be**).

Actie en Terugblik: Verkiezingen op school

Zie de bijlage 'Verkiezingen op school' achteraan deze module met een volledig stappenplan om verkiezingen te organiseren. Net echt!

F Politieke partijen

Dit hoofdstuk laat de jongeren kennismaken met de verschillende politieke partijen. Weet hebben van de hoofdthema's van de verschillende ideologieën en de breuklijnen is een noodzakelijke voorwaarde voor een verantwoord kiesgedrag. Het is tevens interessant om na te gaan waarom bepaalde politieke partijen bepaalde standpunten innemen, niet alleen vanuit hun ideologische achtergrond, maar ook vanuit electorale belangen.

Opdracht: Partijprogramma's

Deze opdracht vraagt de leerlingen het meest recente politieke programma van zeven partijen onder de loep te nemen. U kunt ook samen met de leerlingen één actueel thema uitkiezen en de werkgroepen de meningen van de verschillende partijen erover laten opzoeken.

Een goed instrument om standpunten van partijen met elkaar te vergelijken, is de educatievestemtest te vinden op **www.dekrachtvanjestem.be** en op **www.educatievestemtest.be**.

Basisinformatie

- Wat zijn politieke partijen?
- Breuklijnen
- Partijdemocratie of particratie

Doordenker

De Doordenker nodigt uit tot reflectie over de grote macht van de partijen in ons politieke systeem.

Opdracht: Partijvoorzitters

Basisinformatie

- Politieke partijen in Vlaanderen

Net zoals de Basisinformatie Wat zijn politieke partijen?, Breuklijnen, Partijdemocratie of particratie zijn ook de beschrijvingen van de politieke partijen van de hand van prof. dr. Kris Deschouwer.

Op het Youtube-kanaal van De Kracht van je Stem vindt u voor elke partij een beknopte uitleg.

Opdracht: Politieke partijen in Vlaanderen

In deze opdracht focussen de leerlingen op de hoofdthema's van de verschillende ideologieën van de politieke partijen en de breuklijnen waarop de partijen van elkaar verschillen. De leerlingen kunnen voor deze opdracht ook gebruik maken van de filmpjes over de partijen op de website van De Kracht van je Stem.

Opdracht: Politieke partijen in je gemeente

De leerlingen zullen in deze opdracht wellicht nieuwe partijnamen ontdekken. Op lokaal niveau is het immers zo dat politici de naam van hun partijen een lokale invulling kunnen geven (bijvoorbeeld Lijst van de burgemeester, Gemeentebelangen,…) en dat ze zich vaak verenigen rond lokale thema's, soms zelfs over partijgrenzen heen.

Doordenker: Ben jij een doelwit bij verkiezingen?

Deze doordenker heeft tot doel de leerlingen er zich van bewust te maken dat ook zij doelwit zijn van politieke advertenties en dat de berichten die zij te zien krijgen op hun sociale mediaprofielen wel eens heel verschillend kunnen zijn van wat anderen te zien krijgen.

Opdracht: Panelgesprek

Het panelgesprek met partijleden over de aanpak van actuele maatschappelijke thema's kan de ideologische verschillen tussen de partijen verhelderen voor de jongeren. Misschien kunnen de leerlingen voor zichzelf al uitmaken in welke ideologieën ze zich al dan niet herkennen.

Terugblik

Samenvatting Module 3

De samenvatting geeft de basisbegrippen en kernwoorden van deze module weer. Ze ondersteunt het zelfstandig leren van de jongeren.

Extra: Verklarende woordenlijst over verkiezingen, parlement en regering

Verkiezingen

Actief en passief stemrecht:

Actief stemrecht is het recht om te stemmen, om als kiezer je stem uit te brengen. Passief stemrecht is het recht om zich verkiesbaar te stellen, dus om kandidaat te zijn op een kandidatenlijst.

Blanco stem:

Wanneer een kiezer op het stembiljet geen kandidaat of geen lijst aanduidt, is dat een blanco stem. Waar gestemd wordt met potlood op papier, laat de kiezer de stembrief gewoon blanco. Waar gestemd wordt met de stemcomputer, duidt de kiezer het vakje 'blanco' aan. Blanco stemmen worden niet meegerekend bij de verdeling van de zetels.

Kandidatenlijst:

Elke partij die meedoet aan de verkiezingen maakt een lijst met daarop de mensen die kandidaat zijn om verkozen te worden. Dat is de kandidatenlijst. Bij de verkiezingen, kunnen we stemmen op één of meerdere kandidaten van zo'n kandidatenlijst of voor de lijst in zijn geheel. In de wet staan regels hoe een kandidatenlijst moet gemaakt worden. Er moeten evenveel mannen als vrouwen op de lijst staan (bij een oneven aantal mag er 1 verschil zijn) en de eerste twee kandidaten mogen niet van hetzelfde geslacht zijn.

Kartellijst:

Een kartellijst is het resultaat van een tijdelijke overeenkomst tussen politieke partijen om een gemeenschappelijke kandidatenlijst op te stellen.

Kiesbureau (stemlokaal):

Het kiesbureau (of stemlokaal) is de plaats waar je gaat stemmen. Kiesbureaus vind je vaak in scholen, wijkcentra en bibliotheken. Het verloop van de stembusgang wordt in goede banen geleid door de voorzitter van het stembureau. Hij wordt bijgestaan door vier bijzitters en een secretaris.

Kiescollege (kiezerskorps):

Het kiescollege of kiezerskorps is de verzameling van alle kiezers in een kieskring. In Brussel-Hoofdstad zijn er twee kiescolleges. Een Nederlandstalig kiescollege dat bestaat uit de kiezers die een stem uitbrengen op een Nederlandstalige lijst. En een Franstalig kiescollege dat bestaat uit de kiezers die een stem uitbrengen op een Franstalige lijst.

Kiesdeler:

De kiesdeler is een getal dat gebruikt wordt om na verkiezingen de zetels te verdelen. Het is het minimumaantal stemmen dat nodig is om een zetel te behalen.

Kieskring:

Een kieskring is het grondgebied waar bij verkiezingen op dezelfde kandidaten gestemd kan worden. Het Vlaamse Gewest is verdeeld in 5 kieskringen die samenvallen met de 5 Vlaamse provincies. De 19 Brusselse gemeenten vormen een aparte kieskring: de kieskring Brussel-Hoofdstad.

Kiesdrempel:

Een kandidatenlijst moet minstens een bepaald percentage geldige stemmen behalen om te kunnen meedoen aan de zetelverdeling. Dat percentage heet de kiesdrempel. In ons kiessysteem is de kiesdrempel 5%. Dat betekent dat lijsten die minder dan 5% van de geldig uitgebrachte stemmen behaalden, niet meegeteld worden bij de berekening van de zetelverdeling.

Kiesstelsel:

De wijze waarop de volksvertegenwoordiging wordt gekozen, noemen we het kiesstelsel. Een kiesstelsel heeft een grote invloed op het politieke systeem en de samenstelling van het parlement. Wereldwijd bestaan er verschillende kiesstelsels. In ons land gebruiken we een evenredigheidsstelsel. In andere landen (waaronder de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk) het meerderheidsstelsel.

Kiezerslijst:

De kiezerslijst is de lijst van de kiesgerechtigden, dus een lijst van alle kiezers die een oproepingsbrief krijgen.

Lijstduwer:

De lijstduwer is de persoon die als laatste op de kandidatenlijst van zijn partij staat voor de verkiezingen. Traditioneel beschouwt men de plaats van lijstduwer als een soort ereplaats. De kans om verkozen te worden is klein, maar de naam op die laatste plaats trekt wel de aandacht. De lijstduwer is dan vooral een stemmentrekker voor de lijst.

Lijststem (kopstem):

Een lijststem is een stem bovenaan de lijst, waarmee je je stem aan de partij geeft. Je zegt dus eigenlijk dat je voor deze partij kiest en dat je akkoord gaat met de volgorde van de kandidaten op de lijst.

Lijsttrekker:

De lijsttrekker is de persoon die als eerste op de kandidatenlijst van een politieke partij staat. Meestal is dat een bekende politicus die veel stemmen voor de partij kan halen.

Modellijst:

Een modellijst is een voorstel tot samenstelling van de kandidatenlijst van een partij.

Ongeldige stem:

Een ongeldige stem is een stem die niet meegerekend wordt bij de zetelverdeling omdat het stembiljet niet correct werd ingevuld: bijvoorbeeld wanneer op verschillende kandidaten op verschillende lijsten werd gestemd, of wanneer op het stembiljet werd geschreven. Je kunt niet ongeldig stemmen als je met de computer stemt.

Oproepingsbrief:

De oproepingsbrief is een kaart waarmee mensen worden opgeroepen om te komen stemmen. Elke Belg van 18 jaar of ouder krijgt enkele weken voor de verkiezingen de kaart thuisgestuurd.

Opvolger:

Bij de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen kunnen we ook stemmen voor opvolgers op een opvolgerslijsten. Zij kunnen de plaats innemen van een volksvertegenwoordiger wanneer die het parlement verlaat (bijvoorbeeld wanneer hij minister wordt).

Peiling:

Een onderzoek voorafgaand aan de verkiezingen waarbij onderzoekers een beeld proberen te krijgen van de kiesintenties van burgers.

Sperperiode:

De sperperiode gaat ongeveer vier maanden voor de verkiezingen in en legt beperkingen op aan politici en partijen voor hun verkiezingscampagnes.

Stembiljet (stembrief):

In het stemlokaal krijg je een stembiljet met daarop de namen van alle mensen die je kunt kiezen. (Als er in jouw stembureau met computer wordt gestemd ontvang je geen stembiljet maar een kaart voor de stemcomputer).

Stemcomputer:

Stemcomputers worden in Vlaanderen ongeveer in de helft van de gemeenten gebruikt bij de verkiezingen. De kiezers brengen digitaal hun stem uit. Het voordeel van digitaal stemmen is dat de telling van de stemmen heel snel gaat.

Stemrecht:

Wie het recht heeft om zijn stem uit te brengen bij verkiezingen, heeft stemrecht.

Strijdplaats:

Een plaats op de kandidatenlijst die niet zeker leidt tot een zetel en waarvoor dus meer stemmen nodig zijn dan de peilingen en de vorige verkiezingsresultaten laten vermoeden.

Verkiesbare plaats:

Een plaats op de kandidatenlijst waarvan de partij vrij zeker is dat ze die zetel zal behalen op basis van de uitslag van de vorige verkiezingen en de peilingen.

Voorkeurstem:

Een voorkeurstem is een stem op een bepaalde kandidaat op de kandidatenlijst. Je duidt dan iemand aan die jouw voorkeur geniet, boven de voorgestelde volgorde van de lijst. Binnen één lijst mag je verschillende voorkeurstemmen geven.

Parlement

Amendement:

Een amendement is een voorstel om een tekst te wijzigen, voornamelijk van een wetsontwerp of wetsvoorstel, of van een ontwerp of voorstel van decreet. Zowel de volksvertegenwoordigers als de regering kunnen amendementen indienen.

Commissie:

Een commissie is een kleine groep van volksvertegenwoordigers, gespecialiseerd in een beperkt aantal bevoegdheidsdomeinen. Een commissie bestaat uit volksvertegenwoordigers van de verschillende fracties in het parlement.

Decreet:

Een decreet is een Vlaamse wet. Decreten worden goedgekeurd in het Vlaams Parlement.

Fractie:

Een fractie is een groep van volksvertegenwoordigers die zich binnen het parlement organiseert met het oog op samenwerking. De leden van een fractie behoren in principe allen tot dezelfde politieke partij of tot dezelfde strekking.

Fractievoorzitter/fractieleider:

De voorzitter van een fractie.

Legislatuur:

Een legislatuur of zittingsperiode is de termijn waarvoor een parlement verkozen wordt. Het Vlaams Parlement wordt verkozen voor vijf jaar en er kunnen geen vervroegde verkiezingen worden georganiseerd. Het is dus een legislatuurparlement.

Legislatuurparlement:

Een legislatuurparlement is een parlement dat niet kan worden ontbonden voor de zittingsperiode voorbij is. Er kunnen dus geen vervroegde verkiezingen plaatsvinden. Het Vlaams Parlement is een legislatuurparlement (het kan niet ontbonden worden voor de zittingsperiode van vijf jaar voorbij is).

Meerderheid:

De volksvertegenwoordigers van partijen die samen de regering vormen, worden de meerderheid genoemd. Samen hebben zij de meerderheid van de zetels in het parlement en steunen zij de regering. De andere volksvertegenwoordigers vormen de oppositie.

Oppositie:

De partijen die geen deel uitmaken van de meerderheid noemen we de oppositie. Zij regeren dus niet mee. Ze voeren oppositie tegen de regering (of tegen het gemeentebestuur). Het is hun taak en hun rol om heel kritisch te zijn voor de regering of het gemeentebestuur.

Volksvertegenwoordiger:

Een volksvertegenwoordiger is een persoon die verkozen is in het parlement. In het Vlaams Parlement zijn er 124 volksvertegenwoordigers. In De Kamer zijn het er 150.

Voorstel van decreet, wetsvoorstel:

Een voorstel van decreet is een initiatief voor een nieuwe Vlaamse wet van een of meerdere volksvertegenwoordigers. Een wetsvoorstel is een initiatief voor een nieuwe Belgische wet van een of meerdere volksvertegenwoordigers.

Ontwerp van decreet, wetsontwerp:

Een ontwerp van decreet is een initiatief van de Vlaamse Regering voor een nieuw decreet, een wetsontwerp een initiatief van de federale regering voor een nieuwe wet.

Parlementsvoorzitter:

De plenaire vergadering van het parlement verkiest uit haar leden een voorzitter bij het begin van de zittingsperiode en bij het begin van elk zittingsjaar. De parlementsvoorzitter leidt de debatten in de plenaire vergadering en vertegenwoordigt het parlement naar buiten.

Plenaire vergadering:

De plenaire vergadering is de voltallige vergadering van alle volksvertegenwoordigers. Het is het hoogste orgaan van het parlement.

Quorum:

Het quorum is het aantal volksvertegenwoordigers dat er minstens aanwezig moet zijn in een vergadering om geldig te kunnen stemmen. In onze parlementen is het quorum meer dan de helft van de volksvertegenwoordigers (minstens de helft plus één).

Zetelverdeling:

Na verkiezingen geeft het resultaat van de zetelverdeling aan hoeveel zetels elke partij heeft behaald in het parlement.

Regering

Coalitie:

Een coalitie is een samenwerking tussen verschillende partijen die samen gaan besturen. Ze schrijven de belangrijkste doelen van hun samenwerking in een bestuursakkoord of regeerakkoord.

Formateur:

De formateur heeft tot taak een regering te vormen. Wanneer hij daarin slaagt wordt hij meestal de eerste minister of de minister-president van de nieuwe regering.

Informateur:

Een informateur is een ervaren politicus die na de verkiezingen met de verschillende partijen gaat praten en nagaat hoe een meerderheid kan gevormd worden en met welke partijen. De informateur effent het pad voor de formateur.

Kabinet van een minister:

Een minister wordt ondersteund door zijn kabinet. Een kabinet bestaat uit persoonlijke medewerkers van de minister, die zich specialiseren in bepaalde onderwerpen of beleidsvelden.

Minderheidsregering:

Een minderheidsregering is een regering die geen meerderheid heeft in het parlement. Bij elke stemming zal ze de steun zoeken moeten van andere partijen om aan een meerderheid te komen.

Ministerportefeuille:

Als tijdens regeringsonderhandelingen partijen akkoord zijn over de krijtlijnen van het toekomstige beleid, worden de bevoegdheden verdeeld over de coalitiepartijen en hun ministers. Het pakket van bevoegdheden van een minister noemt men een ministerportefeuille.

Minister-president:

De minister-president is het hoofd van de Vlaamse regering. De minister-president zit de vergaderingen van de Vlaamse regering voor.

Ministerraad:

De ministerraad is de wekelijkse vergadering van de regering.

Motie van wantrouwen:

Met een motie van wantrouwen zegt het parlement zijn vertrouwen op in de volledige regering of in één of meer ministers. In een dergelijke motie moet het parlement ook opvolgers voorstellen voor de hele regering of voor de minister(s) in wie het geen vertrouwen meer heeft.

Ontslagnemende regering (regering in lopende zaken):

De dag na de verkiezingen biedt de regering haar ontslag aan. Vanaf dat ogenblik kan de regering alleen nog de lopende zaken afhandelen. De ontslagnemende regering blijft in functie tot er een nieuwe regering gevormd is.

Oppositie:

De partijen die geen deel uitmaken van de coalitie noemen we de oppositie. Zij regeren dus niet mee en voeren oppositie tegen de regering (of tegen het gemeentebestuur). Het is hun taak en hun rol om heel kritisch te zijn voor de regering (of het gemeentebestuur).

Premier:

De premier of eerste minister is het hoofd van de federale regering. De premier is voorzitter van de (federale) ministerraad.

Regeerakkoord:

Het regeerakkoord is de tekst waarin de regering haar voornemens voor een hele zittingsperiode uiteenzet. De tekst wordt opgesteld bij het begin van een zittingsperiode door de partijen die samen een coalitie vormen en kunnen steunen op een meerderheid in het parlement. Er kunnen soms lange regeringsonderhandelingen nodig zijn om een regeerakkoord te kunnen bereiken.

Regeringsonderhandelingen:

De partijen die samen willen besturen zullen compromissen moeten sluiten om samen een regeerakkoord te kunnen maken. Ze moeten met elkaar onderhandelen. Regeringsonderhandelingen kunnen soms lang duren.

Regeringspartij:

Een regeringspartij is een politieke partij die deel uitmaakt van de regering.

Regeringsverklaring:

Een nieuwe regering legt, na haar benoeming, een regeringsverklaring over het regeerakkoord af in het parlement. In zo'n verklaring geeft ze de hoofdlijnen van wat er in het regeerakkoord staat. De regering kan ook op andere momenten een verklaring afleggen in het parlement.

Bijlagen bij module 3 van de Handleiding voor de leraar

1 Verkiezingen op school: een draaiboek
2 Over politiek in de klas: wat mag en wat mag niet?

Bijlage 1 Verkiezingen op school: een draaiboek

Voor de verkiezingsdag

Wanneer	Wie	Wat
± 3 maanden voor de verkiezingen: 1e vergadering **Scholen die minder tijd hebben, passen het tijdschema aan, te beginnen bij de datum van de verkiezingen en terugtellend tot deze vergadering**	Er wordt een organiserend comité opgericht van een vijftal vrijwilligers (leraren en leerlingen). In een schoolproject kan het comité het best een drietal maanden voor de eigenlijke verkiezingen worden gevormd.	Het comité bepaalt in een eerste vergadering: ● het aantal zetels voor het parlement of de raad, bijvoorbeeld per 50 leerlingen 1 zetel; ● de datum van de verkiezingen (en eventueel al de uren waarop de stembureaus open zullen zijn); ● de datum waarop de verkiezingscampagne mag beginnen, bijvoorbeeld twee weken voorafgaand aan de verkiezingsdatum; ● de datum waarop de partijen hun kandidatenlijsten moeten indienen. In de realiteit is dat vijf weken vooraf. Op school kan dat drie weken vooraf zijn; ● de regels voor een kandidatenlijst, waaronder: • de man-vrouwverhouding op een kandidatenlijst; • eventueel de verhouding van leerlingen uit verschillende graden en richtingen die op een kandidatenlijst moeten voorkomen. ● In de realiteit kan een lijst slechts worden ingediend indien er een minimale steun voor is. Die voorwaarde kan eventueel ook opgelegd worden op school. Bijvoorbeeld: bij een lijst moeten minstens 20 handtekeningen gevoegd worden van leerlingen die het indienen van de lijst steunen. Anders wordt de lijst niet geaccepteerd.

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

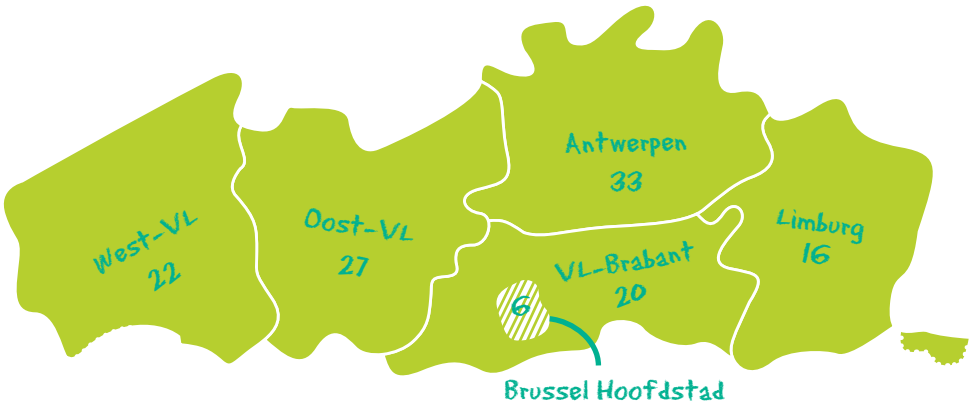

Wie mag zich kandidaat stellen? 5 voorwaarden:

- Belg zijn,
- 18 jaar of ouder op dag van verkiezingen,
- uiterlijk 6 maanden voor de verkiezingen zijn hoofdverblijfplaats hebben in Vlaams of Brussels gewest,
- bezit van het recht om te gaan kiezen, en
- niet strafrechtelijk ontzet zijn uit het recht om verkozen te worden.

Een weetje in verband met de hoofdverblijfplaats: je moet geen kandidaat zijn in de provincie waar je woont. Wie bijvoorbeeld zijn hoofdverblijfplaats heeft in Limburg kan perfect kandidaat zijn in Antwerpen of Vlaams-Brabant.

Dat is handig voor politieke partijen die twee stemmenkannonnen hebben wonen in eenzelfde provincie – één van de twee kan dan als kandidaat opkomen in een naburige provincie. Alleen de kandidaten in het Brussels Gewest moeten ook daar hun verblijfplaats hebben.

Wanneer	Wie	Wat
Tussen 3 en 2 maanden voor de verkiezingen: 2e vergadering	Organiserend comité	Het comité bepaalt in een tweede vergadering: welke leerlingen zijn stemgerechtigd? ● hanteren we een leeftijdsgrens? ● zijn er behalve leeftijd nog andere voorwaarden? ● is er opkomstplicht of niet? (moeten, met andere woorden, alle leerlingen zich aanmelden aan het stembureau of alleen zij die echt willen stemmen?) Het comité legt de regels vast voor de verkiezingscampagne: ● wanneer mag er campagne gevoerd worden? ● met welke middelen mag er campagne gevoerd worden? ● mogen partijen advertenties plaatsen in de schoolkrant of niet? ● mogen partijen onbeperkt activiteiten organiseren tijdens de pauzes of niet? Het comité legt ook de regels vast over geldig stemmen: ● er mag niet op verschillende lijsten tegelijk gestemd worden; ● er kan gestemd worden voor een partij met een lijststem; ● er kan gestemd worden voor verschillende kandidaten binnen één lijst met voorkeurstemmen; ● er kan een lijststem samen met voorkeurstemmen binnen diezelfde lijst uitgebracht worden; ● er mag blanco gestemd worden.

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

Hoe moeten de kandidatenlijsten ingediend worden? En aan welke voorwaarden moet een kandidatenlijst voldoen? Wanneer moeten de kandidatenlijsten ingediend worden?

1. een voorgedragen kandidatenlijst voor het Vlaams Parlement bevat zowel kandidaat-titularissen als kandidaat-opvolgers, in één enkel document. De voordracht geeft de volgorde aan waarin de kandidaten in elk van beide categorieën wordt voorgedragen;
2. de voordracht wordt ingediend in het hoofdbureau van de kieskring, op zaterdag de 29e of zondag de 28e dag voor de verkiezingen, telkens tussen 13 en 16u.
3. een lijst mag nooit meer effectieve kandidaten voordragen dan er in die kieskring te verkiezen volksvertegenwoordigers zijn; er is geen minimum aantal effectieve kandidaten, dus een éénpersoonslijst is toegelaten;
4. in principe moet je evenveel kandidaat-opvolgers voordragen als effectieve kandidaten, maar met als absoluut minimum 4 en absoluut maximum 16. Dat betekent dus ook dat een éénpersoonslijst toch vier opvolgers moet hebben.
5. de lijst van de effectieve kandidaten én de lijst van de kandidaat-opvolgers bevat evenveel mannelijke als vrouwelijke kandidaten, of – bij een oneven aantal - hoogstens één eenheid verschil. Bovendien mogen de eerste twee kandidaten op de lijsten niet van hetzelfde geslacht zijn.
6. de kandidatenlijsten worden voorgedragen in één kieskring – je kunt niet tegelijkertijd kandidaat zijn op verschillende lijsten, je kunt niet tegelijkertijd kandidaat-titularis en kandidaat-opvolger op eenzelfde lijst zijn, en je kunt ook niet tegelijkertijd kandidaat zijn voor het Vlaams Parlement, het Europees parlement of de Kamer van Volksvertegenwoordigers, wanneer de verkiezingen voor die parlementen op dezelfde dag vallen.
7. op de voordrachtsakte moet de naam, de voornamen, de geboortedatum, geslacht, beroep en hoofdverblijfplaats van de kandidaten vermeld worden. Bovendien wordt het logo en letterwoord van de politieke partij vermeld;
8. de voordrachtsakte wordt ondertekend door: ofwel 2 aftredende Vlaamse volksvertegenwoordigers, ofwel 200 tot 500 kiezers (naargelang de grootte van de kieskring – in de praktijk: overal 500, behalve in Limburg 400)
9. de voorgedragen kandidaten moeten natuurlijk ook zelf akkoord zijn met die voordracht: dat doen ze door een “akte van bewilliging” te ondertekenen en te bezorgen aan de voorzitter van het hoofdbureau van de kieskring
10. vervolg van de procedure: het hoofdbureau controleert de geldigheid van de voordrachts- en bewilligingsakten, en de verkiesbaarheid van alle kandidaten, en sluit de kieslijsten voorlopig af – elke kandidaat of indiener van een voordracht kan bezwaar aantekenen tegen de voordracht van een ander kandidaat of tegen de afwijzing van zijn eigen kandidatuur of voorgedragen lijst. Op de 24e dag voor de verkiezingen neemt het hoofdbureau een definitieve beslissing en sluit het de kandidatenlijst definitief af. Er is nog een beroepsmogelijkheid bij het hof van beroep, dat definitief uitspraak doet de 20e dag voor de verkiezingen.
11. wanneer de lijsten definitief afgesloten zijn, stelt het hoofdbureau op diezelfde dag de tekst en opmaak van het stembiljet vast.

Een weetje:
Belgen in het buitenland kunnen niet deelnemen aan de verkiezing van het Vlaams Parlement, wel aan de federale parlementsverkiezingen.

Wanneer	Wie	Wat
2 maanden voor de ververkiezingen	Oproep naar alle leerlingen Leerlingen kunnen zich aansluiten bij een van de thema-partijen en werken dan samen een aantal concrete voorstellen uit in een partijprogramma. Wanneer de leerlingen nog meekrijgen dat hun programma een bepaald budget niet mag overschrijden, krijgt een partijprogramma ook een heel realistische draagwijdte.	Er worden partijen gevormd en de partijen stellen een partijprogramma op. In dat programma staat bondig welke punten zij willen verwezenlijken in de komende periode, bijvoorbeeld een schooljaar. Om de partijvorming te begeleiden kan volgende structuur gevolgd worden: Vanuit het organiserend comité worden een aantal themapartijen bepaald. De thema's kunnen voorgesteld worden vanuit de doelstellingen die de school vooropstelt voor het volgende schooljaar. Bijvoorbeeld: • Cultuur op school • Samenleven • Ondernemende school • Groene school • De sportiefste school • School in buurt • ……. We raden af om partijen en lijsten per klas op te stellen om verschillende redenen: • om te vermijden dat de verkiezingen een populariteitspoll worden voor bepaalde leerlingen. • om te stimuleren dat er klasoverschrijdend/ graadoverschrijdend gewerkt wordt. • om te stimuleren dat het over de inhoud gaat en het "algemeen belang" voor alle leerlingen. Hier kan de link met het algemeen belang voor de samenleving gelegd worden: ook de volksvertegenwoordigers werken voor het algemeen belang. De leerlingen moeten ook de grenzen kennen waarbinnen ze voorstellen kunnen doen: bv extra vakantiedagen kan niet, dat regelt de school niet zelf. Vooraf met de leerkrachten en directie afspreken welke ruimte (en eventueel welk budget) de leerlingen krijgen.

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

De politieke partijen maken enkele maanden voor de verkiezingen een verkiezingsprogramma. Dat programma bevat de verschillende punten die de partij wil realiseren wanneer ze zou kunnen besturen. Het verkiezingsprogramma is een vrij concreet programma op een termijn van enkele jaren.
Politieke partijen hebben ook een visie op lange termijn, een ideologie. Een ideologie is een visie op de mens en op de samenleving. Het is een analyse van de samenleving en wat er zou moeten veranderen. Zo is er een liberale ideologie, een socialistische, een christendemocratische, een groene, een nationalistische ideologie enzovoort.
Verkiezingsprogramma's van verschillende partijen kunnen soms wel op elkaar lijken. Twee of meer partijen stellen soms gelijkaardige oplossingen voor om dezelfde problemen aan te pakken. Maar ideologieën verschillen wel degelijk van elkaar. Precies omdat partijen die ideologie hebben, kunnen burgers een keuze maken voor de ene of de andere.

Wanneer	Wie	Wat
5 tot 3 weken voor de verkiezingen	Leerlingen	1 De partijen stellen hun kandidatenlijsten op: er mogen maximaal evenveel kandidaten op de lijst staan als er zetels te verdelen zijn. Meer mag niet, minder mag wel. Een lijst met minder kandidaten dan zetels noemt men een onvolledige lijst. 2 Drie weken (of de periode die door het comité werd beslist) voor de verkiezingen moeten de partijen hun kandidatenlijsten indienen bij het organiserend comité. Aan de lijsten mag dan niets meer worden gewijzigd.
3 weken voor de verkiezingen	Organiserend comité	Het organiserend comité maakt de regels voor de verkiezingen bekend: • regels over wie stemgerechtigd is; • regels over geldig stemmen; • regels over de campagne.
2 weken voor de verkiezingen	Partijen	Twee weken voor de verkiezingen beginnen de partijen aan hun campagne. Ze kunnen meetings organiseren om hun programma toe te lichten, flyers maken, affiches ophangen, filmpjes op YouTube zetten enzovoort. De partijen moeten zich wel houden aan de regels die het organiserend comité heeft vastgelegd en bekendgemaakt. Verkiezingscampagnes zijn ook in de realiteit gebonden aan regels!

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

Middelen om campagne te voeren:
ook de echte verkiezingscampagnes zijn gebonden aan regels

Er zijn twee soorten van beperkingen:
– politieke partijen en individuele kandidaten mogen maar een beperkt bedrag uitgeven voor hun verkiezingscampagne. Niet alle politieke partijen en kandidaten beschikken over dezelfde middelen.
Door een uitgaveplafond wettelijk vast te leggen wordt de financiële ongelijkheid tussen politieke partijen en kandidaten enigszins beperkt.
Voor een politieke partij die uitsluitend deelneemt aan de Vlaamse verkiezingen bedraagt het maximum 800.000 euro; bij deelname aan meerdere, samenvallende verkiezingen is het maximum 1 miljoen euro.
– sommige campagnemiddelen zijn zonder meer verboden in een periode van 3 maanden voorafgaand aan de verkiezingen. Dit verbod heeft tot doel de kosten voor de verkiezingscampagne te beperken, maar het wil ook verhinderen dat partijen of kandidaten middelen gaan gebruiken om de stem van de kiezer te “kopen”, om hem het gevoel te geven moreel verplicht te zijn op die partij of kandidaat te stemmen. Verboden zijn: het gebruik van commerciële reclameborden en affiches; het gebruik van niet-commerciële reclameborden of affiches die groter zijn dan 4 m^2; het verspreiden van gadgets (ballonnen, pennen…) en geschenken of het aanbieden van drank en eten; commerciële telefoncampagnes, reclamespots op radio, televisie en in bioscopen.

Wanneer	Wie	Wat
1 week voor de verkiezingen	Organiserend comité	Het verspreiden van de oproepingsbrieven. De leerlingen worden via de oproepingsbrief vooraf goed ingelicht over de uren waarop ze zich mogen aanmelden op de verkiezingsdag en vernemen waar ze zich moeten aanmelden. Het organiserend comité maakt ook de kiezerslijsten klaar: dat zijn lijsten van alle stemgerechtigden, alfabetisch en eventueel per stembureau als er meer dan 1 stembureau wordt ingericht.
Voorbereiding van de verkiezingsdag in de laatste week	Organiserend comité De voorzitters en bijzitters van de stembureaus zijn bijvoorkeur leerlingen	Het organiserend comité moet ervoor zorgen dat de verkiezingen eerlijk verlopen, dat wil zeggen: de stemming is geheim, één kiezer één stem, iedereen mag zijn mening uiten maar de stemverrichtingen mogen niet gehinderd worden enzovoort. 1 Maak kiezerslijsten (alfabetisch, per klas) zodat je op de verkiezingsdag kunt aanvinken wie is komen stemmen. Je moet ervoor zorgen dat niemand twee keer kan stemmen. 2 Als er veel kiesgerechtigden zijn, kun je het best verscheidene stembureaus installeren om lange wachttijden aan de stemlokalen te voorkomen. 3 Zorg dat er stemhokjes zijn (vraag je gemeente of je stemhokjes mag lenen voor een dag of stel zelf tafels op)waar iedereen in het geheim zijn stem kan uitbrengen. Zorg voor rode potloden die vastgemaakt zijn in de kieshokjes en zorg voor stembussen. 4 Roep de voorzitters en bijzitters voor de stembureaus op (leerlingen). Hun taak is: • de kiezers op de verkiezingsdag opvangen; • op de kiezerslijsten aanvinken wie er is komen stemmen; • zorgen dat de stembiljetten in de stembus gedeponeerd worden. • De voorzitters moeten plechtig verklaren dat ze erop zullen toezien dat de verkiezingen eerlijk en vrij verlopen. 5 Druk evenveel stembiljetten met de verschillende kandidatenlijsten als er stemgerechtigden zijn.

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

Een instructiefilmpje over geldig stemmen vind je hier: **www.dekrachtvanjestem.be/bij-u-de-klas/lespakketten-en-educatief-materiaal/geldig-stemmen.**

Verkiezing van het Europees Parlement, verkiezing van De Kamer en verkiezingen van het Vlaams Parlement van 26 mei 2019

KIESWET – OPROEPINGSBRIEF

Administratief arrondissement: Gent

Stad/Gemeente: 9000 Gent

De stemming is verplicht!

Oproeping voor deelname aan de verkiezing

Nr. Kieslijst: .....

Mijnheer/Mevrouw,

Gelieve u **zondag 26 mei 2019** tussen **8.00** en **13.00** uur, voorzien van deze oproepingsbrief en van uw identiteitskaart, te begeven naar het hieronder aangewezen lokaal waar uw stembureau zich bevindt.

De heer of mevrouw

Naam, voornamen

Adres, huisnummer

Postcode, gemeente

Lokaal: **Koninklijk Atheneum**
Voskenslaan 60
Gent

Bureau nr. : **208**

Voor de verkiezing van

12 leden van het Europees parlement
20 leden van De Kamer
27 leden van het Vlaams Parlement

Namens het College van Burgemeester en Schepenen,

De secretaris, De voorzitter,

Naam Naam

Verkiezingsdag

Wanneer	Wie	Wat
Half uur voor het openen van de stembureaus	De voorzitters en bijzitters	De voorzitters en bijzitters nemen een half uur voor het begin van de stemming plaats in het kiesbureau en hangen buiten het bureau de verschillende kandidatenlijsten duidelijk zichtbaar op. De voorzitter en bijzitters controleren of ze de kiezerslijsten klaar hebben, of de potloden in de stemhokjes liggen en of ze voldoende stembiljetten hebben.
Stemming	Alle leerlingen - kiezers	De stemming begint. De leerlingen laten hun identiteit (leerlingenkaart) controleren door de voorzitter en bijzitters van het stembureau. Ze krijgen een stembiljet en gaan daarmee het stemhokje binnen. Nadat ze hun stem hebben uitgebracht, vouwen ze hun stembiljet dicht en stoppen het in de stembus. Alle leerlingen brengen rustig en een voor een hun stem uit.
Na het sluiten van de stembureaus	Voorzitter en bijzitters (+ een vertegenwoordiger van elke partij)	Tellen van de stemmen: ● eerst het totale aantal stembiljetten tellen en noteren; ● de ongeldige stembiljetten eruit halen en noteren hoeveel ongeldige stemmen werden uitgebracht; ● vervolgens de blanco stembiljetten eruit halen en noteren hoeveel blanco stemmen er werden uitgebracht; ● vervolgens de stembiljetten per partij sorteren: op stapels leggen per partij. Als alles gesorteerd is: tellen van het aantal stembiljetten voor elke partij. De vertegenwoordigers van de partijen mogen de telling komen bijwonen, ze mogen alleen kijken, ze tellen niet mee. Totale aantal stembiljetten: Aantal ongeldige stembiljetten: Aantal blanco stembiljetten: Aantal geldig uitgebrachte stemmen:

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

Het stembureau bestaat uit een voorzitter, vier bijzitters, vier plaatsvervangende bijzitters en een secretaris die benoemd wordt door de voorzitter. De voorzitter is bij voorkeur een jurist, een ambtenaar bij de overheid of onderwijzend personeel, maar indien nodig wordt gewoon iemand uit de kiezers aangewezen om te zetelen in het stembureau. Per stemlokaal is er een stembureau dat op de verkiezingsdag zorgt voor het vlotte verloop van de kiesverrichtingen (identiteit van de kiezers controleren; volmachten controleren; waken over het geheim van de stemming; de stembiljetten verzamelen; de orde handhaven enz.). Er is tenminste één stemhokje per 150 kiezers. Er kan gestemd worden van 8 tot –naar gelang het geval - 13u (op papier) of tot 15u (digitaal).

Om geldig te stemmen kun je een lijststem uitbrengen of een of meer voorkeurstemmen uitbrengen binnen één lijst.

Het tellen van de stemmen in het echt

Wanneer gestemd werd op papier:
Een stemopnemingsbureau (of telbureau) telt de stemmen uitgebracht in verschillende stembureaus (in totaal max. 2400 stembiljetten). Alle te tellen stembiljetten worden dooreen gemengd, en ongeopend geteld. Zo kent het bureau het totaal aantal stembiljetten. Vervolgens worden alle stembiljetten open gevouwen, en ingedeeld per lijst waarop een stem werd uitgebracht. De blanco en ongeldige stembiljetten worden apart gelegd en geteld. Bij twijfelgevallen beslist het bureau tot welke categorie het stembiljet gerekend moet worden.
Vervolgens worden de geldige stembiljetten per lijst verdeeld in vier subcategorieën:

1. stembiljetten met uitsluitend een lijststem;
2. stembiljetten met een stem voor één of meer kandidaat-titularissen (op eenzelfde lijst), maar geen enkele stem voor een kandidaat-opvolger (het is niet van belang of er ook een lijststem uitgebracht werd)
3. stembiljetten met een stem voor één of meer kandidaat-titularissen (op eenzelfde lijst), én met een stem voor één of meer kandidaat-opvolgers van diezelfde lijst (het is ook hier niet van belang of er ook een lijststem uitgebracht werd)
4. stembiljetten met een stem voor één of meer kandidaat-opvolgers (op eenzelfde lijst), maar geen enkele stem voor een kandidaat-titularis (het is hier evenmin van belang of er ook een lijststem uitgebracht werd).

Dan wordt er – telkens met twee leden van het bureau- geteld: het totaal aantal geldige stembiljetten; het aantal ongeldige en blanco stembiljetten; en voor elke lijst, het aantal stembiljetten van elke van de vier subcategorieën, en het aantal naamstemmen dat elke kandidaat heeft gekregen. Al die cijfers worden vastgelegd in een proces-verbaal, dat door het bureau en eventuele getuigen wordt ondertekend.

Wanneer	Wie	Wat
		Partijen die de kiesdrempel wel halen worden vervolgens in tabel gezet en de quotiënten worden berekend: dat is de toepassing van het systeem-D'Hondt. **De toewijzing van de zetels aan de lijsten** Het totale aantal geldige stembiljetten: …… Het aantal toe te kennen zetels: …… Het stemcijfer van elke lijst noteren in de tabel: ……..… (= het aantal geldige stembiljetten dat voor een lijst werd uitgebracht, dus zowel stembiljetten met voorkeurstemmen als lijststemmen)

	Lijst: (naam)	Lijst (naam)	Lijst (naam)
Het stemcijfer van de lijsten:			
Gedeeld door 1			
Gedeeld door 2			
Gedeeld door 3			
Gedeeld door 4			
Enzovoort			

De ordening van de quotiënten in volgorde van groot naar klein:

De zetels die te verdelen zijn:	**Quotiënten van groot naar klein**	Dit is een quotiënt van lijst …. (naam)
Zetel 1		
Zetel 2		
Zetel 3		
Zetel 4		
enzovoort		
Enzovoort		

Het resultaat van de zetelverdeling:

Lijst (naam) heeft	(Aantal) zetels
Lijst (naam) heeft	(Aantal) zetels
Lijst (naam) heeft	(Aantal) zetels
enzovoort	

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

4 De zetelverdeling

(1) de stemcijfers van de lijsten die boven de kiesdrempel zitten, worden gedeeld door 1, 2, 3, 4, enz.;

(2) de verkregen quotiënten worden gerangschikt in volgorde van belangrijkheid tot er in totaal zoveel quotiënten zijn als er zetels te verdelen zijn in die kieskring;

(3) het laatste quotiënt dat op die manier gerangschikt wordt, is de kiesdeler.

(4) van elke lijst die boven de kiesdrempel zit, wordt het stemcijfer (het totale aantal behaalde stemmen) gedeeld door de kiesdeler (het aantal stemmen nodig voor een zetel). Zo wordt het aantal zetels berekend waar elke lijst recht op heeft.

Toewijzing van de zetels aan de lijsten: een voorbeeld

gegevens in verband met kieskring X

aantal geldige stembiljetten: 270.000
aantal toe te kennen zetels: 6

	lijst Alfa	lijst Beta	**lijst Gamma**
STEMCIJFER	48.000	132.000	90.000
gedeeld door 1	48.000 (IV)	132.000 (I)	**90.000 (II)**
gedeeld door 2	24.000	66.000 (III)	**45.000 (V)**
gedeeld door 3	16.000	44.000 (VI)	30.000
gedeeld door 4	12.000	33.000	22.500

Er zijn 6 zetels te verdelen. Het 6e quotiënt (44.000) is dus de kiesdeler.

stemcijfer/ kiesdeler = aantal zetels per lijst	48.000/44.000 = 1,09 => 1 zetel	132.000/44.000 = 3 => 3 zetels	90.000/44.000 = 2,05 => 2 zetels

Wanneer	Wie	Wat
		Nu kun je de conclusies trekken over het aantal zetels dat elke partij gewonnen heeft: Partij A haalt……..... zetels Partij B haalt……..... zetels Partij C haalt……..….…..... zetels Partij D…….....enzovoort. 2 Vervolgens willen we nog weten welke kandidaten de zetels zullen innemen. Op school kun je hiervoor gewoon alle kandidaten van een lijst volgens hun aantal naamstemmen rangschikken en dan het behaalde aantal zetels toewijzen. De eerste zetel aan de kandidaat met de meeste naamstemmen, de tweede zetel aan de volgende kandidaat enzovoort. Op die manier pas je het principe toe dat de kandidaten met de meeste stemmen ook de zetels krijgen, zonder rekening te houden met eventuele lijststemmen. Noot: Bij de echte verkiezingen is ook de volgorde van de kandidaten op een lijst van belang. Heel wat kiezers (ongeveer de helft) kiezen voor een partij en niet voor individuele kandidaten. Die kiezers brengen een lijststem uit. De lijststemmen worden volgens een bepaalde berekening toegewezen aan de kandidaten op de lijst, om het 'verkiesbaarheidcijfer' te behalen. De volgorde van de kandidaten op de lijst is daarbij belangrijk.

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

5 Aanwijzing van de verkozenen en opvolgers

Het hoofdbureau van de kieskring wijst de verkozen kandidaten aan, en rangschikt de opvolgers, in de volgorde van hun stemmenaantal. Het stemmenaantal van elke kandidaat wordt verkregen door het aantal naamstemmen te vermeerderen met de lijststemmen die desgevallend overgedragen worden naar de betrokkene. Bij een gelijk aantal stemmen geeft de voordrachtsorde van de kandidaten de doorslag.

5.1. Tel per kandidaat het aantal naamstemmen

Naamstemmen (of voorkeurstemmen): alle stembiljetten waarop voor een bepaalde kandidaat is gestemd, worden opgeteld. Bij die telling maakt men geen onderscheid tussen de stembiljetten waarop uitsluitend een stem is uitgebracht voor de betrokken kandidaat en de stembiljetten waarop bovendien ook een lijststem of een andere voorkeurstem is uitgebracht.

5.2. Tel het aantal lijststemmen

De lijststemmen zijn de stembiljetten die geacht worden in te stemmen met de voordrachtsorde van de kandidaten. Voor de effectieve kandidaten zijn dat de stembiljetten waarop bovenaan op de lijst is gestemd en/of voor kandidaat-opvolgers is gestemd, maar niet op een kandidaat-titularis. Voor de kandidaat-opvolgers zijn dat de stembiljetten waarop bovenaan op de lijst is gestemd en/of voor effectieve kandidaten is gestemd, maar niet voor kandidaat-opvolgers.

5.3. Deel het aantal lijststemmen door 2

5.4. Bereken per lijst het verkiesbaarheidscijfer, dit is het aantal stemmen dat een kandidaat in principe minimaal moet behalen om verkozen te zijn. Het verkiesbaarheidscijfer wordt berekend door het stemcijfer van de lijst (=teller) te delen door het aantal aan de lijst toegekende zetels plus één (=noemer).

5.5. Loop vervolgens de kandidaten af van boven op de lijst naar beneden. Indien het aantal naamstemmen van de eerste kandidaat lager is dan het verkiesbaarheidscijfer, krijgt hij zoveel overgedragen lijststemmen als nodig om het verkiesbaarheidscijfer te bereiken. De resterende lijststemmen worden op dezelfde wijze overgedragen naar de tweede kandidaat van de lijst, enzovoort, tot de helft van de lijststemmen (zie 5.3) is uitgeput.

5.6. Het stemmenaantal van elke kandidaat kennen we nu: het zijn zijn voorkeurstemmen + eventueel overgedragen lijststemmen.

5.7. De zetels die toekomen aan die lijst gaan nu naar de kandidaat-titularissen met de hoogste stemmenaantallen: zij zijn verkozen. Is er een ex-aequo (twee kandidaten met eenzelfde stemmenaantal op dezelfde lijst), dan is degene die het hoogst staat op de lijst verkozen. Alle andere kandidaat-titularissen zijn niet verkozen en zullen tot de volgende verkiezingen moeten wachten om een nieuwe kans te wagen (nb: in 2009 kon een kandidaat nog tegelijkertijd als effectief kandidaat en als opvolger opkomen; voortaan is dit verboden).

Wanneer	Wie	Wat

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

5.8. Dezelfde berekening gebeurt voor de kandidaat-opvolgers, zij het dat de lijststemmen (waarvan de helft zal overgedragen worden) anders berekend worden. Het stemmenaantal van elke kandidaat-opvolger bepaalt dan de rangschikking van de opvolgers (eerste opvolger, tweede opvolger, enz.). Indien één van de verkozenen van hun lijst later ontslag neemt, of minister wordt, zal de eerste opvolger in zijn plaats komen. Verdwijnt er nog iemand van die lijst uit het Parlement, dan komt de tweede opvolger in het Parlement enz.

Toewijzing van de zetels aan de kandidaten: voorbeeld lijst ABC

aantal verworven zetels: 3
stemcijfer van lijst ABC: 105.624
verkiesbaarheidscijfer: 105.624 / 4 = 26.406 (noemer = aantal zetels + 1)
aantal lijststemmen: 48.750
aantal over te dragen lijststemmen (de 'pot'): 48.750 / 2 = 24.375

LIJST ABC				
namen van de kandidaten	**voorkeur-stemmen**	**verdeling van de 'pot': 24.375 biljetten met lijststem**	**totaal van het aantal door de kandidaten behaalde stemmen**	**resultaat**
ADAMS Astrid	24.500	+ 1.906	= 26.406	2e verkozene
BOUSSOUFA Brahim	3.250	+ 22.469	= 25.719	3e verkozene
COOLS Cathy	12.850	+ 0	= 12.850	niet verkozen
DAENS Dirk	13.100	+ 0	= 13.100	niet verkozen
EERENS Eefje	950	+ 0	= 950	niet verkozen
FAES Filip	36.000	+ 0	= 36.000	1e verkozene

Wie na de verkiezingen verkozen wordt, neemt niet noodzakelijk dat mandaat op. Dat kan bijvoorbeeld omdat de verkozene al een mandaat heeft op gemeentelijk of provinciaal niveau. Die verkozene wordt dan vervangen door een opvolger. Sommige kandidaten zeggen openlijk dat zij niet zullen zetelen wanneer ze verkozen worden. Anderen laten in het midden welk mandaat ze effectief zullen opnemen of verder zetten. Dat is de vrije keuze van elke kandidaat. Iedereen is altijd vrij om kandidaat te zijn. En iedereen is altijd vrij om ontslag te nemen uit een parlement. Maar het laatste woord is tenslotte aan de kiezers. De kiezer kan gewoon stemmen op kandidaten die de verkiezingen en het mandaat waarvoor ze kandidaat zijn, ernstig nemen.

Wanneer	Wie	Wat
Week na verkiezingen		De uitslag van de verkiezingen wordt gevalideerd door het organiserend comité. • is alles volgens de regels verlopen? • de uitslag van de verkiezingen wordt gepubliceerd: voor iedereen moet duidelijk gemaakt worden hoeveel zetels elke partij kreeg en wie verkozen werd. In zijn plechtige openingszitting verklaart de raad of het parlement ook zelf dat de verkiezingen geldig zijn verlopen. De verkozenen leggen de eed af op de plechtige openingszitting.

De echte verkiezingen voor het Vlaams Parlement

Het parlement valideert zijn eigen verkiezing.
De voorzitter van het hoofdbureau van elke kieskring kondigt de uitslag van de algemene telling van de stemmen en de namen van de gekozenen in het openbaar af. Alle relevante documenten worden overgebracht naar het Vlaams Parlement. Het is inderdaad het Vlaams Parlement zelf dat zal oordelen over de geldigheid van de verkiezingen, en dat zal oordelen over eventuele bezwaren. Het Vlaams Parlement zal ook onderzoeken of alle verkozen kandidaten ook effectief aan de verkiesbaarheidsvoorwaarden voldoen. Hiervoor moeten de verkozenen (en ook de opvolgers) bepaalde documenten kunnen voorleggen, bv. een uittreksel uit het bevolkingsregister, dat de nationaliteit, de geboortedatum en de hoofdverblijfplaats van de betrokkene vermeldt. Die documenten noemt men de “geloofsbrieven”.

Wanneer het Parlement de geloofsbrieven van de verkozenen heeft aanvaard en goedgekeurd, legt de verkozene de eed af (“Ik zweer de grondwet na te leven”) en kan hij of zij aan de slag.

Evaluatie van het project

Het is evident dat zo'n project door directie, leraren en leerlingen wordt geëvalueerd. De werkgroep leraren kan bijvoorbeeld een vragenlijst opstellen en door de jongeren laten invullen. Op een lerarenvergadering moet de evaluatie van het project zeker aan bod komen. Waarschijnlijk zal een dergelijk project de eerste keer leergeld vergen. Het is evenwel zeker de moeite waard om samen met jongeren zo'n verkiezingsproject op te zetten.

Hierna vindt u een voorbeeld van een vragenlijst die u uiteraard kunt aanpassen aan de lokale situatie.

Evaluatieformulier

Klas of leeftijd:

1 Hoe vond je het verkiezingsproject?
weinig interessant • boeiend • leerrijk • voor herhaling vatbaar

2 Hoe was de organisatie van dit project?
zwak • voldoende • goed • zeer goed

3 Hoe was de informatie voor dit project?
te weinig • gebrekkig • in voldoende mate aanwezig • ruim aanwezig

4 Kreeg je door het project meer inzicht in het kiessysteem en de werking van de democratie?
te weinig • voldoende • ruim • zeer veel

5 Zijn je ideeën over de politiek en over politici door dit project veranderd?
neen • weinig • veel • heel veel

6 Beschrijf wat je bijgeleerd hebt in dit project:

7 Schrijf neer wat je echt goed vond aan het project:

8 Schrijf neer wat volgens jou verkeerd liep in dit project:

9 Vind je het nuttig dat op school aan politieke vorming wordt gedaan? Waarom?
neen • heel weinig • een beetje • heel nuttig

Bijlage 2 Over politiek in de klas: wat mag en wat mag niet?

Wat zegt de regelgeving?

Er mag in de school geen politieke propaganda gevoerd worden en er mogen geen politieke activiteiten worden georganiseerd.

[In afwijking hiervan kunnen politieke activiteiten in de school worden toegelaten buiten de periodes waarin er schoolactiviteiten zijn en buiten de periode van 90 dagen voorafgaand aan een verkiezing. Personeelsleden en leerlingen worden niet gevraagd of aangezet om aan deze activiteiten deel te nemen. Het schoolbestuur kan niet betrokken worden bij de organisatie van een politieke activiteit en houdt rekening met het beginsel van gelijke behandeling bij de toepassing van deze bepaling. Onder politieke activiteiten wordt hier verstaan alle activiteiten die worden georganiseerd door politieke partijen of politieke mandatarissen van politieke partijen, waarvan de standpunten en gedragingen niet in strijd zijn met het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.] (bron: **www.agodi.be/commissies/commissie-zorgvuldig-bestuur**)

Of anders geformuleerd:
Een onderwijsinstelling kan binnen haar domein geen mededelingen of activiteiten dulden die rechtstreeks of onrechtstreeks de verspreiding van politieke ideeën meebrengen.

Wat betekent dat in de praktijk?

Daarvoor gaan we best kijken naar de adviezen en uitspraken van de Commissie Zorgvuldig Bestuur. Deze Commissie werd in 2002 opgericht om vragen en klachten over (on)zorgvuldig bestuur te behandelen.
Sinds haar oprichting heeft de Commissie een 40-tal dossiers behandeld over politieke activiteiten.

Wat zegt de Commissie over politieke activiteiten?

Politieke propaganda is verboden in een school. Met politieke propaganda wordt bedoeld de gedragsbeïnvloeding van burgers, leerlingen, personeel om rechtstreeks (verkiezingsbord) of onrechtstreeks (actie door een partij of een organisatie die aanleunt bij een partij) steun te bekomen voor een politieke partij of beweging. Politieke propaganda en politieke activiteiten in de onderwijsinstellingen, door welke persoon of instantie dan ook en ongeacht voor wie bestemd, zijn verboden. De wetgever heeft een breed verbod op het oog gehad omdat het de bedoeling is dat het onderwijs in alle gevallen neutraal is ten aanzien van elke politieke activiteit.
Dat sluit niet uit dat er in klasverband gewerkt wordt rond democratie en burgerschap. “Het is de taak van het onderwijs ervoor te zorgen dat leerlingen de kennis en vaardigheden verwerven om bij te dragen tot en te bouwen aan een democratische samenleving en dat ze voorbereid worden tot het maken van eigen (politieke) keuzes. Een kennismaking met de werking van de democratie en met de fundamentele waarden en rechten die aan een democratische samenleving ten grondslag liggen, vormt dan ook een belangrijk onderdeel van de eindtermen voor het basis en secundair onderwijs.”[1]
Belangrijk is steeds dat “het aangeboden lesmateriaal partijpolitiek neutraal dient te zijn en geen informatie voor of tegen een welbepaalde politieke strekking kan bevatten.”[2] Waar het de bedoeling is de leerlingen te informeren over de programma’s van de verschillende partijen (…), moet erover gewaakt te worden dat alle partijen evenwaardig aan bod komen. In een aantal dossiers heeft de Commissie Zorgvuldig Bestuur gesteld dat informatie waarbij de politieke

1 Advies CZB/V/KSO/2005/111
2 Advies CZB/V/KSO/2018/405

mandatarissen van slechts één politieke partij aan bod komen, een in het daglicht zetten is van die ene politieke strekking en dus politieke propaganda inhoudt. Het is dus niet toelaatbaar dat één politieke partij of beweging in het daglicht wordt geplaatst, dat er een stemadvies is en dat er op school materiaal gebruikt dat uit de verkiezingscampagnes komt. Wanneer er inhoudelijke thema's gekozen worden om rond te werken, vraagt de commissie dat scholen omzichtig handelen bij de keuze van deze thema's. Rekening houdend met de lokale context, zullen welbepaalde thema's immers ongetwijfeld de ene of de andere partij in het daglicht stellen.

Het is de opdracht van onderwijs om leerlingen kennis en vaardigheden bij te brengen die bijdragen tot het bouwen van een democratische samenleving en dat de leerlingen voorbereid worden om eigen keuzes te maken. De concrete invulling van de eindtermen behoort tot de autonomie van de scholen, rekening houdende met het verbod op politieke propaganda. De Commissie Zorgvuldig Bestuur vindt dat de werkwijze waarmee een school de eindtermen rond democratie wil bereiken gevarieerd en creatief kan zijn. Als de school ervoor kiest om mandatarissen van politieke partijen uit te nodigen, dan vraagt de Commissie om alle op het betrokken bestuursniveau vertegenwoordigde politieke partijen uit te nodigen. Ook dan ligt het accent op de waarden, werking van de democratie en haar instellingen.

Tips voor de leraar

Spreek met de leerlingen af dat een aantal waarden onontbeerlijk zijn om een democratisch debat te kunnen voeren (niet alleen wanneer het over politiek gaat):

- Wederzijds respect: mensen met verschillende levensopvattingen moeten elkaar respecteren. De leraar en de leerlingen tonen in alle omstandigheden respect voor de deelnemers aan het debat. Meningsuitingen moeten worden vertolkt zonder schade toe te brengen aan anderen.
- Vrijheid van meningsuiting: iedereen heeft recht op het bekritiseren van levensopvattingen. De leraar waakt er steeds over dat iedere deelnemer kritiek kan uiten, maar steeds op een respectvolle manier en zonder anderen te schaden.
- Gelijkheid en onpartijdigheid: alle levensbeschouwingen en alle personen met een verschillende levensbeschouwing moeten op voet van gelijkheid worden behandeld.

Vertaal de waarden ook in concrete dingen, zoals:

- thema's worden vanuit verschillende gezichtspunten belicht (enerzijds - anderzijds, sommigen zeggen dit… andere zeggen dat… , argumenten voor – argumenten tegen, feiten en meningen, ...)
- we bewaken ons taalgebruik, we zeggen onze mening zonder positieve of negatieve bijklank
- we onderscheiden feiten van meningen
- we proberen stereotypes te herkennen en te vermijden
- …..

Module 4

Overheden en instellingen

Overheden en instellingen

Vooraf

Samenleven vraagt om afspraken. In België bestaan er tal van regels die orde moeten brengen in de samenleving. Afhankelijk van de overheid die ze uitvaardigt, spreken we van wetten, decreten, ordonnanties, besluiten, verdragen, enzovoort. Ze kunnen van toepassing zijn op verschillende niveaus: internationaal, federaal, gewesten en gemeenschappen, provinciaal of gemeentelijk.
Nadat België in 1830 onafhankelijk werd, legde de Grondwet een unitaire staatsstructuur vast. Dat betekende onder andere dat het bestuur van het land berustte bij één parlement en één regering.
Al vlug bleek dat er belangrijke culturele en regionale verschillen bestonden. Op een vreedzame wijze (compromiscultuur) werd gezocht naar een bestuursvorm die aan de verschillen tegemoetkwam. Naast de federale overheid ontstonden er gemeenschappen en gewesten.
In deze module bekijken we van meer nabij de instellingen die die regels opstellen, uitvoeren en de naleving ervan controleren. We vertrekken daarbij van de instellingen die het dichtst bij ons staan (gemeente) en verkennen de andere niveaus in steeds verwijdende cirkels: provincie, Vlaanderen, federaal, Europees en mondiaal.

In deze module vindt u:

A Besluitvorming gebeurt op verschillende niveaus 100
B De gemeente 102
C De provincie 106
D De federalisering 107
E De gemeenschappen en de gewesten 110
F De federale overheid 116
G De hoven en de rechtbanken 118
H De Europese Unie 122
I De Verenigde Naties 128
J Samenvatting Module 4 130

Doelstellingen

Concreet werken we in deze module aan:

Kennisinhoud

- de overheden en instellingen zijn de institutionele kaders waarbinnen de besluitvorming op een democratische wijze geregeld wordt;
- de werking van die overheden en instellingen is nog niet perfect, maar wordt nog voortdurend bediscussieerd en bijgestuurd, vanuit kritische reflectie vanuit de maatschappij;
- de samenstelling, werking en bevoegdheden van de politieke overheden en instellingen;
- vanuit het oogpunt van de mondialisering het groeiende belang van de instellingen en besluitvorming van Europese en internationale instellingen;
- gelijkenissen en verschillen tussen de formele besluitvorming op verschillende niveaus;
- voor- en nadelen van alternatieve besluitvormingsprocedures.

Vaardigheden

- binnen de overheden en instellingen gericht informatie opvragen en analyseren;
- stappen uitstippelen en ondernemen om te participeren aan of te reageren op de besluitvorming;
- een democratische besluitvormingsprocedure uitwerken en naleven;
- met elkaar in discussie treden en een beargumenteerd standpunt innemen;
- een concrete actie zo opzetten dat ze maximaal kans op slagen heeft.

Attitudes

- positief-kritisch staan tegenover de politieke overheden en instellingen;
- bereid zijn om positief-kritisch mee te denken over het optimaliseren van de overheden en instellingen;
- wensen te participeren aan de besluitvorming;
- zich inzetten om tot een democratische besluitvorming te komen.

Handleiding bij module 4 van de Werkmap voor de leerlingen

Focus

Geef de leerlingen de opdracht, reeds enkele weken voordat u rond de module gaat werken, in de media (kranten, tijdschriften, nieuwssites) informatie te verzamelen over de politieke instellingen en besluitvorming. Laat daarbij alle overheden aan bod komen: de gemeente, de provincie, de gewesten en gemeenschappen, het federale en het internationale niveau.

A Besluitvorming gebeurt op verschillende niveaus

Als (bijna) stemgerechtigde burger is het voor de jongeren zinvol om de politieke besluitvorming te volgen. Een degelijk zicht op de instellingen en overheden en hun besluitvorming is een eerste vereiste.

Opdracht: Het bestuur van een vereniging

Opdracht: Het bestuur van een leerlingenraad

Als instap gaan we na in welke mate besluitvorming al vervlochten is met de leefwereld van de jongeren. Heeft de jongere al een stem in 'formele' organen? Maakt de jongere gebruik van de inspraakmogelijkheden die hij of zij heeft (bijvoorbeeld op school, in de jeugdraad). Of gelooft hij of zij dat het toch allemaal niets uithaalt?

Inspraak in het secundair onderwijs is verplicht in de vorm van een leerlingenraad of in een andere vorm. Misschien zijn inspraakmogelijkheden op een andere manier georganiseerd. Bij vraag b kunnen de jongeren de agendapunten ordenen in verschillende categorieën: bijvoorbeeld de organisatie van activiteiten; de organisatie van lessen, examenroosters en uurroosters; het bredere schoolbeleid.

Basisinformatie: Politieke besluitvorming, hoe werkt dat?

Om de agendabepaling en de verdere stappen in de besluitvorming duidelijk te maken, kunnen de leerlingen gebruik maken van het verzamelde informatiemateriaal. Welke thema's krijgen veel aandacht in de media? Welke drukkingsgroepen en actiegroepen werken rond die thema's. De infographic illustreert dat er meerdere manieren zijn om een maatschappelijk probleem op de politieke agenda te zetten, en dus aan politiek te doen zonder politiek actief te zijn.

Het schema 'Politieke besluitvorming' focust op het proces van maatschappelijk probleem tot politieke beslissing. Belangrijk is om met de leerlingen vast te stellen dat er meerdere standpunten en meerdere oplossingen mogelijk zijn en dat het vaak veel tijd vraagt om tot een consensus te komen.

Opdracht: Voorbeelden van maatschappelijke problemen

Stimuleer de leerlingen om voorbeelden te zoeken op verschillende bestuursniveaus. Zijn er in de gemeente actiegroepen over mobiliteit? Ga dan ook op zoek naar organisaties die op Vlaams, federaal of Europees niveau met die problematiek bezig zijn. Op de website van de Europese Commissie vindt u een overzicht van alle burgerinitiatieven die werden ingediend: **ec.europa.eu/citizens-initiative**.

Basisinformatie: Bestuursniveaus

Vooraleer over te gaan tot de werking van de gemeente, provincie, enzovoort in de volgende hoofdstukken, kunnen de leerlingen vanuit de actualiteit en vanuit hun eigen ervaringen de concrete werkterreinen van de verschillende bestuursniveaus proberen te achterhalen.
De volgende oefening “Wie beslist over ... ?” is een mogelijkheid:

Wie beslist over ..... ?

	gemeente	provincie	gewest/ gemeen-schap	federaal	Europa
De naturalisatie tot Belg				•	
Visquota in de Noordzee					•
Taksen op caféterrassen / het sluitingsuur van cafés	•				
De aanleg van een toeristische fietsroute in je streek	(•)	•			
Subsidies voor het jeugdhuis	•				
De aanleg van een grote ringweg			•		
De voorwaarden voor studiebeurzen			•		
De tarieven van de personen-belasting	•*		•*	•	
Het aantal dagen dat een jobstu-dent mag werken				•	
De milieunormen voor het grondwater					•
De uitkeringen voor werklozen				•	
De toestemming voor het rooien van bomen	•				
De terugbetaling van een consultatie bij je huisarts				•	
Verbeteringspremies voor woningen	•	•	•		
Het rijexamen			•		
De geluidsnormen op fuiven			•		

* opcentiemen

B De gemeente

Focus en Opdracht: Ken je gemeente

Met de Focus en de Opdracht kunnen leerlingen zich een beeld vormen van wat in hun gemeente leeft.
Aanvullende zoekopdrachten kunnen zijn:
Het opzoeken van de oppervlakte van de gemeente, het aantal inwoners per geslacht en leeftijdsgroep, het aantal industrieterreinen en bedrijven in de gemeente, de werkgelegenheid, enzovoort.

Allerhande informatie over de gemeenten in Vlaanderen, gemeentelijke profielschetsen, cijfermateriaal, statistieken, verkiezingsuitslagen, nuttige adressen enzovoort vindt u op de volgende websites:

- **www.statistiekvlaanderen.be**
- **www.vlaanderenkiest.be**
- **www.kenniscentrumvlaamsesteden.be**
- Ook de provincies hebben heel wat gegevens over hun gemeenten gebundeld op de website **www.provincies.incijfers.be**

Basisinformatie:

- Het bestuur van de gemeente
- Wat doet de gemeente?
- De gemeente wordt bestuurd door drie organen
- De inkomsten van de gemeente

Opdracht: Gemeenteraad

De gemeentelijke overheid staat het dichtst bij de jongere. Als instap kunnen de leerlingen – goed voorbereid vanuit gerichte vragen – het gemeentehuis bezoeken en/of een gemeenteraad bijwonen. Een manier om de werking van de democratie op lokaal vlak te leren kennen.
Leerlingen die een gemeenteraadszitting bijwonen, doen dat beter niet zonder voorbereiding. Wil het een positieve en leerrijke ervaring zijn, dan weten de leerlingen het best vooraf wie in de gemeenteraad zit en waar de fracties plaatsnemen, wie tot de meerderheid behoort en wie tot de oppositie, hoe er gestemd wordt en waarover (de agenda). Ze kunnen daarvoor op de website van de gemeente terecht, maar ook de informatieambtenaar van de gemeente kan wellicht hulp bieden.
We raden u aan om contact op te nemen met de informatieambtenaar vooraleer een klassikaal bezoek te brengen aan het gemeentehuis of vooraleer leerlingen de opdracht krijgen om een gemeenteraad bij te wonen.

Opdracht: Op de agenda van de gemeenteraad: sluikstorten

De case in de opdracht is waarheidsgetrouw. Na de oefening kunt u het artikel hieronder aan de leerlingen bezorgen. Vergelijk de oplossing van de leerlingen met deze van de gemeente Harelbeke en bespreek de gekozen oplossing klassikaal.

Strijd tegen sluikstorten

Glasbol weggenomen om sluikstorten te vermijden in Harelbeke

Omdat er in de buurt van de glasbol vaak zwerfvuil en huishoudelijk afval werd achtergelaten, heeft het stadsbestuur een drastische maatregel genomen.

'We hebben de glasbol daar weggenomen', zegt de burgemeester. 'We hadden er eerst een bord geplaatst waarop we uitleg gaven over de straffen die op sluikstorten staan, maar dat hielp niet. Bijna dagelijks vonden we zwerfafval in de buurt van die container. Daarom hebben we hem weggehaald. Dat blijft minstens een maand zo."

Op de plek waar de glasbol stond, staat nu een informatiebord, dat uitlegt waarom de container verwijderd is. Het is moeilijk om sluikstorters te vatten. 'Je kan moeilijk de hele dag een agent naast die bol laten staan', zegt de burgemeester. 'En ook camera's zijn niet ideaal: ze kosten veel en de pakkans is klein.' Een jaar geleden trok het stadsbestuur al eens aan de alarmbel. Tijdens een opruimactie ruimden de stadsdiensten net drie ton afval op. Een week later moesten ze alweer negen vuilniszakken vullen. De strijd tegen het zwerfvuil kost de stad veel geld. 'De stadsdiensten zijn er dagelijks mee bezig, wat ons heel wat extra werkuren kost. En ook de verwerking van al dat afval kost geld.'

Bron: Het Nieuwsblad, 10/05/2014

Basisinformatie: Het sociaal beleid van de gemeente

Het OCMW voert mee het sociaal beleid van de gemeente uit. Het wordt bestuurd door een vast bureau dat overeenstemt met het college van burgemeester en schepenen, en door een raad voor maatschappelijk welzijn waarin de leden van de gemeenteraad zitten. De OCMW-raad komt maandelijks samen net zoals de gemeenteraad. Een apart orgaan, het bijzonder comité voor de sociale dienst, beslist over dossiers van individuele hulpverlening en maatschappelijke integratie.

Het OCMW werkt nauw samen met andere diensten uit dezelfde sector, zoals buurthuizen, de dienst Welzijn, het Centrum voor Algemeen Welzijn (CAW) enzovoort.

Het OCMW heeft een zeer specifieke opdracht. Het moet aan elke persoon die er behoefte aan heeft – en ongeacht zijn vermogenstoestand – diensten of hulp (doen) verstrekken op sociaal of medisch gebied. De dienstverlening van het OCMW is zeer omvangrijk. Het is verantwoordelijk voor de toekenning van een leefloon of de uitkering van steun, huurtoelagen en voorschotten op kinderbijslag en onderhoudsgeld en het kan verblijfskosten in instellingen en rusthuizen ten laste nemen. Het kan zelf diensten organiseren voor het verlenen van materiële hulp (bijvoorbeeld thuiszorg of bedeling van warme maaltijden). Het kan ook instellingen oprichten zoals kinderdagverblijven, ziekenhuizen, bejaardentehuizen en serviceflats. Het bemiddelt voor het verkrijgen van een huis of een baan, doet aan budgetbegeleiding, verleent rechtshulp en bezorgt zelfs mensen werk. Het kan de voogdij uitoefenen over minderjarige kinderen en belast zijn met de begeleiding van jongeren. Het vangt asielzoekers op, doet aan schuldbemiddeling enzovoort.

Opdracht: Leefloon

Informatie over de armoededrempel vindt u op de website van Statbel, het Statistiekbureau van de federale overheid: **statbel.fgov.be**. Op de website van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting **www.armoedebestrijding.be** kunt u onder andere de Armoedebarometers en heel wat feiten en cijfers, onder andere over het leefloon en het armoederisico, terugvinden.

a. De armoededrempel is gelijk aan 60% van het mediaan beschikbaar inkomen op individueel niveau. Personen met een inkomen dat zich beneden deze inkomensgrens situeert, worden geconfronteerd met een armoederisico.

De armoededrempel wordt als volgt berekend: 60% van €23.686 per jaar maakt voor een alleenstaande een drempel van €14.212 per jaar of afgerond €1.184 per maand.

Die drempel wordt voor gezinnen niet zomaar vermenigvuldigd met het aantal gezinsleden. Vanuit het principe dat gezinsleden kosten en bestedingen delen, wordt een tweede volwassene in het gezin maar voor de helft meegerekend (factor 0.5) in de berekening van de armoedegrens, en kinderen (<14 jaar) maar voor een factor 0.3.

De armoedegrens voor een gezin bestaande uit één volwassene en twee kinderen jonger dan 14 jaar wordt verkregen door de grens voor alleenstaanden te vermenigvuldigen met een factor 1.6 (€14.212 * 1,6)/12 = €1.895 per maand). Die 1.6 is het resultaat van volgende optelsom: een 'gewicht' van 1 wordt toegekend aan het gezinshoofd, en 0.3 aan elk kind.[1]

Extra: Hoeveel mensen lopen gevaar in armoede te geraken?[2]

Binnen het Europese beleid worden volgende 3 indicatoren naar voren geschoven om armoede te meten: 1) armoederisico op basis van inkomen, 2) ernstige materiële deprivatie en 3) huishoudens met zeer lage werkintensiteit[3]. Deze indicatoren zijn gebaseerd op verschillende kenmerken van armoede en sociale uitsluiting. De drie indicatoren samen vormen de Europese armoede-indicator 'risico op armoede of sociale uitsluiting'. Volgens de EU-SILC 2018enquête, behoort 16,4% van de Belgische bevolking tot de groep met een armoederisico op basis van het inkomen, 5,0% van de bevolking leeft in ernstige materiële deprivatie (volgens EU-SILC 2019: 4,3 %) en 12,6% van de Belgische bevolking jonger dan 60 jaar leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. De waarde van de Europese armoede-indicator 'risico op armoede of sociale uitsluiting' bedraagt in België 20,0% van de bevolking. Het subjectief armoederisico is een goede aanvulling op de meer objectieve indicatoren. Volgens de EU-SILC 2018enquête gaven19,2% van de Belgen aan moeilijk tot zeer moeilijk rond te komen.

1 statbel.fgov.be
2 https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2020/04/cijfers_aantalarmen.pdf
3 werkintensiteit: Het aantal werkelijk gewerkte maanden voor alle volwassen leden van het huishouden ten opzichte van het theoretische maximum aantal gewerkte maanden tijdens het referentiejaar.

b. Het leefloon voor een alleenstaande bedraagt 958,91€ netto per maand, voor een samenwonende 639,27€ netto per maand en voor een persoon die samenwoont met een gezin te zijnen laste 1.295,91€ netto per maand. Deze bedragen zijn sinds 1 maart 2020 van kracht. In 2018 waren er gemiddeld 144.388 begunstigden van het leefloon.

Nettobedragen leefloon van kracht vanaf 1 maart 2020 [4]

	Leefloon per maand
Samenwonend persoon	€ 639,27
Alleenstaande persoon	€ 958,91
Persoon die samenwoont met een gezin te zijner laste	€1.295,91

c. Het nettobedrag van het leefloon voor een alleenstaand persoon met een gezin ten laste is lager dan 60% van het mediaan netto inkomen en dus lager dan de armoededrempel. (Armoededrempel voor een alleenstaande met twee kinderen jonger dan 14 jaar: €1.895 per maand, leefloon van een alleenstaande met een gezin ten laste: 1.295,91 per maand).

Basisinformatie: Hoe heb ik als burger inspraak in mijn gemeente?

Opdracht: Adviesraden

Basisinformatie: Openbaarheid van Bestuur

4 https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2020/03/cijfers_leefloon.pdf

De provincie

Focus

Basisinformatie:

- Wat doet de provincie?
- De provincie wordt bestuurd door drie organen
- De inkomsten van de provincie

De provincie is als bestuursniveau wellicht het minst bekend. U kunt in uw provinciehuis of op de website van uw provincie heel wat informatie vinden over de werking van de provincie en haar beleid.

In 2016 besliste de Vlaamse Regering om de taken van de provincies, de samenstelling van de provincieraad en deputatie en de inkomsten van de provincies te beperken. In de komende jaren zullen de provincies zich niet meer bezighouden met gemeenschapsbevoegdheden zoals onderwijs en cultuur.

Opdracht: Je provincie in de kijker

Afhankelijk van de insteek die de leerkracht zelf wil leggen kan het filmpje uitgewerkt worden als een promofilmpje voor de binnen- of buitenlandse toerist (het filmpje kan ook in een andere taal gemaakt worden in het kader van een taalvak) of als een voorstellingsfilmpje voor de eigen provinciegenoten waarbij de deputatie haar initiatieven in de verf zet en aan de burgers bekend maakt.

D De federalisering

Dit hoofstuk heeft niet de bedoeling de ingewikkelde geschiedenis te schetsen van de staatshervorming vanaf 1970. Het wil wel een beeld geven van de hedendaagse federale staat en kort aangeven waarom en hoe die zo gevormd is.
Begrippen als gemeenschappen, gewesten en taalgebieden worden verduidelijkt. Kaarten tonen hoe de indeling precies in elkaar steekt.

Basisinformatie:

Federalisme, niet enkel een Belgisch fenomeen

Opdracht: Federalisme elders

a. De federale of centrale overheid in de VS is slechts voor een beperkt aantal zaken bevoegd. De exclusieve bevoegdheden van de federale overheid zijn: het verdragsrecht; buitenlandse handel; bestraffing van inbreuken op het volkenrecht; de munt en muntbescherming; douane; leger en oorlogsvoering.

b. De deelstaten hebben ruime bevoegdheid, ook over zaken die de grondrechten van de burgers raken. Het heffen van belastingen, het onderwijs, het strafrecht,… zijn bijvoorbeeld bevoegdheden van de deelstaten. Een opvallende uiting van die autonome bevoegdheid is de toepassing van de doodstraf en de wijze waarop die wordt uitgevoerd.

Basisinformatie:

Historiek
Gemeenschappen en gewesten
De bevoegdheden in het federale België

Opdracht: Vergelijk kranten

De Vlaamse media berichten eerder beperkt over het Franstalige landsgedeelte. Deze opdracht laat de leerlingen kennis maken met de Franstalige kranten en tijdschriften en de verschillende standpunten inzake de Belgische politiek. Deze opdracht kan in de lessen Frans aan bod komen.

Opdracht: Zusterpartijen over de taalgrens

N-VA	Geen zusterpartij in Franstalig landsgedeelte
CD&V	cdH (centre démocrate Humaniste)
Open Vld	MR (Mouvement Réformateur)
Vooruit	PS (Parti Socialiste)
Groen	Ecolo
Vlaams Belang	Geen zusterpartij in Franstalig landsgedeelte
PVDA	PTB

Noot:
- Groen en Ecolo vormen in de Kamer samen een fractie.
- PVDA en PTB vormen samen één partij.

Basisinformatie:

Conflicten oplossen in het federale België

Bij zo'n ingewikkelde staatsstructuur kunnen zich ook belangen- en bevoegdheidsconflicten voordoen. We bekijken het Grondwettelijk Hof en de Raad van State als instellingen die optreden bij dat soort bevoegdheids- en belangenconflicten. Die instellingen bieden de burger rechtsbescherming tegen ongrondwettelijke wetten of decreten of tegen onwettige regeringsbesluiten.

Stelling: Pro en contra

Extra duiding bij de stellingen:

1. Dit is een punt in het partijprogramma van N-VA en Vlaams Belang. De overige partijen streven niet naar Vlaamse onafhankelijkheid.
2. Klimaat en milieu zijn zowel gewestbevoegdheden (Vlaanderen, Wallonië en Brussel) als federale bevoegdheid.
3. Deze stelling gaat verder op artikel 35 van de Grondwet, dat bepaalt dat alle bevoegdheden toekomen aan de deelstaten behalve degene die uitdrukkelijk toegewezen worden aan de federale overheid. Dit Grondwetsartikel is niet uitgevoerd omdat de politiek geen consensus vindt over die lijst van toegewezen bevoegdheden.
4. De eentaligheid van Vlaanderen en Wallonië werd al in 1931 vastgelegd in de taalwetten.
5. Dit zou vereisen dat Vlaanderen (en Wallonië) een volledig nieuwe toetredingsprocedure doorlopen.
6. Deze stelling gaat over een federale kieskring, waar sommigen voor pleiten.

Terugblik: Verboden te zeggen

In dit hoofdstuk zijn worden heel wat specifieke termen vermeld. Om deze begrippen te herhalen, geeft de leraar deze Verboden te zeggen-opdracht. De leerlingen doen deze opdracht per twee. De ene leerling moet het begrip raden dat de andere leerling omschrijft. Maar... deze laatste mag een aantal woorden niet zeggen in zijn omschrijving van de term. Ook onderdelen van het te raden begrip zijn verboden te zeggen. Het duo dat het begrip als eerste raadt, heeft gewonnen.

Fiche voor de leraar, eventueel te kopiëren en in strookjes te knippen voor de leerlingen:

Begrip	Verboden te zeggen
GEWEST(EN)	• federaal / federale staat • gemeenschap(pen) • 3 • Brussel • grondzaken
FEDERALISME	• unitair(e staat) • gemeenschappen • gewesten • verdeling/opdeling • bevoegdheden

RAAD VAN STATE	• bevoegdheidsconflict • wet/decreet • advies niet bindend • onwettig
TAALWETTEN	• Nederlands(talig) • Frans(talig) • taalgrens • streek
STAATSHERVORMING(EN)	• unitaire staat • overhevelen • bevoegdheden • 6 • autonomie
FACILITEITENGEMEENTE	• Brussel • taal(grens) • Vlaanderen • Wallonië

Deze opdracht kan ook op een andere manier uitgevoerd worden. Verdeel de klas dan in groepjes van 3 à 4 leerlingen. Elk groepje krijgt één begrip waar ze zelf een definitie van moeten maken. Deze definitie mag maar één zin lang zijn en moet alle essentiële elementen bevatten. Laat hen daarna per groepje een definitie aan de rest de klas opzeggen, de andere leerlingen moeten dan raden om welk begrip het gaat.

E De gemeenschappen en de gewesten

Dit hoofdstuk gaat in op de structuur, bevoegdheden en besluitvorming op het niveau van de gewesten en gemeenschappen, waarbij we Vlaanderen uitwerken. Bedoeling is dat de jongeren het onderscheid met het federale bestuursniveau inzien.

Focus
Opdracht: Infographic

De infographic van de leerlingen kan er als volgt uit zien:

wetgevende macht

Vlaams Parlement

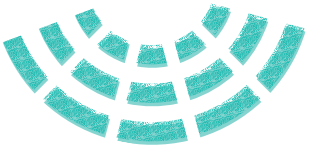

118 Vv uit Vl
6 Vv uit BxL
124 Vv

VZ = ...

Het parlement
- controleert de regering
- debatteert en stemt over decreten
- keurt de begroting goed

uitvoerende macht

Vlaamse Regering

Minister-president .....

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....

fracties in het VP:

○ ○ ○ ○ = meerderheid

fractievoorzitter

....

○ ○ ○ ○ = oppositie

fractievoorzitter

....

bevoegdheden:

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....

Een infographic kan ook voor het Brussels of Waals Gewest samengesteld worden in de Franse les of voor de Duitstalige Gemeenschap in een les Duits. Zorg dat zowel de uitvoerende macht (regering en overheidsdiensten) als de wetgevende macht (parlement) aan bod komen.

Basisinformatie: De bevoegdheden van de gemeenschappen en gewesten

De opsomming van de bevoegdheden, geconcretiseerd met voorbeelden, kunnen duidelijk maken dat de Vlaamse overheid dicht bij de burger staat, dat de burger er dan ook alle belang bij heeft te weten wie die overheden zijn en hoe die werken. Zoek concrete voorbeelden die uit de leefwereld van de jongeren komen en waaraan zij belang hechten (bijvoorbeeld: onderwijs, mobiliteit, jeugdbeleid, milieu,…).

Voor leerlingen die in en rond Brussel wonen is het onderscheid tussen gemeenschappen en gewesten heel tastbaar. Het komt immers tot uiting in hun dagelijks leven waar de Vlaamse en Franse Gemeenschap op hetzelfde grondgebied door elkaar leven. Ze maken gebruik van de gemeenschapsdiensten van de Vlaamse overheid (bijvoorbeeld het Nederlandstalig onderwijs, Vlaamse cultuurhuizen,…) maar evengoed van de voorzieningen van het Brusselse Gewest (zoals de MIVB, Actiris,…).

Opdracht: Zo verloopt mijn dag

Vraag aan de leerlingen om een gedetailleerd verslag te maken van een doorsnee dag. Laat hen reflecteren over de vraag of de overheid iets te maken heeft met elke activiteit. En zo ja, welke overheid. Hierna volgt een voorbeeldverloop van een dag uit het leven van een jongere.

Zo verloopt mijn dag	Vragen	Welke overheid?	Antwoord	Welke bevoegde minister(s) of EU-commissaris?
Klokradio op half zeven, ik sta op met StuBru.	Wie is bevoegd voor media?		Vlaamse Gemeenschap	
Vlug onder de douche, om wakker te worden.	Wie zorgt voor de watervoorziening?		Vlaams Gewest (leefmilieu)	
Vandaag een eitje bij het ontbijt.	Wie zorgt voor de voedselveiligheid?		Federale overheid (Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen) Europa	
Het stortregent. Gelukkig is de bus op tijd. In het treinstation zie ik mijn vriendin.	Wie is bevoegd voor het streekvervoer? Wie is bevoegd voor het treinvervoer?		Vlaams Gewest: De Lijn, (in Brussel MIVB en in Wallonië TEC) Federale overheid: NMBS	
We wandelen naar school. Eerste uur: wiskunde…	Wie is bevoegd voor onderwijs?		Vlaamse Gemeenschap	
Tijdens de pauze wordt er druk gepraat over de ontsnapping van enkele gevangenen.	Wie is bevoegd voor justitie?		Federale overheid	
Na school loop ik langs bij mijn opa. Ik help hem met formulieren voor zijn pensioen.	Wie is bevoegd voor de sociale zekerheid (o.a. de pensioenen) ?		Federale overheid (pensioenen en sociale zaken)	
Ik haal nog net het begin van de baskettraining.	Wie is bevoegd voor het sportbeleid?		Vlaamse Gemeenschap	
Ik kijk naar een milieudocumentaire op tv vanavond.	Op welk niveau bindt men de strijd aan tegen de lucht-, bodem- en watervervuiling?		Vlaams Gewest (leefmilieu) Europa (De federale overheid voert ook een beleid voor duurzame ontwikkeling)	
In het late journaal hoor ik iemand pleiten voor een verplichte legerdienst. Hé???	Wie is bevoegd voor defensie?		Federale overheid	

Basisinformatie

- De Vlaamse overheid
- De financiële middelen van de Vlaamse overheid

In 2019 waren de inkomsten 47,16 miljard euro en de uitgaven 45,26 miljard euro. Ondanks een verschil van +/- 1,91 miljard euro tussen inkomsten en uitgaven beschouwde de Vlaamse Regering de begroting in evenwicht. Het verschil is te verklaren door:

- een geraamd bedrag dat de Vlaamse overheid denkt niet uit te geven en boekhoudkundige correcties (komt jaarlijks terug)
- enkele uitgaven die de regering om beleidsredenen niet meetelt

Opdracht: Speel zelf minister van Begroting

Een begroting is voor de meeste mensen iets abstracts met ingewikkelde tabellen en bedragen waar we ons weinig kunnen bij voorstellen. Nochtans is een begroting heel belangrijk omdat de politiek daarmee beslist waar het geld dat we allen samenleggen door belastingen te betalen, aan uitgegeven wordt. Welke publieke diensten we wensen en hoe we die organiseren.

Het Centenspel helpt begrijpen waar de politiek over gaat. Er is ook een handleiding voor de leraar die u kunt downloaden op de website van De Kracht van je Stem.

Basisinformatie:

- Hoe komt een decreet tot stand?
- Hoe gebeurt de controle op de overheid?

Opdracht: Het parlement controleert de regering

a. Actuele vraag:

Tijdens het wekelijkse vragenuur in de plenaire vergadering kunnen de volksvertegenwoordigers een minister een beknopte vraag stellen over een actueel onderwerp. De volksvertegenwoordiger kan tot kort voor de vergadering de vraag indienen.
Indien eenzelfde actuele onderwerp meerdere vragen oplevert, kan hierover een actualiteitsdebat worden georganiseerd.

Vraag om uitleg:

Via een vraag om uitleg in een commissievergadering controleert een parlementslid de Vlaamse Regering, en hij of zij krijgt informatie over het beleid. Andere parlementsleden kunnen zich aansluiten bij dit debat en aanvullende vragen stellen. Soms stellen meerdere parlementsleden verschillende vragen over hetzelfde onderwerp, de minister antwoordt dan op alle vragen tegelijkertijd. Van deze vragen om uitleg wordt een verslag gemaakt.

Schriftelijke vraag:

Elk parlementslid kan altijd (ook tijdens recesperiodes) een schriftelijke vraag stellen aan een Vlaamse minister, die er ook schriftelijk op moet antwoorden. De vraagsteller krijgt het antwoord eerst, en heeft er dan gedurende 15 werkdagen het alleenrecht over. Na die 15 dagen worden vraag en antwoord gepubliceerd op de website van het Vlaams Parlement. Schriftelijke vragen zijn het meest gebruikte parlementaire controlemiddel.

Motie:

Moties zijn officiële teksten van de Vlaamse volksvertegenwoordigers. Er zijn twee soorten moties: een eerste soort met aanbevelingen aan de Regering, en een tweede die procedures regelen.

Met een motie doet het Vlaams Parlement aanbevelingen aan de Vlaamse Regering over gewenste maatregelen of beleidsopties. Een motie houdt geen verplichtingen in voor de Vlaamse Regering maar heeft wel politiek gezag. Over deze moties wordt gestemd in een volgende plenaire vergadering.

Moties zijn mogelijk: na een regeringsverklaring; na een regeringsmededeling; na het debat over een beleidsbrief of een beleidsnota; na een actualiteitsdebat in plenaire vergadering; op basis van een maatschappelijke beleidsnota. De tweede soort moties regelen of starten allerlei speciale procedures: bijvoorbeeld een motie van wantrouwen, motie houdende vertrouwenskwestie,…

Interpellatie:

Een interpellatie is een van de middelen die een Vlaams volksvertegenwoordiger heeft om de regering te controleren en een minister te ondervragen. Bij een interpellatie kan de politieke verantwoordelijkheid van de Vlaamse Regering of van een minister in het gedrang komen. Bij gewone vragen aan een minister is dat niet zo.

Interpellaties worden meestal in een commissie behandeld. Het Uitgebreid Bureau kan beslissen om de interpellatie in de plenaire vergadering te houden, omdat ze bv. heel algemeen is en van groot politiek belang is. Over dringende zaken kan er in de plenaire vergadering ook een actuele interpellatie worden gehouden.

Na een interpellatie kunnen de parlementsleden een motie of een motie van wantrouwen indienen. Daarin doen ze aanbevelingen aan de regering, of ze vragen zelfs dat een minister ontslag neemt (in de motie van wantrouwen). Over die motie(s) wordt dan in de eerstvolgende plenaire vergadering gestemd.

Onderzoekscommissie:

Het Vlaams Parlement heeft onderzoeksrecht. Dat betekent dat het een parlementaire onderzoekscommissie kan oprichten. Die commissie beschikt over dezelfde mogelijkheden als een onderzoeksrechter om een bepaald probleem grondig te onderzoeken.

Door een onderzoekscommissie op te richten kan het parlement vaststellen wie politiek verantwoordelijk was of is voor een probleem. Op basis daarvan kan het aanbevelingen aan de regering doen. Een parlementaire onderzoekscommissie kan alleen worden opgericht door de plenaire vergadering.

b. Bij een interpellatie kan de politieke verantwoordelijkheid van de Vlaamse Regering of van een minister in het gedrang komen. Bij gewone vragen aan een minister is dat niet zo.

c. Het Vlaams Parlement is een legislatuurparlement. Dat betekent dat het parlement niet ontbonden kan worden voordat de legislatuur voorbij is: er kunnen dus geen vervroegde verkiezingen voor het Vlaams Parlement plaatsvinden.
Het kan wel gebeuren dan het Vlaams Parlement in een motie van wantrouwen zegt dat het geen vertrouwen meer heeft in de volledige Vlaamse Regering of in een of meer ministers. In een dergelijke motie moet het parlement ook opvolgers voorstellen voor de hele regering of voor de minister(s) in wie het geen vertrouwen meer heeft. Elke Vlaamse volksvertegenwoordiger kan een motie van wantrouwen indienen na het debat over een regeringsverklaring, een regeringsmededeling of een beleidsnota, of na een interpellatie of een actualiteitsdebat.
Als de plenaire vergadering een motie van wantrouwen aanneemt, is de hele regering of de minister(s) in wie het parlement geen vertrouwen meer heeft, ontslagen. De kandidaat of kandidaten die in de motie worden voorgesteld als opvolger, worden dan direct verkozen verklaard.
In de geschiedenis van het Vlaams Parlement is er tot nu toe nog nooit een motie van wantrouwen goedgekeurd.

Basisinformatie: Hoe werkt Brussel?

Leraren die in Brussel lesgeven, kunnen de structuur van de Brusselse instellingen uitleggen aan de hand van concrete voorbeelden zoals kinderopvang, onderwijs, bejaardenzorg, kinderbijslag, de AB en de Botanique, enzovoort. Meer info op de website van het Brusselse Gewest **http://be.brussels/brussel** en op de website van de Vlaamse Gemeenschapscommissie **www.vgc.be** en op **www.puzzelbrussel.be**.

F De federale overheid

Focus

Op de website **www.dekamer.be** kunt u wetsontwerpen en wetsvoorstellen opzoeken, op basis van een trefwoord. Zo vindt u bijvoorbeeld bij het trefwoord 'verkeersveiligheid' tientallen voorstellen, met telkens de stand van het dossier en de tekst van het voorstel.

Opdracht: Overzichtsbord

Maak de leerlingen er op attent dat ze op hun overzichtsbord een duidelijk onderscheid maken tussen wetgevende en uitvoerende macht.

Basisinformatie

- De bevoegdheden van de federale overheid
- Hoe werkt de federale overheid?
- De financiële middelen van de federale overheid

De basisinformatie beschrijft de bevoegdheden, structuur en besluitvorming op federaal niveau. Centraal staat het onderscheid tussen wetgevende (het federale parlement) en uitvoerende macht (de koning en de regering). Belangrijk is ook dat Kamer en Senaat elk een andere functie hebben, en wat precies de taak van de regering en de koning is. De rechterlijke macht komt in een apart hoofdstuk aan bod.

De rol van De Senaat

Als gevolg van de zesde staatshervorming worden de meeste senatoren sinds 25 mei 2014 door de parlementen van de gemeenschappen en gewesten aangeduid. Ze nemen deel aan de federale besluitvorming en behartigen hierbij de belangen van de deelstaten. Belangrijk is dat de Senaat, samen met de Kamer, ten volle bevoegd is voor de Grondwet en de wetgeving over de organisatie en de werking van de federale staat en van de deelstaten.

Terugblik: Verboden te zeggen

Ook in dit hoofdstuk worden heel wat specifieke termen vermeld en kunnen de leerlingen de opdracht Terugblik: Verboden te zeggen (zie zie hoofdstuk D De federalisering) doen. De te raden begrippen en verboden te zeggen woorden zijn dan de volgende.

Fiche voor de leraar, eventueel te kopiëren en in strookjes te knippen voor de leerlingen:

Begrip	Verboden te zeggen
WETSVOORSTEL	• idee • wetsontwerp • parlement • commissie
BELGISCH STAATSBLAD	• wet(ten) • publiceren/publicatie • bindend • geldig • van kracht
UITVOERENDE MACHT	• regering • koning • macht(en) • wetgevende macht • ministers
OPPOSITIE	• meerderheid • coalitie • regering • partij(en) • tegen
BEVOEGDHEID/BEVOEGDHEDEN	• gemeenschappen • gewesten • verdeling • bevoegd • federale staat

Ook deze opdracht kan op een andere manier uitgevoerd worden. Verdeel de klas dan in groepjes van 3 à 4 leerlingen. Elk groepje krijgt één begrip waar ze zelf een definitie van moeten maken. Deze definitie mag maar één zin lang zijn en moet alle essentiële elementen bevatten. Laat hen daarna per groepje een definitie aan de rest de klas opzeggen, de andere leerlingen moeten dan raden om welk begrip het gaat.

G De hoven en de rechtbanken

Dit hoofdstuk kan niet los gezien worden van de Modules 1 en 2 over mensenrechten en de rechtsstaat.
Het is voor jongeren niet alleen belangrijk om inzicht te hebben in de werking van het gerecht, maar ook om de link te leggen met de mensenrechten en het belang van de rechtsstaat.
Jongeren komen ook zelf in aanraking met justitie en gerecht. Kattenkwaad dat uitloopt op vandalisme, een echtscheiding van de ouders, spijbelgedrag, kinderen van vluchtelingen die het land uit moeten, drugs op of rond de school, geweld op school en in het gezin, problemen met een contract, een confrontatie met de politie.... Het maakt deel uit van de leefwereld van jongeren en roept vragen op over rechten en plichten, over wat billijk en rechtvaardig is en wat volgens de wet niet door de beugel kan.
U kunt in dit hoofdstuk ook, rekening houdend met de situatie van de jongeren in de klas, vertrekken vanuit een concrete probleemstelling, een fictief probleem of een aan de gang zijnde rechtszaak.
Belangrijk is dat jongeren hun rechten en plichten kennen en dat zij de weg weten naar hulpverlening en informatiediensten.

Enkele mogelijke thema's en zoekopdrachten over rechten en plichten:

- Wat moet ik doen als ik met een bromfiets of auto rijd?
- Moet ik naar school?
- Waar kan ik terecht als ik vind dat mijn rechten geschonden worden?
- Een rekening bij de bank openen
- Uitgaan, alcohol- en druggebruik
- Waar mag ik wonen? (domicilie, onderhoudsplicht, een huurcontract afsluiten)
- Kinderbijslag en studiebeurs
- Werken als jobstudent
- Spreekrecht

Thema's en zoekopdrachten over het gerecht:

- Wat kan ik doen als mijn rechten geschonden worden?
- Wat als ik slachtoffer ben van een misdrijf?
- Waar kan ik terecht voor rechtshulp?
- Wat doet de onderzoeksrechter?
- Wat doet de jeugdrechter?
- Wat betekent voorhechtenis?
- Wat is een alternatieve straf? Wanneer kunnen alternatieve straffen worden uitgesproken?
- Wat is een gemeentelijke administratieve sanctie (GAS-boete)?
- Wat is het strafregister? Welke gevolgen heeft de optekening van een veroordeling in het strafregister?

Basisinformatie:

- Welke taken heeft de rechterlijke macht?
- De organisatie van de rechterlijke macht

Opdracht: Wie behandelt wat?

Bekijk de foto's en noteer in de rechterkolom welke rechtbank zo'n zaken behandelt.

De rechtbank bevoegd voor

…enkelband (uitvoering van straffen)……

is

…de strafuitvoeringsrechtbank ……

De rechtbank bevoegd voor

… diefstal ……

is

… de correctionele rechtbank ……

De rechtbank bevoegd voor

…burenruzie ……

is

… het vredegerecht ……

De rechtbank bevoegd voor

… arbeidsconflicten ……

is

… de arbeidsrechtbank ……

De rechtbank bevoegd voor

… echtscheiding ……

is

…de familie- en jeugdrechtbank ……

De rechtbank bevoegd voor

… faillissementsgeschillen ……

is

… de rechtbank van koophandel ……

De rechtbank bevoegd voor

… verkrachting ……

is

…het hof van assisen of de correctionele rechtbank

De rechtbank bevoegd voor

… verkeersongevallen ……

is

… de politierechtbank ……

Basisinformatie: Hoe verloopt een rechtszaak?

Meer informatie en nuttige links:

- Op de website van de Federale Overheidsdienst Justitie **http://justitie.belgium.be** is gedetailleerde informatie beschikbaar. De onderwerpen zijn gemakkelijk terug te vinden via een alfabetisch indexsysteem. De informatiebrochures die aangeboden worden, kunt u downloaden of bestellen.

- Het Kinderrechtencommissariaat (**www.kinderrechten.be**) is de Vlaamse pleitbezorger van kinderrechten, opgericht door het Vlaams Parlement. Het Kinderrechtencommissariaat detecteert signalen van kinderen, jongeren en professionals en zet die om in concreet beleidsadvies. De Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat onderzoekt klachten van schendingen en waakt over het toepassen en naleven van kinderrechten.

- De Kinderrechtswinkel (**www.kinderrechtswinkel.be**) heeft een uitgebreid educatief aanbod in de vorm van publicaties, studiedagen en vormingen. De website bestaat uit een luik voor volwassenen en een voor minderjarigen. Aan bod komen thema's uit het Belgische jeugdrecht en rechten van minderjarigen in de breedste betekenis van het woord: rechten bij echtscheiding, voogdij, ouderlijk gezag, jeugdhulp,… De site biedt ook heel wat links aan naar andere instanties die met justitie, jeugdwerk en dergelijke te maken hebben.

Doordenken: Film 'Het Vonnis'

a. Om de rechtszekerheid en het recht op een eerlijk proces te waarborgen. Procedures zijn er om die rechtszekerheid te waarborgen, ook al lijkt het in de film zo dat door een procedurefout de afloop indruist tegen ons rechtvaardigheidsgevoel. Het volgen van de procedures is zowel in het belang van een slachtoffer als in het belang van een beschuldigde.

b. Leerlingen zullen na het zien van de film argumenten voor en tegen formuleren. Belangrijk is toch te wijzen op het wettelijk kader en de maatschappelijke gevolgen van hun argumenten.

c. Eigen mening.

d. In de film wordt de invloed van de media in beeld gebracht. Het proces krijgt heel veel media-aandacht. De leraar kan hier de link leggen naar assisenprocessen die ook in realiteit heel veel media-aandacht kregen. Ook hier kunnen de leerlingen reflecteren over de wenselijkheid hiervan, het recht op een eerlijk proces, het profileren van een beschuldigde als dader vooraleer hij schuldig bevonden wordt.

e. Klasdebat: de meeste criminele feiten worden sinds de hervorming van het hof van assisen behandeld door de correctionele rechtbank, en daar is geen volksjury.

Basisinformatie: Wat ging vooraf aan de samenwerking in Europa?

De tekst over de historiek van de Europese samenwerking en het kaderstukje over de ideeën van Jean Monnet kunnen een aanzet zijn om met de leerlingen na te denken over het beeld dat zij nu hebben van de Europese samenwerking.
Wat betekent Europa voor hen? Heeft de Brexit hun kijk op Europa veranderd?
Hoe zien zij de toekomst van Europa in de wereld?
Voelen zij zich wel eens Europeaan? Wanneer wel? Wanneer niet?

Doordenker

Het citaat van Jean Monnet “De zes Europese landen zijn niet begonnen aan de grote onderneming om muren neer te halen die hen scheiden, om vervolgens nog hogere muren op te richten jegens de buitenwereld” kan gesteld worden tegenover de veelgehoorde uitdrukking ‘Fort Europa’.

Basisinformatie: De weg naar een EU met 27 lidstaten

Europa ligt regelmatig onder vuur. Veel problemen in eigen land (delocalisatie van bedrijven, werkloosheid, besparingen, concurrentie van buitenlandse bedrijven, integratie,...) worden aan Europa toegeschreven. In 2016 stemde de Britten in een referendum om uit de Unie te treden. Van 28 terug naar 27 lidstaten dus. De migratie van buitenlandse (EU- en andere) werknemers naar Groot-Brittannië was het sleutelthema in de uit-campagne.

Wat Europa aan voordelen heeft gebracht is men snel vergeten. Enig historisch perspectief kan hier voor verduidelijking zorgen. Daarom is het nodig eens stil te staan bij de reden waarom men na 1945 gezocht heeft naar Europese samenwerking. De catastrofe van de wereldoorlogen wilde men in de toekomst vermijden en de economische welvaart vermeerderen. Nu de Tweede Wereldoorlog verder in het verleden ligt, is het toch zonder meer duidelijk dat in West-Europa die doelstellingen zijn gehaald. Oorlogen tussen de West-Europese staten zijn uitgebleven en zijn, gezien de grote integratie, onwaarschijnlijk geworden. De economische groei en welvaart is in diezelfde landen nog nooit zo groot geweest.
Dat triomfalisme betekent niet dat alles uitstekend is: welvaart is nog altijd geen welzijn, economische problemen komen altijd opnieuw te voorschijn, maar zonder Europa waren die er ook geweest. Het gebeurt te vaak dat men de oorzaak van problemen legt bij overheden die men onvoldoende kent. Kennis omtrent de Europese Unie kan dan ook inzicht geven en aanzetten tot een beter begrip in plaats van simplistisch afwijzen van de Europese integratie.

De mijlpalen en uitbreiding van de Europese Unie worden het best informatief behandeld met behulp van een schema en kaarten. Het is wel belangrijk te wijzen op de betekenis van de soevereiniteitsopdracht en op de tegenstelling tussen supranationale instelling enerzijds en intergouvernementele organisatie anderzijds.

Opdracht: Facebooktijdlijn

Basisinformatie: Wat doet de Europese Unie?

De bevoegdheden van de EU werden voor het eerst vastgelegd in het Verdrag van Maastricht in 1992 en daarna grondig hervormd door het Verdrag van Lissabon in 2009. Deze paragraaf belicht de belangrijkste thema's waarover de EU bevoegdheden heeft.

Focus

Basisinformatie: Eenheid en verscheidenheid: living apart together

De Europese instellingen zijn supranationaal én intergouvernementeel. Deze paragraaf vestigt de aandacht op twee botsende visies bij het proces van Europese eenmaking, en gaat daarna dieper in op de structuur en de belangrijkste instellingen van de EU.

Basisinformatie:

1. De Europese Raad of de 'Europese Top': de stem van de lidstaten

Opdracht: Vergelijking VS en EU

a. Charles Michel (2020).
b. Hij is voorzitter van de Europese Raad en niet president. Hij zit de vergaderingen voor.
c. De Amerikaanse president wordt verkozen in een getrapte verkiezing. (Meer info over de Amerikaanse presidentsverkiezingen in de 'Informatiemap over democratie, burgerzin en politiek' van De Kracht van je Stem). De voorzitter van de Europese Raad wordt benoemd door de leiders (staatshoofden en regeringsleiders) van de lidstaten.
d. De president van de VS heeft veel meer macht en bevoegdheden.

Basisinformatie:

2. De Raad van de Europese Unie
3. De Europese Commissie: het 'dagelijks bestuur' van de EU
4. Het Europees Parlement: de stem van de burgers

Opdracht: Wat heb ik aan Europa?

a.

b. Voorbeelden: Erasmus+, roaming tarieven, normen voor voedselveiligheid, de euro,…

Basisinformatie:

5. Het Hof van Justitie
6. Andere organen

Leesopdracht

De artikels verwijzen naar de volgende schendingen:

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens:

- **ARTIKEL 14 Verbod van discriminatie**
  Het genot van de rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.

- **Protocol Nr. 4 ARTIKEL 2 Vrijheid van verplaatsing**
  1. Een ieder die wettig op het grondgebied van een Staat verblijft, heeft binnen dat grondgebied het recht zich vrijelijk te verplaatsen en er vrijelijk zijn verblijfplaats te kiezen.
  2. Een ieder heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het eigen land, te verlaten.

- **ARTIKEL 4 Verbod van collectieve uitzetting van vreemdelingen**
  Collectieve uitzetting van vreemdelingen is verboden.

Het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie is verkrijgbaar in een handig mini-boekje. Stuur een mailtje naar dekrachtvanjestem@vlaamsparlement.be en wij bezorgen u gratis de mini-boekjes.

Basisinformatie: Europese regels

De Europese regelgeving bepaalt voor een belangrijk stuk het beleid in de lidstaten. Heel wat van onze wetten en decreten zijn een omzetting van Europese regels. Doordat de EU-lidstaten een deel van hun nationale soevereiniteit hebben afgestaan aan de Europese instellingen, staat de Europese regelgeving immers hiërarchisch boven de regelgeving van de lidstaten.

Extra informatie: De gewone wetgevingsprocedure

De gewone wetgevingsprocedure is standaard van toepassing op alle besluitvorming in de Europese Unie. Kern van de gewone procedure is dat zowel de Raad van Ministers als het Europees Parlement een beslissende stem hebben in het wetgevingsproces, én dat allebei de instellingen de mogelijkheid hebben om een voorstel aan te passen.

In het kort verloopt de gewone wetgevingsprocedure als volgt: Het initiatief voor wetgeving gaat altijd uit van de Europese Commissie. De Commissie doet dus een voorstel. Het Europees Parlement en de Raad van Ministers kunnen het voorstel goedkeuren of aanpassen. Als ze het niet eens worden over de voorgestelde aanpassingen dan kunnen ze het voorstel nog een keer aanpassen. Als de Raad en het Europees Parlement het dan nog niet eens zijn over het aangepaste voorstel, dan gaan ze onderhandelen. Tot slot wordt het voorstel goed- of afgekeurd.

Er zijn wel een aantal beleidsthema's (bijv. belastingen) met een speciale procedure waarin het Parlement slechts een raadgevende rol speelt.

De gewone wetgevinsprocedure: van voorstel tot wet

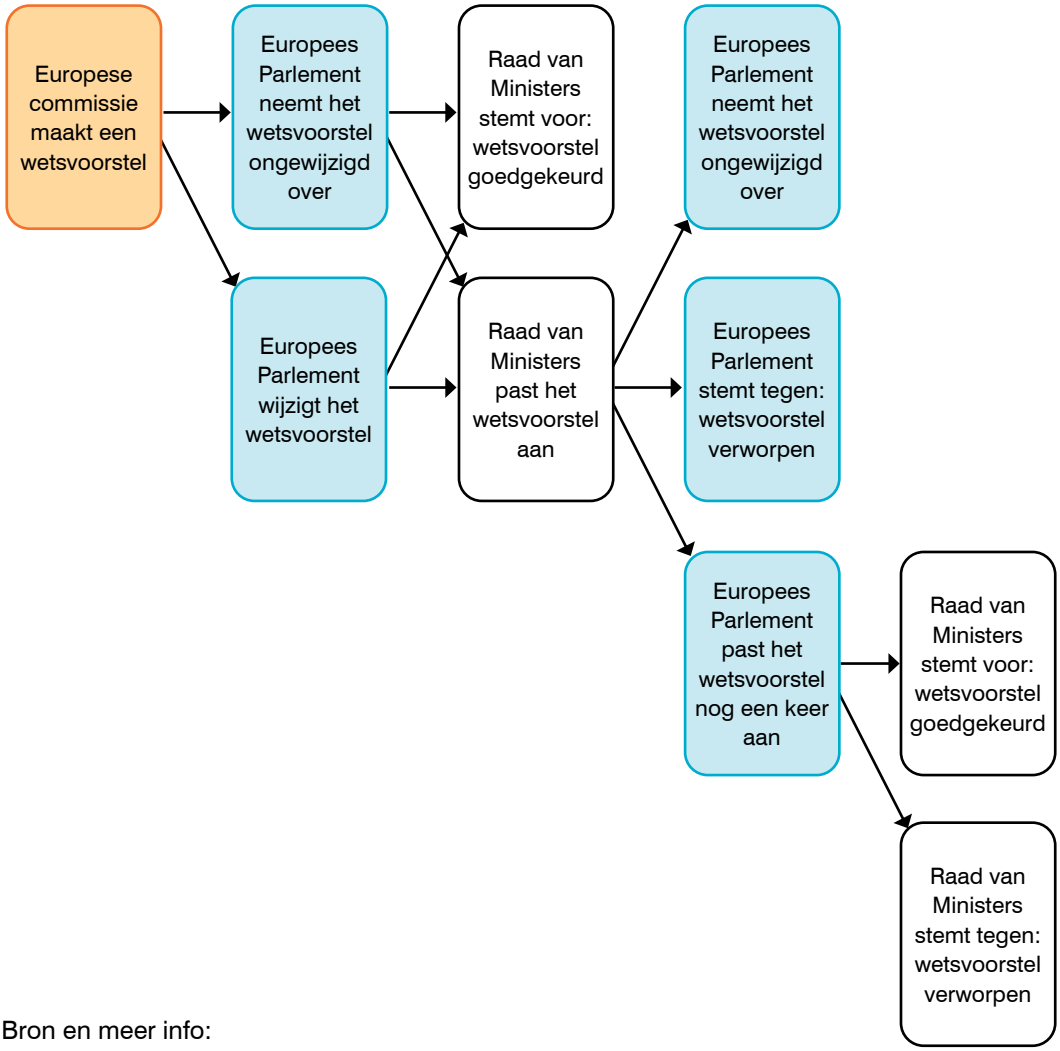

Bron en meer info:
http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/nl/20150201PVL00004/Wetgevende-bevoegdheden
https://www.europa-nu.nl/id/vga3bya9max9/gewone_wetgevingsprocedure_cod#p1

Opdracht: Cartoon

a. Van 6 lidstaten die in 1957 de EEG oprichtten in het Verdrag van Rome naar 27 lidstaten in 2010.
b. De moeilijkheid om tot een eensgezind standpunt te komen met 27 nationale belangen rond de tafel (supranationaal ten opzicht van intergouvernementeel). Deze moeilijkheid ontstond doordat bij het proces van Europese eenmaking twee verschillende visies botsten.
c. Ook in de instellingen waar politieke beslissingen worden genomen zit de tweedeling tussen supranationaal en intergouvernementeel. Zo komen in de Raad van de Europese Unie de nationale belangen steeds weer op tafel.
d. In de cartoon spreken de 6 lidstaten van 1957 allemaal Frans terwijl de EEG uit België, Nederland, Luxemburg, Duitsland, Frankrijk en Italië bestond. De cartoonist heeft vooral het contrast willen tonen tussen de sfeer in 1957 en 2010. Over de noodzaak van Europese samenwerking was er in 1957 een grote eensgezindheid en bezieling. Dat is vandaag niet bij alle actoren het geval.

Doordenker: Vluchtelingen in Europa

a.

Het Internationaal Verdrag betreffende de status van vluchtelingen, Ondertekend te Genève op 28 juli 1951 (Wet van 26 juni 1953 - B.S., 4 oktober 1953). [Gewijzigd door het Protocol van New York op 31 januari 1967 (B.S., 3 mei 1969)]

Dit Verdrag definieert wie een vluchteling is. De landen die het Verdrag ondertekenden, verplichtten zich ertoe om vluchtelingen die zich op haar grondgebied bevinden te beschermen.

In het Internationaal Verdrag luidt de definitie van een vluchteling:
"Een persoon die uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren."

b.

Mensen die op de vlucht zijn voor oorlog in hun land, vallen niet onder deze definitie. Zij kunnen dus niet rekenen op de bescherming van dit verdrag. Daarom besloot de Europese Unie om een aparte vorm van bescherming in te voeren: de subsidiaire bescherming. Dit statuut biedt bescherming aan mensen op de vlucht voor oorlog, foltering of onmenselijke behandeling en doodstraf of executie.

Opdracht: Borddiscussie

Deze methodiek kan in een korte tijdsspanne worden gebruikt. Schrijf een uitspraak in verband met de vluchtelingenproblematiek in Europa op het bord. De leerlingen mogen schriftelijk reageren (aan het bord of digitaal) maar niemand mag in deze fase praten. Na de borddiscussie bespreek je de reacties met de klas. Het doel is om tot een synthese te komen van de verschillende standpunten die in de klas maar evengoed in de samenleving voorkomen.

1 De Verenigde Naties

Dit hoofdstuk schetst de belangrijkste instellingen en thema's van de Verenigde Naties. Voor een meer uitgebreide bestudering verwijzen we naar de websites en de didactische publicaties van de VN zelf en van de Vereniging voor de Verenigde Naties:

- portaalwebsite van de VN in de zes officiële talen van de VN (Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans): **http://www.un.org**;
- website van het Regionaal Informatiecentrum van de VN voor West Europa (UNRIC): **http://www.unric.org/nl/**.
- De bibliotheek van het UNRIC is voor het publiek toegankelijk en beschikt over een collectie VN-documenten en publicaties in het Engels, Frans en Spaans, en heeft ook informatiemateriaal in andere West-Europese talen. UNRIC behandelt tevens alle aanvragen voor informatie per telefoon, e-mail of post. E-mail: **info@unric.org**.
- website van de Vereniging voor de Verenigde Naties: **www.vvn.be**.
  De vereniging heeft tot doel de beginselen van de VN te verspreiden en de bevolking bewust te maken van de noodzakelijkheid van internationale samenwerking.

Focus

Basisinformatie:

De oprichting van de VN

De belangrijkste organen van de Verenigde Naties

1. De Algemene Vergadering
2. De Veiligheidsraad
3. De Economische en Sociale Raad
4. Het Internationaal Gerechtshof
5. Het Secretariaat en de secretaris-generaal

De belangrijkste thema's op de agenda van de VN

1. Mensenrechten
2. Ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp
3. Vrede en veiligheid
4. Milieu

Opdracht: Agenda 2030

Opdracht: Vlaanderen en de VN

Deze opdracht wil leerlingen laten inzien dat maatregelen in Vlaanderen deel uitmaken van een veel globaler beleid. Maar zoals in het artikel van Stijn Vercruysse duidelijk naar voor komt, zijn internationaal bindende akkoorden relatief en is er meestal geen straf voorzien wanneer landen of regio's hun verplichtingen niet nakomen. Bovendien maakt de bevoegdheidsverdeling in ons land dat we niet kunnen spreken van enkel een Belgisch beleid maar (ook) van een beleid van de gewesten en gemeenschappen. En soms neemt het veel tijd in beslag vooraleer die overeenstemming bereiken.

Deze zoekopdracht is geen eenvoudige opdracht. De concrete betrokkenheid van de Vlaamse overheid bij de thema's is niet altijd makkelijk te achterhalen. Een zoekopdracht in de beleidsnota's van de verschillende bevoegde ministers kan de leerlingen echter al aardig op weg helpen.

Leesopdracht: De Verenigde Naties: successen en mislukkingen

In 1945 trad het Handvest van de Verenigde Naties in werking. De ambitie was om oorlogen uit de wereld te helpen en de mensenrechten te beschermen. In die 75 jaar kende de VN successen en mislukkingen.
Professor Wouters ziet, ondanks mislukkingen en schandalen, ook vele successen en een belangrijke invloed van de VN. De VN brachten een geweldige vooruitgang in internationale samenwerking en op vlak van het internationaal recht.

Het succes van de Verenigde Naties valt of staat met het geloof in multilaterale samenwerking. Precies daar knelt het schoentje. Heel wat landen zijn vandaag minder multilateraal georiënteerd. Ze investeren liever in bilaterale betrekkingen en sluiten steeds vaker bilaterale akkoorden. De Verenigde Staten van Amerika zijn vaak koele minnaars geweest multilaterale samenwerking. Ons land was altijd al een pleitbezorger van internationale samenwerking. België gelooft sterk in de toegevoegde waarde van multilateralisme.

Samenvatting Module 4

In de samenvatting staan de belangrijkste begrippen uit deze module opgesomd. Het is de bedoeling dat de leerlingen na afloop van de module, die begrippen kunnen begrijpen en gebuiken. Bepaalde begrippen zijn dermate belangrijk dat van de leerlingen verwacht wordt dat ze die grondig kennen. Het is aangewezen dat u in samenspraak met de leerlingen bepaalt welke begrippen ze grondiger moeten kennen.

Colofon

Het educatief materiaal voor de leerlingen van de derde graad aso, kso, tso kwam tot stand met de medewerking van: prof. K. Deschouwer, dr. J. Moulaert, W. Taelman, H. Vanoppen, C. De Wilde, F. Decoster, I. Droesbeke, W. Dupon, D. Hoflack, K. Lamon, P. Martin, W. Schuermans, P. Baeten, C. Wyns, S. Bollen.

Eindredactie: Kris Van den Bremt, educatieve dienst van het Vlaams Parlement.
Onze bijzondere dank aan: de cartoonisten ian, zak en Eric Meynen voor hun enthousiaste medewerking.

De Kracht van je Stem wordt gestuurd door de stuurgroep:
Voorzitter: Francis Decoster
Leden: Els Vermeire, coördinerend inspecteur dep. onderwijs
Kris Deschouwer, professor VUBrussel, departement Politieke Wetenschappen
Marc Hooghe, professor KULeuven, departement Politieke Wetenschappen.
Ellen Claes, professor KULeuven, faculteit sociale wetenschappen
Els Van Hemelrijck, kinderrechtencommissariaat
Stefaan Walgrave, professor Universiteit Antwerpen
Chris Wyns, expert onderwijs en burgerzin
Miette Plessers, Pedagogisch begeleider, Katholiek onderwijs Vlaanderen
Luc Vernaillen, hoofdadviseur pedagogische begeleidingsdienst, GO!
Elisabeth Serreyn, pedagogisch begeleider OVSG
Adelheid Van Hauwermeiren, pedagogisch adviseur POV
Geert Rits, commissiesecretaris Vlaams Parlement
Kris Hoflack, directeur communicatie, externe relaties en informatie Vlaams Parlement
Kris Van den Bremt, educatieve dienst Vlaams Parlement

Lay-out: Karakters
Laatste wijzigingen: 1 april 2021

Vlaams Parlement
1011 Brussel
T 02 552 45 34
dekrachtvanjestem@vlaamsparlement.be
www.dekrachtvanjestem.be

D/2020/3933/13

Leuvenseweg 86 • 1000 Brussel • tel 02 552 45 34 • dekrachtvanjestem@vlaamsparlement.be • www.dekrachtvanjestem.be